

TAMPEREEN YLIOPISTO

Maarit Tastula

TUNKEILEVA KATSE MODERNISSA YHTEISKUNNASSA
Yksityisyys, sukupuoli, järki ja tunteet haastattelun historiassa

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2008

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

TASTULA, MAARIT: Tunkeileva katse modernissa yhteiskunnassa.
Yksityisyys, sukupuoli, järki ja tunteet haastattelun historiassa

Pro gradu -tutkielma, 141s.

Kesäkuu 2008

Tutkielman lähtökohtana on tarkastella, miksi naistoimittajien tekemiä television puhe- ja keskusteluohjelmia määritellään usein sanoilla empaattinen, tunnustuksellinen ja yksityinen. Tämän perusteeman kirkastamiseksi tutkielma pyrkii pureutumaan yksityisen ja julkisen historialliseen kahtiajakoon, joka modernisaation alusta alkaen kietoutuu myös feminiinisen ja maskuliinisen ja toisaalta tunteen ja järjen kahtiajakoihin.

Teoreettisena viitekehyksenä on Zygmunt Baumanin väite, jonka mukaan media, erityisesti televisio, on jälkimodernissa yhteiskunnassa rapauttanut politiikan korostamalla yksilöllisyyttä ja tuomalla yksityiset ongelmat julkisen alueelle ilman, että se on edes pyrkinyt politisoimaan niitä. Baumanin mukaan nimenomaan naisten tekemät television puheohjelmat ovat vahvistaneet tätä kehitystä. Tutkielma nostaa esiin myös muita kriittisiä termejä (psykokulttuuri, terapiayhteiskunta ja intiimin tyrannia), joilla on pyritty kuvaamaan yksityisen ja julkisen rajan murtumista ja julkisuuden psykologisoitumista.

Tutkielma tarkastelee myös miesten ja naisten tekemiin haastatteluihin viime vuosina kohdistunutta kritiikkiä pyrkimyksenään selvittää, vaikuttavatko historialliset kahtiajaot vielä tänä päivänä siihen tapaan, miten naisten ja miesten tekemiä haastatteluja arvotetaan. Historiaosiossa selvitetään, miten ja minkälaisissa oloissa haastattelu journalistisena genrenä syntyi 1800-luvun Yhdysvalloissa ja miten sen synty kytkeytyi modernisaation historiaan. Tämä osio pohtii mm. sitä, miten haastattelun synty alun perin muutti politiikan, median ja kansalaisen välistä suhdetta ja miten mies- ja naishaastattelijoiden ”toimenkuvat” ja heihin kohdistuneet odotukset ovat historiallisesti poikenneet toisistaan.

Seuraavaksi käydään läpi *Päivälehdessä* (1889–1904) ilmestyneitä ensimmäisiä suomalaisia haastatteluja ja pohditaan, miksi haastattelun tulo Suomeen viivästy. Sanomalehtimiehen ammatti-identiteettiä ja alan oppimateriaalia tutkimalla pyritään löytämään vastaus siihen, miksi mies- ja naistoimittajien työnkuvat eriytyivät myös Suomessa. Lopuksi tekijä tutkii omien keskusteluohjelmiansa suhdetta Yleisradion historiaan ja Baumanin väitteisiin, jotka on listattu ns. viideksi kuolemansyyniksi.

Tutkielman johtopäätöksenä on, että modernisaation alkuvuosina syntyneet kahtiajaot vaikuttavat yhä voimakkaasti käsityksiin nais- ja miestoimittajien roolista, vaikka vanha raja yksityisen ja julkisen välillä on jo politiikassa monilta osin murtunut. Siitä, mikä aiemmin oli yksityistä, on tullut jälkimodernissa poliittista – hyvässä ja pahassa.

KIITOKSET

Haluan kiittää erityisen lämpimästi kahta esimodernia yksilöä - neiti A:ta ja herra B:tä, jotka ovat minulle tutkimuksen vauhdin hidastuessa selkeästi ja rationaalisesti perustelleet, että äidin aika ei ole ylöspäin nouseva lineaarinen suora vaan iankaikkinen ympyrä: aamupuurosta iltavelliin ja takaisin. Heidän ansiostaan olen ymmärtänyt, että osa meistä moderneista yksilöistä elää yhä vielä sekoittuneessa todellisuudessa, jossa traditio ja nykyaika, biologia ja emansipaatio, yksilö ja hänen yhteiskuntansa ovat tiukasti kietoutuneet toisiinsa.

Tähän esimoderniin yhteisöön olen modernisaatiota tutkiessani kietoutunut mielelläni.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA LÄHESTYMISTAPA	3
3 YKSILÖ JA YHTEISKUNTA – MODERNIN BINAARIT KOODIT	7
3.1 NOTKEA MODERNI JA YKSILÖLLISTYMISEN UHKA	7
3.1.1 Yksilö ja identiteetti eli mihin sulloa elämänsä pirstaleet?	8
3.1.2 Poukkoilevat yksilöt elämänsä narikoissa	12
3.1.3 Kansalainen ja hänen kuolemansa	14
3.2 MITEN RASKAS MODERNI RAKENSI MINUUTTAAN?	17
3.2.1 Mikä on porvarin sukupuoli?	22
3.3 PSYKOLOGIA KOHTAA POLITIIKAN	25
3.3.1 Kadotettu paratiisi	25
3.3.2 Poliitiikan oikeat ja väärät tietoisuudet	26
3.4 YKSITYINEN TUNNE JA JULKINEN JÄRKI	29
3.4.1 Kurinalainen mies – empaattinen nainen	33
3.4.2 Pelastakaa edes perhe	35
3.5 KANSALAISUUSKO KRIISISSÄ?	38
3.6 KESKUSTELUOHJELMAN VIISI KUOLEMANSYNTIÄ	42
4 TUNNUSTAN; SIIS OLEN	47
4.1 NAINEN JA MIES – KAKSI TAPAA KATSOA TODELLISUUTTA?	48
4.2 TUNNUSTUKSELLISIA NAISIA HÄPEÄN PARTAALLA...	53
4.3 ... JA MIEHIÄ, JOTKA PAKOTTAVAT PASKIAISET TUNNUSTAMAAN	59
5 HAASTATTELUN HISTORIA	67
5.1 HAASTATTELU JULKISEN VALLAN PELISÄÄNTÖJEN RIKKOJANA 1800–1900 -LUKUJEN VAIHTEESSA	67
5.2 LAKEIJAHENKEÄ, PYRSTÖNNUOLENTAA JA MUITA HAASTATTE- LUN SYNNYTTÄMIÄ UHKAKUVIA	70
5.3 HAASTATTELIJAN TYÖKALUT ELI MITEN SAADA IHMINEN AVAUTUMAAN	73
5.4 PUFFAUSTA, MANIPULAATIOTA VAI AUTENTTINEN TOTUUS?	76
5.5 MAANTIEROSVO VAI HARMITON SEURAPIIRIMIES?	79
5.6 JA VIIMEKSI MAALIIN SAAPUIVAT NAISET	81
6 HAASTATTELUN TULO SUOMEEN	84
6.1 1800-LUVUN LOPUN SUOMI: VIITTÄ VAILLE MODERNI MAA	84
6.2 KLUBIELÄMÄÄ JA KUMOUSHENKEÄ	88
6.3 SATTUMUS ON LUONUT SANOMALEHTIMIEHEN	92
6.4 NAISTOIMITTAJAN HAURAS MUTTA KEPEÄ LUONTO	97
6.5 PÄIVÄLEHDEN HAASTATTELUT	99
6.5.1 Julkiset miehet	101
6.5.2 Julkiset naiset	103
6.6 KANSALLINEN TERAPIAPROJEKTI JA EERO ERKKO	106
6.7 NAINEN KANSAKUNNAN EHEYTTÄJÄNÄ	111

7 TOIMITTAJAN PROFESSIO YLEISRADION HISTORIASSA	115
7.1. HELLA WUOLIJONEN AIKA	115
7.2. KYLLÄ KANSA TIETÄÄ – REFORADION NOUSU JA UHO	117
7.3. ISÄNNÄT LÄHTIVÄT, SOPULIT TULIVAT	121
7.4. ANKARA ISÄ TEKEE TILAA VIISAALLE ÄIDILLE	123
8 YHDENILLAN PYSÄKILTÄ PUNAISELLE LANGALLE	125
8.1 VOIKO YKSITYINEN MUUTTUA POLIITTISEKSI?	125
8.2 KESKUSTELUOHJELMAN KUOLEMANSYNNIT JA NIIDEN TUNNUSTUS	130
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	135
10 LÄHDELUETTELO	137

1 JOHDANTO

Tätä tutkielmaa on rakennettu kuin Iisakin kirkkoa, vaikka kyseessä on ollut korkeintaan Mekrijärven tsasouna. Tutkielman aiheen huomioon ottaen on kohtalon ironiaa, että tutkimustyötä on tehty pääosin yhteiskunnan rahoittaman äitiysloman ja hoitovapaan keskellä, kotioloissa ja lasten päiväunien aikaan. Yksityinen ja julkinen ovat lyöneet kättä siis alusta alkaen.

Toisin kuin objektiivisilla tutkijoilla, tämän tutkielman tekijällä oli alun perin hyvin yksityiset syyt ryhtyä tutkimaan haastattelun historiaa juuri valitusta näkökulmasta. Taustalla oli henkilökohtainen ja piinallisen pikkusieluinen tunnereaktio: närkästys.

Toimittuani 20 vuotta Yleisradion toimittajana ja erikoistuttuani keskusteluohjelmien tekoon olin vuosia seurannut omista ohjelmistani kirjoitettua mediakritiikkiä. Erityisesti minua kiinnosti epiteetti ”empaattinen”, joka vuodesta toiseen yhdistettiin haastatteluihini ja toimittajapersoonani, olipa itse haastattelun aiheena sitten politiikka, tähtitiede tai talouselämä.

Empaattisuus sinänsä on mielestäni positiivinen määre. Mielenkiintoista oli sen sijaan se, että en havainnut samaa termiä käytettävän koskaan miespuolisten kollegoitteni haastatteluista kirjoitettaessa. Olivatko he siis epäempaattisia vai oliko kyse määreestä, joka mieheen yhdistettynä edusti heikkoutta mutta joka naisessa nähtiin luonnollisena ja suotavana mutta samalla myös rajoittavana ominaisuutena?

Erityisesti poliittisissa haastatteluissa empaattinen haastattelijä herättää konnotaation kritiikittömästä haastattelijasta. Empaattinen haastattelijä ei uskalla panna poliitikkoa selkä seinää vasten eikä saa tiristettyä totuutta ulos petollisesta poliitikosta. Eikö luonnostaan empaattinen nainen siis voi olla hyvä politiikan, julkisen hyvän toimittaja?

Samaan aikaan luin yhä enemmän tieteellisiä artikkeleita ja sosiologisia tutkimuksia, joissa etsittiin syytä yhteiskunnan yksilöllistymiskehitykselle naisten tekemistä television puheohjelmista. Myös omat ohjelmani olivat joissain tutkimuksissa kriittisen tarkastelun kohteena. Usein näissä yhteyksissä ohjelmien perimmäinen sisältö määriteltiin tunnustukselliseksi ja yksilökeskeiseksi, ominaisuuksiksi, joita pidettiin arveluttavina ja uhkaavina.

Näistä havainnoista syntyi ajatus tehdä pro gradu -tutkielma haastattelun historiasta ja tutkia sen kautta tarkemmin, miten sukupuolen, emotion ja yksityisyyden teemat konstruoutuivat suhteessa haastattelun käytäntöön ja teoriaan vuosikymmenten ja vuosisatojenkin aikana. Lähtökohta oli siis itserefleksiivinen, mitä notkean modernin ja Anneli Tempakka -sukupolven edustajalta voi toki odottaakin. Halusin paljastaa edes itse itselleni, miten minusta tuli minä: haastattelija, jolla on tunkeileva katse mutta empaattinen luonne.

Kuten arvata saattaa, henkilökohtainen närkästykseni vei minut äkkiä keskelle modernisaation monipolvista historiaa, joka monessa mutkassa houkutteli jatkamaan matkaa yhä kiinnostavammille sivupoluille. Olen yrittänyt kiertää houkutukset parhaani mukaan, mikä on merkinnyt monin paikoin myös aika isoja harppauksia haastattelun historian analyysissä. Varsinainen yksityiskohtainen historiikki jääköön muiden tehtäväksi.

2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA LÄHESTYMISTAPA

Tarkoitukseni oli alun perin toteuttaa lopputyöni journalistisena graduna niin, että olisin esimerkiksi diskurssianalyysin keinoin tutkinut omien haastatteluohjelmieni rakennetta ja dramaturgisia ratkaisuja. Totesin pian, että tehtävä oli mahdoton. Ensinnäkin, koin itseni jääviksi analysoimaan tieteellisesti omia tekstejäni. Toiseksi, diskurssianalyysi ei mielestäni mahdollistanut sen problematiikan tutkimista, jota pidin oman ”haastattelijaidentiteettini” kannalta tärkeänä.

Monet notkean modernin kriitikot pitävät individualisoitumiskehitystä jälkimodernin yhteiskunnan suurimpana uhkana. Omasta mielestäni vielä suurempi uhka on historiattomuus. Koen itse oman työnkuvani ymmärtämisessä olennaiseksi sen vuoropuhelun, jota yksilö käy paitsi olemassa olevan yhteiskunnan myös tuon yhteiskunnan pitkän kehityshistorian kanssa. Siksi, kun lähdin pohtimaan omaa rooliani haastattelijana ja tekemieni haastatteluohjelmien suhdetta notkeaan moderniin, oli minun lähdettävä matkalle haastattelun historiaan ymmärtääkseni edes osittain, miksi minusta tuli minä.

Haastattelun historiaan perehtyessäni huomasin puolestaan, että ilman jonkinlaista käsitystä siitä yhteiskunnasta, jossa haastattelu syntyi, en tulisi koskaan ymmärtämään, miksi naisten tekemät haastatteluohjelmat herättävät notkean modernin kriitikoissa niin voimakkaita tunnereaktioita. Ja tämän havaittuani, löysin itseni keskeltä modernisaation kompleksista ja moneen eri suuntaan hajoavaa historiaa.

Sen, minkä alun perin siis piti olla vain yksilön itsereflektointia, muuttuikin siis modernisaation historiaksi. Näin laaja näkökulma luonnollisesti on ongelmallinen, kun kyseessä on vain pienimuotoinen yliopiston lopputyö. Olen hyvin tietoinen, että monet teemat olisivat halunneet päästä esiin nyt esiteltyä ristiriitaisemmassa ja monisyisemmässä ilmiössä. Ehkä ne saavat myöhemmin toisen mahdollisuuden toisessa yhteydessä.

Toimittuani itse lähes kaksikymmentä vuotta haastattelijana olen kokenut rajoittavaksi ajatuksen, että maailma olisi jäsennettävissä binaarisin, kaksinapaisin koodein. Yksilön ja yhteiskunnan, yksityisen ja julkisen, tunteen ja järjen, kokemuksen ja tiedon, feminiinisen ja maskuliinisen

asettaminen aina toisensa poissulkeviksi oppositioiksi on mielestäni ollut pikemminkin este kuin hyvä apuväline ilmiöiden ymmärtämiselle.

Modernisaation ja haastattelun historiaa tutkiessani huomasin, miten vahvasti nämä binaariset kahtiajaot vaikuttavat ajatteluun vielä notkeassakin modernissa. Siksi binaaristen ajattelumallien etsimisestä ja niiden syntyperän jäljittämisestä tuli yksi tämän tutkimuksen päämääristä. Pyrkimykseni oli hahmottaa, miten nämä kulttuurisesti rakennetut ja oman aikakautensa arvojen synnyttämät ajattelumallit vaikuttavat haastattelun historiaan, mies- ja naistoimittajien rooliin, haastatteluista tehtyihin tutkimuksiin ja mediaan kohdistuvaan kritiikkiin. Tunsin löytäneeni hengenheimolaisen törmättyäni tutkimusmateriaalissa Ulrich Beckin (1995) toteamukseen: ”Eikö ole hiukan kyllästyttävää tulkita vanhan maailman hajoaminen aina ”binaarisin koodein”? Eikö ole aika rikkoo tämä suuri sosiologinen yksinkertaistustabu ja ryhtyä tutkimaan esimerkiksi eri koodien synteesejä, joita kenties jo jossakin tuotetaankin?” (Beck 1995, 42)

Jos tämä tutkimus täytyisi tiivistää muutamaan peruskysymykseen, mitä nuo kysymykset voisivat olla? Tehtävä ei ole helppo eikä sen ole tarkoituskaan olla. Edellä mainitut binaariset koodit vievät väkisin kohti suuria ja laajoja teemoja, joihin voi löytää monta erilaista lähestymiskulmaa. Olen tietoisesti valinnut niistä vain muutaman.

Ensimmäinen kysymys tai kysymysrypäs liittyy yksityisen ja julkisen rajaan: miksi yksityisen ja julkisen kahtiajako tuntuu kietoutuvan läpi modernin historian toisaalta feminiinisen ja maskuliinisen, toisaalta tunteen ja järjen historiallisiin kahtiajakoihin? Toinen kysymys liittyy politiikan ja ei-politiikan väliseen rajaan: miten individualisoituva yhteiskunta on muuttanut käsitystä julkisesta sfääristä? Uhkaako yhteiskunnan yksilöllistyminen ja psykologisoituminen politiikkaa isolla P:llä? Kolmas kysymys liittyy itse haastatteluun journalistisena genrenä: miten haastattelun synty alun perin muutti politiikan, median ja kansalaisen välistä suhdetta? Miten mies- ja naishaastattelijoiden ”toimenkuvat” ja heihin kohdistuneet odotukset ovat historiallisesti poikenneet toisistaan ja miten nämä odotukset heijastuvat nykyajassa? Ja mikä omalta kantiltani katsottuna on se kiusallisin kysymys: ovatko naiset ”oman luontonsa tähden” olleet erityisen merkittävässä roolissa poliittisen ja julkisen trivialisioijina?

Luvussa 3 käyn läpi aluksi Zygmunt Baumanin *Notkea moderni* -teoksessa esittämää jälkimodernin yhteiskunnan individualisoitumisprosessiin kohdistuvaa kritiikkiä. Tuon myös esille hänen nimenomaan naisten televisiolle tekemiin puheohjelmiin liittyviä arvioitaan, ja tästä kritiikistä

muokkaan keskusteluohjelman viisi kuolemansyntiä. Samassa luvussa tuon esille hieman eri näkökulmista – ja binaarisista koodeista käsin – muita notkean/jälkimodernin yhteiskunnan kriitikoita ja heidän erilaisia tulkintojaan yksilön ja yhteiskunnan, feminiinisen ja maskuliinisen, tunteen ja järjen, yksityisen ja julkisen merkityksestä modernisaation prosessille.

Ajatus, että rakkaalla lapsella on monta nimeä, käy selväksi, kun tarkastelee eri tutkijoiden samalle ilmiölle – jälkimodernin yhteiskunnan individualisoitumiskehitykselle - antamia määritelmiä: notkea moderni (Bauman), intiimin tyrannia (Sennett), psykokulttuuri (Kivivuori) ja terapiayhteiskunta (Furedi). Kaikissa näissä määritelmissä yhteistä on huoli yksityiseksi ja emotionaaliseksi koetun tunkeutumisesta julkisen alueelle. Olen pääasiassa käyttänyt itse Baumanin termiä notkea moderni viitatessani 1960-luvulta alkaneeseen yhteiskunnallisen kehityksen vaiheeseen, jolle on tyypillistä politiikan, median ja kansalaisen – ylipäänsä kansalaisyhteiskunnan – uudelleen järjestäytyminen. Muita termejä olen käyttänyt muualla tekstissä silloin, kun olen tarkastellut ilmiöitä nimenomaan kyseisen käsitteen ja sen luojan näkökulmasta.

Kaikkia edellä mainittuja tutkijoita yhdistää suuri huoli yksityisen ja julkisen alueen rajan rapautumisesta notkeassa modernissa. Yksityisen tunkeutuminen perinteisen julkisen alueelle on ennen muuta uhka politiikalle, yhteisten asioiden hyvälle hoidolle, politiikalle isolla P:llä mutta myös kansalaiselle ja sitä myöten koko kansalaisyhteiskunnalle. Näiden kriitikkojen teksteissä minua kiinnostaa myös se, miten yksityinen heidän ajattelussaan – ja useimmiten implisiittisesti - kytkeytyy sukupuoleen ja emotioihin, maskuliiniseen ja feminiiniseen, tunteeseen ja järkeen eli nimenomaan niihin binaarisiin koodeihin, joiden syntyhistoriaa ja vaikutusta journalistisiin käytäntöihin ja toimittajan identiteettiin tämä tutkielma viime kädessä tutkii.

Pohdin myös tässä luvussa sitä, miten ihmisestä tulee kansalainen. Jürgen Habermasin klassiset tekstit porvarillisen julkisuuden syntyhistoriasta ovat tarjonneet kiinnostavan näkökulman porvarin minän rakennuspuuhaan.

4. luvussa käyn läpi television feminiiniseksi miellettyistä keskusteluohjelmista tehtyjä tutkimuksia ja toisaalta sen vastapainona tarkastelen tapaa, jolla tutkimus on lähestynyt maskuliiniseksi miellettyjä uutis- ja poliittisia haastatteluja. Avainsana tässä luvussa on tunnustuksellisuus, joka useimmissa tutkimuksissa kytketään nimenomaan naisten tekemien ”syvähaastattelujen” ominaisuudeksi. Yritän arvioida, löytyykö tunnustuksellisuutta ja missä muodossa myös poliittisista haastatteluista.

5. luvussa käyn käsiksi varsinaiseen haastattelun historiaan. Olen käyttänyt lähteenäni ensisijaisesti Michael Schudsonin yksityiskohtaisia ja innostavia tutkimuksia haastattelun synnystä ja sen kytkeytymisestä amerikkalaisen yhteiskunnan poliittisen kentän uudelleen järjestymiseen eli kansalaisyhteiskunnan syntyyn. Pyrin osoittamaan tässä osiossa, että monet niistä haastattelun kuolemansynneistä, jotka Bauman listaa, ovat aihioina olemassa jo haastattelun syntyvaiheessa.

6. osiossa tutkin, milloin ja missä oloissa haastattelu journalistisena käytäntönä ensi kerran yritti rantautua Suomeen. Tarkastelen 1800-luvun lopun yhteiskuntaa toimittajan työhön liittyvien teknologisten, taloudellisten ja poliittisten näkökulmien kautta. Pohdin myös journalistisen itsereflektion eli profession merkitystä haastattelun syntyprosessissa ja tarkastelen nais- ja miestoimittajien erilaista asemaa noina vuosina. Noukin myös esiin ensimmäiset suomalaiset haastattelut, jotka julkaistiin *Helsingin Sanomien* edeltäjässä, *Päivälehdessä*.

7. luvussa käyn tiivistetysti läpi Yleisradion sodanjälkeisen historian tärkeimpiä käännekohtia, ja yritän ottaa selvää, miten käsitys yksityisen ja poliittisen välisestä suhteesta sekä politiikan, toimittajan ja kansalaisen keskinäisistä valtasuhteista muuttui ja määriteltiin uudelleen. Lähestyn nykyaikaa hahmottelemalla lyhyesti myös muutoksen suuntaa. Tutkin, miten ankara isä tekee tilaa viisaalle äidille ja informatiivinen kansalainen väistyy kuluttajakansalaisen tieltä.

8. luvussa käyn lopuksi läpi omien keskusteluohjelmasarjojeni syntyyn liittyneitä intentioita ja toteutuneita haastatteluja ja pohdin, missä määrin olen valmis tunnustamaan Zygmunt Baumanin kritiikistä kootut naisten tekemien television puheohjelmien viisi kuolemansyntiä omiksi synneikseni.

3 YKSILÖ JA YHTEISKUNTA – MODERNIN BINAARIT KOODIT

3.1 NOTKEA MODERNI JA YKSILÖLLISTYMISEN UHKA

Lähtiessäni tutkimaan haastattelun historiaa Zygmunt Baumanin teos *Notkea moderni* (2002) oli suuri innoittajani. *Notkea moderni* on inspiroiva teos nimenomaan siksi, että Bauman viittaa useassa kohdin television puheohjelmiin. Hänen peittelemätön vastenmielisyytensä television (ja nimenomaan naisten) tekemiä puheohjelmia kohtaan ja toisaalta hänen niille antamansa suuri merkitys ja valta yhteiskunnan ja koko poliittisen järjestelmän rapauttajina sysäsivät liikkeelle kiinnostukseni tutkia tarkemmin, mistä tämä antipatia nousee ja miten se kytkeytyy haastattelun ja sitä kautta koko modernin yhteiskunnan historiaan. *Notkeassa modernissa* Bauman kytkee haastatteluohjelmien kritiikin individualisoituvan yhteiskunnan kritiikkiin, mikä puolestaan synnytti kiinnostukseni tutkia myös, miten yksityinen/julkinen, feminiininen/maskuliininen, tunne/järki ja poliittinen/henkilökohtainen kulkevat rinnan haastattelun historiassa.

Baumanin tuotanto on laaja, ja *Notkea moderni* on monissa kohdin esseemäisen poleeminen. Siksi olen hänen ajatuksiaan selventääkseen etsinyt tarkennuksia myös hänen aiemmista teoksistaan. Tällä kertaa Bauman ei käytä avainkäsitteenä sanaparia "moderni/postmoderni" tai "pyhiinvaeltajat/nomadit"(esim. Bauman 1996) vaan on korvannut aiemmat jaottelunsa uudella kaksinapaisella termillä: raskas ja notkea moderni. Teos pohtii modernin notkistumista eri näkökulmista: emansipaation, yksilöllisyyden, aika/tila -ulottuvuuden, työn ja yhteisön kautta. Tässä yhteydessä keskityn pääasiassa yksilöllisyyden käsitteeseen ja siihen, miten yhteiskunnan yksilöllistyminen modernin notkeutuessa vaikuttaa yksilön/kansalaisen ja yhteiskunnan, yksityisen ja julkisen sfäärin suhteisiin.

Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on pohtia, miten haastattelu kytkeytyy siihen muutokseen, joka yhteiskunnassa on tapahtunut nimenomaan yksityisen ja julkisen sfäärin keskinäisissä valtasuhteissa. Baumanin mielestä muutos on ollut dramaattinen: kun raskaan modernin älymystö kantoi huolta yksilöstä, jonka vapautta ja itsemääräämisoikeutta byrokraattinen hallinto ja järjen ja rationaalisen ylivaltaan lujasti uskova valtio uhkasi, nyt tilanne on kääntynyt toisinpäin. Nyt kriittisen eliitin tehtävänä on puolustaa julkista sfääriä, jonka yksityinen on kolonisoanut.

Samaan aikaan kun yksilön merkitys yhteiskunnassa on korostunut, politiikan ja valtion rooli on menettänyt merkitystään yhteiskunnan säätelijänä ja julkinen sfääri on suorastaan tyhjentynyt toimijoista. Baumanin näkemyksen mukaan yksityiset ongelmat eivät enää muutu julkisiksi ongelmiksi, koska julkinen politiikka on luopunut tehtävistään ja yksityinen elämänpolitiikka on ottanut vallan. Yksityiset ongelmat ovat ja pysyvät vain yksityisinä ongelmina, niiden ratkominen on yksilön henkilökohtaisella vastuulla. Tämän muutoksen seurauksena kansalainen ja kansalaisuus ovat katoamassa, mikä yksilön kannalta on suuri tappio: todellinen yksilöllinen riippumattomuus *de facto* ei toteudu ilman julkista politiikkaa.

Bauman viittaa useassa yhteydessä television puhe- ja keskusteluohjelmiin pyrkiessään konkretisoimaan notkean modernin negatiivisia ilmenemismuotoja ja vaikutuksia yhteiskunnassa. Vaikka monet muutkin modernisaatiota tutkineet sosiologit ovat pohtineet arkielämän ja yksityisen alueen ilmiöitä, kukaan heistä ei ole painottanut näin vahvasti television puheohjelmien merkitystä modernin yksilöllistymisprosessissa. Siksi esittelen seuraavassa lyhyesti Baumanin teorian modernisaation eri kehitysvaiheista, notkean modernin esiin nostamista uusista uhista, ja pohdin myöhemmin tarkemmin hänen television puheohjelmiin kohdistamansa kritiikkiä osana notkean modernin yksilöllistymisprojektia.

3.1.1. Yksilö ja identiteetti eli mihin sulloa elämänsä pirstaleet?

Raskas ja notkea moderni ovat kahden erilaisen yhteiskunnallisen kulttuurin ilmentymiä. Eroista huolimatta yksi ominaisuus on pysynyt samana. 1900-luvun ja 2000-luvun alkuja yhdistää sama modernisaation eetos: pakonomainen ja piintynyt, jatkuva ja pysäyttämätön halu panna kaikki uusiksi. Sammuttamaton himo luovaan tuhoamiseen tai tuhoavaan luovuuteen on pysyvä modernin yhteiskunnan ominaisuus. Modernius tarkoittaa kyvyttömyyttä pysähtyä ja kyvyttömyyttä pysyä aloillaan, kaiken jatkuvaa keskeneräisyyttä: modernin ihmisen identiteetitkin ovat ikuisesti täyttymättömiä projekteja, joita ei rajoita muu kuin perittyjen tai itse hankittujen lahjojen puute tai tahdon ja uskalluksen rajoitukset. Tämä usko rajattomiin mahdollisuuksiin tai edistykseen, kuten ennen asia oli tapana ilmaista, yhdistää meitä ja isoisiämme. (Bauman 2002, 38-39.) Perusvire on siis yhä yksi ja sama, vaikka myöhempi moderni ilmeneekin monessa kohdin nyt eri tavoin kuin sata vuotta sitten. Modernisaatio on siis prosessi, jatkumo, ei lineaarinen kehityskaari vaan usein myös sinne tänne päämäärättömästi harhaileva aaltoviiva.

Bauman jakaa modernin kehityksen kahteen, toisistaan eroavaan jaksoon: raskaaseen ja notkeaan. Hän ei käytä perinteisempää kahtiajakoa moderniin/postmoderniin tai teolliseen ja jälkiteolliseen siksi, että haluaa tässä yhteydessä kiinnittää huomionsa nimenomaan modernin muuttuneeseen olomuotoon: kiinteän ja juoksevan, varman ja epävarman, pysyvän ja pakenevan ambivalenssiin. Kiinteillä aineilla on selkeät tilalliset ääriviivat, mutta ne pilkkaavat aikaa ja tekevät tyhjäksi sen merkityksen. Juoksevat aineet sen sijaan ovat jatkuvasti valmiita muuttamaan sekä omaa olomuotoaan että kiinteitä aineita, joihin ne törmäävät: ne sulattavat ne tai liottavat tiensä niiden läpi. Juokseviin aineisiin liitetään usein myös ajatus keveydestä. (Bauman 2002, 8-9.) Notkea moderni on siis juokseva, pakeneva ja epävarma; näennäisen kevyt mutta yllättävän vahva kyvyssään muuttaa kiinteät aineet toiseen olomuotoon. Metafora notkeasta modernista kuvaa jo sinällään Baumanin käsitystä modernisaation muodonmuutoksesta, vaikka hän myöntääkin, että notkeus on ollut modernin ominaisuus osin alusta pitäen.¹

Bauman ei tarkkaan määrittele, milloin raskas moderni muuttui notkeaksi, se lieneekin mahdoton tehtävä. Yhteiskunnan ideologinen muutos tapahtuu aina vaivihkaa hivuttamalla, sen jälkeen kun tietyt ehdot täyttyvät. Hän ei myöskään systemaattisesti listaa niitä taloudellisteknologisia tai yhteiskunnallisia muutoksia, jotka tuon muutoksen saivat aikaan, mutta viittaa toki pääoman ja markkinoiden vapautumiseen, tuotantokeskeisen yhteiskunnan muuttumisen kulutuskeskeiseksi, maailmankaupan globalisoitumiseen, pörssitalouden syntyyn ja politiikan ja valtion roolin kaventumiseen talouselämän ja kansalaisen toiminnan sääntöjen luojana ja säätelijänä.

Erottavia tekijöitä on useita. Toisin kuin alkuaikojen moderni, nykymoderni on menettänyt uskonsa utopiaan, täydelliseen yhteiskuntaan, jossa vallitsee hallittu ja vakaa järjestys vailla kiistoja, ristiriitoja ja ennalta arvaamattomuutta. Toisena olennaisena erona hän pitää modernisoivien tehtävien ja velvollisuuksien sääntelyn purkamista ja yksityistämistä, mikä on liberalistisen markkinatalouden julkilausuttu tavoite, josta on ollut seurauksena se, että vastuu ja toisaalta valinnanvapaus on siirretty yksilön käsiin, sen sijaan että ne lepäisivät yhteiskunnan vahvoilla hartioilla. Iso Veli ja Suuri Johtaja ovat käyneet tarpeettomiksi uudessa modernin vaiheessa, sillä notkea moderni uskoo yksilön olevan oman onnensa seppä ja itsensä herra. (Mt. 39-40) Onko ensin mainittu seuraus jälkimmäisestä vai päinvastoin, sitä Bauman ei tarkemmin pohdi.

¹ Baumanin metafora asettuu toiseen yhteyteen, jos pohtii ”notkean ja nestemäisen” kulttuurihistoriaa. Deborah Luptonin mukaan nykyajalle tyypillinen ajatus tunteista olemukseltaan juoksevina ja nestemäisinä, alati vaihtuvina ja epävakaisina, oli tyypillinen keskiaikaiselle ajattelulle. Ihmisen ja erityisesti naisen keho ja mieli ymmärrettiin olemuksiltaan juoksevina, nestemäisinä. Esimerkiksi humoraalioppi uskoi ihmisen koostuvan neljästä nesteestä – mustasta ja keltaisesta sapesta, verestä ja limasta – ja epätasapaino näiden nesteiden suhteissa saattoi synnyttää paitsi fyysisiä sairauksia myös luonteenlaatuja, kuten melankoolikkoja tai koleerikkoja. (Lupton 1998, 74-76.)

Yksilöllistyminen onkin muuttunut notkeassa modernissa yhteiskunnan kehitystä uhkaavaksi tekijäksi, ja erityisen vaaralliseksi uhka muodostuu, kun samanaikaisesti politiikan ja valtion rooli yksilöiden elämän säätelijänä on heikentynyt. Yksilöllistyminen on nimenomaan notkean modernin ominaisuus, vaikka yksilöllistymisen prosessi on alusta alkaen ollut osa modernisaation historiaa. Yksilöllistymiseen liittyy uudenlainen käsitys ihmisen identiteetistä.

Identiteetin tarve on yleisinhimillinen, mutta tietoisuus identiteetistä ja kokemus siitä tavoiteltavana päämääränä, tehtävänä, josta on suoriuduttava, ei ole universaali vaan tuntuu vahvistuvan nimenomaan niissä kulttuureissa, joissa sitä ei saada ”verenperintönä” eli nimenomaan notkean moderneina aikoina. Identiteetin ja sen etsinnän voisi myös ymmärtää viimeisenä suurena rakenteena tai suurena kertomuksena, johon epävarmaan ja jatkuvan muutoksen maailmaan singottu moderni yksilö yrittää oman elämänsä pirstaleet sulloa. Mutta toisin kuin raskas moderni, joka ymmärsi vielä identiteetit elämänpituisina projekteina, notkeassa modernissa sitoutuminen yhteen identiteettiin rajoittaa yksilöllisyyden pyhää eetosta: yksilön vapautta valita. Siksi notkeassa modernissa identiteetistä tuleekin jatkuvan urakoinnin kohde, sekä yksilöiden mutta myös siihen erikoistuneiden instituutioiden uusi työskä. (Bauman 1996, 162-163.)

Kysymys ihmisen identiteetistä on ollut modernisaatiossa olennainen alusta pitäen. Koko modernin varhaisen historian voi nähdä yrityksenä kitkeä ihmiset irti vanhoista identiteeteistään: irti säädyistä, irti yhteisöstä, irti vanhasta moraalista. Mutta nimenomaan tässä kohdin ilmenee kahden modernin yksilöllistämisen prosessin olennainen ero: raskas pyrki kitkemään ihmiset juuriltaan, jotta he itse juurruttaisivat itsensä uudelleen eli hankkisivat jäsenkortin omaan yhteiskunnalliseen luokkaansa ja uuteen identiteettiin. Koska luokkaan liityttiin eikä siihen synnytty kuten säätyyn, luokkaidentiteettiäkin piti jatkuvasti vahvistaa jokapäiväisessä elämässä. Silti luokkaidentiteetti oli varsin pysyvä, se saattoi siirtyä myös sukupolvelta toiselle. Aiemmissa teoksissaan Bauman on erotellut identiteettien erot niin, että raskaassa modernissa identiteetit olivat ”elämänprojekteja”, kun taas notkeassa ne ovat ”kunnes-toisin-ilmoitetaan -projekteja” (mt. 183).

Raskaan modernin aikana yhteiskunnan epätasa-arvo näkyi yksilöllistymisen laadussa. Köyhillä ja kouluttamattomilla ei ollut varaa eikä kykyä yksilölliseen identiteettiin, vaan heidän oli edullisinta ”heikkoina yksilöinä” turvautua kollektiiviseen luokkaan ja identiteettiin ja siten myös kollektiivisiin päämääriin. Yksilöllisen elämän päämäärät ja identiteetti, sellaisina kuin notkea moderni ne ymmärtää, olivat vain harvojen etuoikeutettujen – varakkaan ja koulutetun eliitin -

mahdollisuus. Yhtä lailla luokka ja sukupuoli pitivät myös pitkään yksilöitä tiukassa otteessa, joka rajoitti heidän yksilöllisiä valintamahdollisuuksiaan. Vaikka moderni siis kiskoi osittain juuret irti, se myös juurrutti yksilöt lujasti penkkiin, ja tässä raskaan ja notkean modernin yksilöt eroavat toisistaan ratkaisevalla tavalla. (Bauman 2002, 42-44.) Baumanin ajatuksesta voisikin siis vetää sen johtopäätöksen, että yksilöllisten identiteettien leviäminen suurten massojen keskuuteen onkin siis seuraus yhteiskunnan vaurastumisesta ja siis itsessään varsin ennustettava kehityskulku.

Eroa on myös riskien hallinnassa. Raskaassa modernissa yksilöt – myös varakkaimmat ja parhaiten koulutetut silloin, kun kriisi yllätti tai omat edut olivat uhattuina - ratkoivat sosiaalisia riskejä ja ristiriitoja kollektiivisesti, kun taas notkeassa vaiheessa velvollisuus ja tarve selviytyä sosiaalisista ongelmista yksityistetään. Yksilöllisyys mielletään yhä useammin minän rakennuskyvyksi, kun raskaan modernin aikana yksilöllistyminen – kiinnittymisenä luokkaan tai sukupuoleen - oli pikemminkin kohtalo, josta ei voinut kieltäytyä. Baumanin mukaan notkean modernin ”miesten ja naisten kyky rakentaa minäänsä ei säännönmukaisesti täytä aidon minän rakentamisen vaatimuksia”(mt. 46), mutta hän ei tarkenna, mitä nämä ”aidon minän” rakentamisvaatimukset ovat². Notkea moderni jättää kaikki yksilöt oman itsensä varaan, riippumatta siitä, onko heillä kapasiteettia selviytyä identiteetin rakennustyöstään ja sosiaalisten ongelmien ratkaisusta yksin.

Notkean modernin yksilöt ovat olemukseltaan identiteettien shoppailijoita, mikä ilmenee monin tavoin yksilön elämässä. Notkean modernin yhteiskunta ruokkii pikemminkin jäsentensä kykyä kuluttaa kuin tuottaa. Kulutusyhteiskunta ei perustu normeille, vaan viettelyksille, haluille ja toiveille. Siksi kulutusyhteiskunta on sosiaalisen vertailun yhteiskunta. (Mt. 95) Tämä heijastuu myös yksilöiden käsityksiin ja kokemuksiin heidän identiteeteistään.

Identiteetti on siis hyvä esimerkki uudenlaisen modernin kyvystä sulattaa kiinteitä aineita. Notkeassa modernissa identiteetit ovat menettäneet kiinteän olomuotonsa; ne onnistuvat olemaan pysyviä vain välähdyksenomaisesti. Hauraiden ja epävakaiden identiteettien maailmassa kyky ”shoppailla” identiteettien markkinoilla – valita oma identiteetti ja pitää siitä kiinni niin kauan kuin

² Kiinnostavaa on, että Bauman käyttää termiä ”aito minä”, jota esimerkiksi Kivivuori (1996) pitää nimenomaan psykokulttuurisena terminä arvioidessaan Juha Siltalan teoksia. Kivivuori tulkitsee Siltalan kytkevän aidon minuuden nimenomaan tiettyyn poliittiseen, tässä tapauksessa, vasemmistolaiseen maailmankuvaan. Kun Siltala, varsin samassa hengessä kuin Bauman, pohtii sitä, mitkä olosuhteet tuottavat sellaisia subjekteja, joiden ”tahdonilmaukset eivät ole autonomisia ja aidosti poliittisia, vaan pikemminkin tapoja työstää psyykkisiä ongelmia ja keskeneräiseksi jäänyttä syntyä itsenäiseksi ihmiseksi”(mt. 92), Kivivuori aistii ajattelun takana psykokulttuurisen ”paljastuspolitiikan”: aito ja oikea persoonallisuus on normaali ja terve ja kytkeytyy tiettyyn poliittiseen ideologiaan; epäaito, ”sairas” ja liberalistinen vain heijastelee psyykkisiä pakkoja eikä edusta todellista autonomiaa. (Mt. 93)

haluaa – näyttäytyy yksilön vapautena. Kulutusyhteiskunnassa identiteetit ovat menettäneet rajallisuutensa, pysyvyytensä ja jatkuvuutensa. (Mt. 102-105) Niitä voi ostaa, vaihtaa ja myydä – ainakin jos on hyvä mainosmies tai taitava puheohjelman tekijä.

Samaan aikaan kun identiteeteillä shoppaillaan, niiden olemuksesta annetaan julkisuudessa vääristynyt ja vanhanaikainen kuva. Vaikka Bauman itse tuntuukin haikailevan raskaan modernin pysyvämpiä identiteettejä, hän samalla pitää romanttisena sellaista käsitystä minästä, joka ”perustuu ajatukseen syvällä sisimmässä piileskelevästä olemuksesta, joka suojautuu kaikelta ulkoiselta ja keinotekoiselta” (mt. 106). Tätä romanttista kuvaa yrittävät ylläpitävät toisaalta – ketkähäs muut – kuin haastattelijat ja toisaalta myös ne sosiaalitieteilijät, jotka uskovat pääsevänsä – usein haastatteleamalla – käsiksi minän subjektiiviseen totuuteen.

Ajatus minän autenttisuudesta on puppua, ”vain julkisen median suunnittelemaa julkisen retoriikan harjoituksia, joiden tarkoitus on esittää subjektiivisia totuuksia. Mutta autenttiseksi oletetun minän epäautenttisuuden peittävät näkyvistä vilpittömyyden spektaakkelit – syvähaastattelujen ja julkisten tunnustusten julkiset rituaalit, joista tunnetuimpia, joskaan ei ainoita esimerkkejä, ovat keskusteluohjelmat” (mt. 107)³. Media – samoin kuin osin myös (yhteiskunta)tiede - siis huijaa: se luo mielikuvan pysyvästä, autenttisesta identiteetistä, vaikka todellisuudessa notkea moderni on sulattanut jo ajat sitten identiteetit väliaikaisiksi kulutustavaroiksi. Sen sijaan että heijastaisivat todellisuutta, ne piirtävät vain vääristyneitä kuvia.

3.1.2. Poukkoilevat yksilöt elämänsä narikoissa

Bauman suhtautuu hyvin pessimistisesti 60-luvulla syntyneisiin identiteetti- ja ihmisoikeusliikkeisiin, vaikka hän ei niitä kritiikissään suoraan keskisormella osoitakaan. Modernin yksilöllistymiskehitys näkyy juuri näissä kahdessa liikkeessä, joiden myötä poliittinen/eettinen keskustelu oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta on muuttunut keskusteluksi yksilöiden ja eri kuppikuntien ihmisoikeuksista. (Mt. 40) Bauman ei usko uuteen kollektiivisuuteen, uuteen yhteisöllisyyteen, joka voisi yhdistää heikot ja toimintakyvyttömät yksilöt ja auttaisi heitä vahvistamaan omia identiteettejään ja antaisi eväitä muuttaa joukkovoimalla maailmaa. Syynä tähän hän pitää sitä, että kohtalon yksilöiksi valtuuttamien ihmisten tavallisimmat ongelmat eivät tätä

³ Bauman viittaa tässä yhteydessä David Silvermanin ja Paul Atkinsonin (1997) käsitteeseen ”haastattelu-yhteiskunta”. Palaan tähän termiin myöhemmin, kun pohdin autenttisuuden käsitettä tarkemmin.

nykyä kasaudu eikä niitä voi ”ynnätä” yhteiseksi asiaksi, ne eivät kytkeydy toisten ihmisten ongelmiin (mt. 46-47). Notkean modernin ”ohjekirja” sanoo, että koska ongelmat ovat yksityisiä, ne on myös käsiteltävä yksityisesti.

Siksi yksityisten ongelmien jakaminen julkisuudessa synnyttää vain ”narikka”-yhteisöjä (mt. 49): naulakoita, joihin kukin yksilö voi ripustaa hetkeksi omat yksilölliset pelkonsa, jonka jälkeen yhteys taas katkeaa ilman että ongelmien paljastaminen muuttaisi niitä yhteiskunnallisia olosuhteita, jotka ongelmia aiheuttavat. Narikkayhteisöt ovat ”yhtä hauraita ja lyhytikäisiä kuin sekalaiset ja alati vaihtuvat emootiot, jotka poukkoilevat yhdestä kohteesta toiseen ja etsivät etsimästä päästyään turvallista satamaa” (mt. 49).

Mikä tämä notkean modernin ”ohjekirja” on, joka kieltää ihmisiä hakemasta yksityiseen ongelmaansa apua politiikasta, sitä Bauman ei lennokkaassa esityksessään tarkenna. Ilmeisesti hän kuitenkin olettaa, että liberalistisen markkinatalouden ajatus ”ihmisestä oman onnensa seppänä” on iskostunut niin syväälle ihmisten tietoisuuteen, ettei häpeällinen ajatus kääntyä politiikan puoleen avun saamiseksi kävisi mielessäkään.

Tässä yhteydessä Bauman viittaa nimenomaan television puheohjelmiin yhtenä narikkayhteisön lajityyppinä. Ne käsittelevät yksilöiden yhteisiä ongelmia mutta samalla tolkuttavat, että ne ovat samanlaisia kuin muillakin yksilöillä nimenomaan siinä mielessä, että jokainen joutuu käsittelemään ne yksin. Bauman ei yksilöi, mihin puheohjelmiin hän viittaa, mutta ilmeistä on myöhempien viittauksien perusteella, että hän tarkoittanee nimenomaan amerikkalaisia ja osin brittiläisiäkin talk show -ohjelmia (hän mainitsee nimeltä Oprah Winfreyn ja Trishan show't). Paljosta vatvonnasta huolimatta yksilöiden ongelmat jäävät vain yksilöiden ongelmiksi, ”ne eivät saa uusia ulottuvuuksia eikä niitä ole helpompi käsitellä siksi, että ne kohdataan, että niihin pureudutaan ja niitä vatvotaan yhdessä” (mt. 47). Ainoa palvelus, jonka ongelmien jakaminen toisten ihmisten tarjoaa, onkin tieto, että ”jokaisen elämä on täynnä riskejä, jotka täytyy kohdata ja voittaa yksin” (mt. 47).

Notkeassa modernissa Bauman puhuu narikkayhteisöistä, aiemmissa teoksissaan hän on puhunut postmoderneista heimoista ja niiden luomista mielikuvayhteisöistä. Koska nämä mielikuvayhteisöt kuten narikkayhteisötkin ovat löysiä eivätkä jäseniään sitovia samalla lailla kuin esimodernit yhteisöt ja koska ne perustuvat affektiiviseen, usein tunteenomaiseen uskollisuuteen, ne vaativat jatkuvia tunteenomaisia rituaaleja pysyäkseen kasassa ja säilyttääkseen jäsentensä kiintymyksen.

Julkisuuteen pääsy on näille tärkein henkiinjäämisen tae, ja siksi sinne pyritään keinolla millä hyvänsä. (Bauman 1996, 207-208.) Näyttäviä yhteenkuuluvuuden tunteenpurkauksia ovat esimerkiksi mielenosoitukset, marssit, festivaalit ja mellakat, joille pyritään aina hakemaan myös mahdollisimman laaja julkisuus, koska se vasta takaa vallan ja auktoriteetin, oikeuden tehdä päätöksiä yhteisön nimissä. Nämä mielikuvayhteisöt käyvätkin keskenään ankaraa kilpailua julkisuudesta – ja ilmeisesti, loogisesti ajatellen, myös toimittajien mielenkiinnosta. Baumanin mukaan tässä on yksi syy, miksi julkiset esiintymiset ja sitä myöten itse mediajulkisuus alkavat muuttua yhä tiivistunnelmaisemmaksi ja shokeeraavammaksi. (Mt. 39-40)

Bauman uskoo, että modernin ihmisen sisin minuus (jota toisaalta ei siis ole olemassakaan) on erilaisten pelkojen täyttämä. Raskaassa modernissakin tyhjyyden kammo oli olennainen osa ihmisen minuutta, mutta sitä vastaan taisteltiin vielä optimismin hengessä. Notkea moderni ei enää usko, että tyhjyyden pelkoa voisi paeta, vaan epävarmuudesta ja väliaikaisuudesta – ehkäpä sitä voisi kutsua myös elämän tarkoituksettomuudeksi – on tullut vallitseva tosiasia, jota sekä filosofit että poliitikot kehottavat vain sietämään. Raskaassa modernissa kamppailu tyhjiyttä vastaan kärjistyi usein sodiksi kansakuntien ja rotujen välillä, mutta notkeassa versiossa tämä vaara on Baumanin mielestä ohitettu. Notkea moderni on yksityistänyt pelot ja siirtänyt kamppailun kansakunnan tasolta yksilötasolle. Pakoreitit ja pakotavat ovat nekin nyt yksityisiä, tee-se-itse -tyyppisiä ratkaisuja. Näille selviytymiskonsteille puolestaan etsitään julkista hyväksymistä nimenomaan edellä kuvatuista mielikuvayhteisöistä tai narikkayhteisöistä ja niiden hengissä säilymisen kannalta olennaisesta julkisuudesta, niistä pahamaineisista television puheohjelmista. (Mt. 35-38)

3.1.2. Kansalainen ja hänen kuolemansa

Notkean modernin yksilöt tee-se-itse -oppeineen ovat uhka kansalaisuudelle ja kansalaisuuteen perustavalle politiikalle, koska perustavanlaatuinen ajatus yksilöllistymisaatteen taustalla on se, että ongelmat ovat yksilön, ei yhteiskunnan asia. Yksilöiden aika menee omien minä-projektiensa ja pelkojensa kanssa painiskeluun, sen sijaan että ongelmien ratkaisuja etsittäisiin politiikasta suurella P:llä. Ja miten etsittäisiinkään, jos Baumanin väite, että politiikka on tyhjentynyt merkityksistä ja valtio on luovuttanut päätösvaltansa muille, pitää paikkansa. Mutta onko yksilöllistyminen seurausta nimenomaan politiikan tyhjentymisestä vai tyhjenikö politiikka merkityksistä vasta, kun

yksilöllistymiskehitys teki sen tarpeettomaksi – tähän muna vai kana -probleemaan Bauman ei vastaa yksiselitteisesti.

Mitä Bauman tarkoittaa käsitteillä kansalainen ja kansalaisuus? Teoksessaan *The Individualized Society* (2001) hän paljastaa demokratian ihanteekseen klassisen kreikkalaisen mallin, joka perustuu kolmeen elementtiin: oikokseen, ecclesiaan ja agoraan. Oikos vastaa käsitettä yksityinen sfääri, ecclesia valtiollista sfääriä ja agora on se, mikä yhdistää nämä kaksi toisiinsa: poliittisjulkista sfääriä. Agorassa julkinen ja yksityinen kohtaavat ja yrityksen ja erehdyksen kautta etsivät rauhanomaisia keinoja ratkaista yhteiskunnan sisäisiä ristiriitoja. Agora on demokraattisen yhteiskunnan perusta: paikka, jossa yksityiset ongelmat muuttuvat julkisiksi ja toisaalta julkinen etu muuttuu yksityisiksi tehtäviksi ja velvollisuuksiksi. (Mt. 201)

Näin ymmärretty demokratia edellyttää kahta asiaa: sekä yhteiskunnan että yksilön autonomisuutta. Yksilöiden autonomia tarkoittaa vapautta muodostaa itse omat mielipiteensä ja vapautta toimia yhteistyössä muiden kanssa, jotta sanat muuttuisivat lihaksi. Yhteiskunta on autonominen, kun sillä on vapaus säätää omat lakinsa ja kun se tiedostaa, että lakien hyvyys perustuu vapauden rehtiin ja uuteraan harjoittamiseen (mt. 202). Bauman ei kyseenalaista millään tavoin tätä ateenalaisten mallia, ei edes perinteisen kritiikin tapaan nosta esiin sitä tosiasiaa, että kansalaisuus oli Ateenassa vain harvojen etuoikeus: sen ulkopuolelle jäivät paitsi naiset myös orjat, kansalaisten suuri enemmistö.

Tämä ateenalaisten käsitys demokratiasta on notkeassa modernissa uhattuna kahdelta suunnalta: ensinnäkin valta karkaa poliittisista instituutioista, muuttuu globaaliksi ja kotimaattomaksi ja katoaa elektronisiin verkkoihin. Samalla kun valta pakenee, valtio muuttuu vallattomaksi: ecclesia hajoaa. Toisaalta, agora on autioitunut politiikasta ja sen ovat täyttäneet television keskusteluohjelmien julkisiksi keskustelunaiheiksi tekemät intiimit, yksityiset ongelmat, jotka eivät enää muutu siellä poliittisiksi ja yhteiskunnallisiksi ongelmiksi. (Mt. 204-205)

Teoksessa *Postmodernin lumo* (1996) Bauman on pohtinut yksityiskohtaisemmin sitä, miten kansallisvaltioiden kuihtuminen ja sen myötä valtioiden poliittisen monopolin heikentyminen, on heijastunut politiikkaan ja poliittiseen julkisuuteen. Notkeassa modernissa politiikka on hajaantunut lukuisille paikallisille tai erikoistuneille toimijoille, joihin hän lukee nimenomaan erilaiset yhden asian liikkeet. Tässä tilanteessa epäkohdat, jotka olisivat aiemmin muuttuneet kollektiivisiksi

poliittisiksi prosesseiksi ja vaatineet valtion puuttumista asiaan, pysyvät nyt hajanaisina ja muuttuvat toimijoiden itsereflektioksi.

Yhden asian liikkeet (jotka Bauman lukee myös mielikuvayhteisöjen joukkoon) ovat kuitenkin alttiita hajoamaan, koska niitä sitoo vain yksi yhteinen asia, ei yhteinen luokkaidentiteetti ja siihen liittyvä uskollisuus. Näistä liikkeistä hän mainitsee erityisesti etnisten vähemmistöjen vapautusliikkeet, mustien liikkeet ja feministisen liikkeen. Olennainen ero raskaan modernin kollektiivisiin liikkeisiin on niiden kohdalla myös siinä, että uudet liikkeet keskittyvät ihmisoikeuksiin, sen sijaan että ne keskittyisivät vaurauden, tulojen ja muiden kulutusarvojen selkeään uudelleenjakoon yhteiskunnassa kokonaisuudessaan.

Notkeassa modernissa räikein sosiaalinen ero ei tunnukaan paikallistuvan enää tulonjaossa vaan yksilön oikeuksissa: valinnan oikeutena ja toisaalta valintamahdollisuuden puutteena sekä minän rakentamiskyknä ja oikeutena rakentaa minää ilman ulkopuolista pakkoa tai leimaamista. Inhimillinen toimijuus ja sen vapauttaminen järjestelmän kahleista on postmodernin politiikan utopia. (Mt. 205-207) Tämäkään utopia ei ole modernin historiassa uusi. Raskaassa modernissa nimenomaan järjestelmän kriitikot näkivät tiukasti kontrolloidussa, tarkkailuun ja rankaisemiseen perustuvassa järjestelmässä uhan, joka kohdistui yksilönvapauteen, inhimilliseen toimijuuteen. Ehkä parhaiten nämä pelot yksilönvapauden tuhoutumisesta tiivistyivät kahdessa teoksessa: Aldous Huxleyn *Uljaassa uudessa maailmassa* ja George Orwellin *Vuodessa 1984*.

Raskaan modernin utopia on näennäisesti toteutunut. Yksilöllistymisen voikin nähdä modernisaation uutena – ja kriittisen eliitin toivomana - kehitysvaiheena, eräänlaisena vastareaktiona keskitetylle järjestelmälle, joka ajoi pahasti karille 1900-luvun kuluessa.

Raskaan modernin tietoisuus itsestään muuttui lihaksi fordistisessa mallissa, joka ”erotti visusti toisistaan suunnittelun ja toteuttamisen, aloitteellisuuden ja käskyjen noudattamisen, vapauden ja tottelevaisuuden, intention ja determinaaion ja kytki tällaiset binaariset oppositiot toisiinsa”(Bauman 2002, 72.). Tämä malli epäonnistui niin idässä (kommunismikin oli Baumanin mukaan vain yksi sovellus fordilaisesta tehtaasta) kuin lännessäkin ja sen kyky sitoa työntekijät näkymättömin kahlein työpaikkoihinsa katosi samoihin aikoihin, kun kapitalismi muutti muotoaan. Kevyt, tilan ja osin ajankin kahleista vapautunut globaali markkinakapitalismi ja identiteettipolitiikka aloittivat maailmanvalloituksensa ja muuttivat perusteellisesti yksilön asemaa järjestelmässä.

Kun raskaassa modernissa päämäärä – ylhäältä alaspäin leviävä edistys - oli itsestään selvä tavoite mutta keinoista kiisteltiin, notkeassa modernissa tilanne on päinvastainen. Kun ylimmät auktoriteetit, politbyroo ja itse isä-jumala, on siirretty virkavapaalle eikä päämäärää enää sanella ylhäältä päin vaan vastuu on siirretty yksilöille, päämäärien ja mahdollisuuksien markkinat vapautuvat ja jatkuvasta päämäärien valinnasta tulee yksilön elämäntehtävä. (Mt. 77-80) Vapautulla miksi tahansa voi kuitenkin kääntyä myös yksilöä vastaan: jatkuva epävarmuus oikean ja väärän valinnan välillä tekee yksilöstä – ja koko järjestelmästäkin – levottoman ja alati tyytymättömän.

Vapaudesta valita tulee valitsemisen pakko. Samalla myös kasvaa tarve etsiä uusia auktoriteetteja, jotka auttaisivat valinnan vaikeassa taidossa. Julkisuus ja erityisesti mediajulkisuus saa uuden tehtävän: se auttaa yksilöä ratkomaan yksilöllisiä ongelmia yhteiskunnassa, jossa vastuu ratkaisuista on siirretty yksittäisen ihmisen tehtäväksi. Notkeassa modernissa yksityisestä tulee uhka poliittisjulkiselle agoralle. Tori säilyy, mutta poliittinen puhe – sellaisena kuin raskas moderni sen vielä ymmärsi – katoaa.

Kansalainen on kuollut.

3.2. MITEN RASKAS MODERNI RAKENSI MINUUTTAAN?

Bauman näkee siis yksilöllistymiskehityksen muuttaneen muotoaan notkeaan modernin aikana. Pysyväluonteiset identiteetit - lähinnä luokkasidonnaiset, mutta ilmeisesti myös sukupuolisidonnaiset - ovat kadonneet ja tilalle ovat tulleet jatkuvasti muuttuvat ja jatkuvan rakennustyön kohteena olevat yksilölliset identiteetit. Hän tuntuu siis ainakin epäsuorasti myöntävän, että yksilöllistymisprosessi on ollut käynnissä koko modernisaatiokehityksen ajan, mutta ei erittele tarkemmin, miten prosessi yksilötasolla, psykologisena prosessina, on muuttanut muotoaan.

Epäselväksi jää se, miksi minuuden rakennustyö - tapahtui se sitten työväenluokan opintopiirissä tai television puheohjelman ääressä - ei enää toimikaan keinona kasvaa poliittisesti valveutuneeksi kansalaiseksi. Kun valistunut työläinen rakensi identiteettiään lukemalla Maxim Gorkin romaania

Äiti, keskusteli siitä toveripiirissä ja vahvistui näin uskossaan luokkataistelun välttämättömyydestä siinä määrin, että liittyi TUL:ään, oliko tässä minuuden rakennustyössä jokin toisenlainen mekaniikka raskaan kuin notkean modernin aikana? Jos notkea yksilö katsottuaan television puheohjelmassa kokemuksiaan tilittävää lääkäriä, joka kertoo työstään ja tunnoistaan Sudanin nälänhätäalueella, tämän jälkeen antaa rahaa SPR:n katastrofirahastoon ja lähtee työleirille Afrikkaan, miksi tätä minuuden rakennustyötä ei voisi yhtä lailla ymmärtää kasvuna kansalaisuuteen? Ehkä yksinkertainen syy tämän pohdinnan puutokseen on, että Baumanin tuntemissa television keskusteluohjelmissa⁴ ei puhuta Sudanin nälänhädästä vaan vain sellaisista teemoista kuin "kuinka pääsen eroon riippuvuudestani ja epämiellyttävästä miesystävästäni?" (Vrt. Baumanin esipuhe teoksessa Beck-Beck-Gernsheim 2002, XVII)

Mikä yhteys minuuden rakentamisella siis ylipäänsä on ihmisen identiteetin ja sitä kautta kansalaisyhteiskunnan syntyyn? Ajatus minuuden rakentamisesta ja ilmiön keskeisestä merkityksestä modernille yhteiskunnalle nousee tavalla tai toisella esiin useimpien yksilöllistymistä pohtineiden yhteiskuntatieteilijöiden teksteissä (Habermas 2004; Sennett 2002; Kivivuori 1996; Furedi 2004). Mitä lähempänä nykyhetkeä tekstit on kirjoitettu, sitä negatiivisemmiksi käsitykset tuntuvat muuttuvan: yksilöllistyminen muuttuu mahdollisuudesta uhaksi.

Vielä 1960-luvulla Jürgen Habermas tuntuu vielä uskoneen, että porvarillisen kriittisen julkisuuden syntyyn vaikutti positiivisella tavalla porvariston minuuden rakennustyö, jonka innoittajina toimivat päiväkirjat, tunne-elämää ja omaa minuutta pohtiva kirjeenvaihto ja psykologisen romaanin synty. Nämä kulttuurituotteet olivat luonteeltaan tunnustuksellisia ja yksityisiä ja ne käänsivät porvariston katseen ulkopuolelta sisäänpäin.

Porvarillisen julkisuuden synty kytkeytyy olennaisella tavalla yhteiskunnan vanhojen valtarakenteiden murtumiseen. Se syntyi, kun yksityishenkilöt alkoivat vaatia irrottautumista esivallan sääntelevästä otteesta ja oikeutta esivallan julkiseen kritiikkiin ja väittelyyn tavaranvaihdon ja yhteiskunnallisen työn maailmaan sopivista yleisistä kanssakäyntisäännöistä. Välineenä tässä poliittisessa keskustelussa oli julkinen järkeily, päämääränä oli herruuden

⁴ Hämmästyttävää sinänsä, koska Britanniassa, Baumanin nykyisessä kotimaassa erityisesti yleisradioyhtiö BBC tuottaa monia mielenkiintoisia keskusteluohjelmia, kuten esimerkiksi ohjelmaa HARDtalk. Herääkin kysymys, katsooko Bauman vain kaupallisia kanavia ja pitääkö hän niiden merkitystä minuuden muokkauksessa ensisijaisena.

muuttaminen. Kriittisen keskustelun areenoina toimivat kahvilat ja klubit, joihin vain miehillä oli sisäänpääsyoikeus⁵ (Habermas 2004, 57-58.)

Näissä kahviloissa porvarismiehet opettelivat julkista keskustelua ja järjenkäyttöä refleктоimalla omaa itseään, "uuden yksityisyytensä aitoja kokemuksia"(mt. 59). 1700-luku synnyttikin paitsi poliittisen taloustieteen myös psykologian, jota Habermas pitää siis porvarillisena tieteenlajina. Tämä itsereflektio, oman minuuden tutkiskelu, olisi siis alusta pitäen ollut edellytys kriittisen julkisuuden ja autonomisen kansalaisuuden synnylle. Se ei siis sulkenut yksilön minuudenrakennustyötä julkisen keskustelun ulkopuolelle vaan oman minuuden rakentaminen teki vasta mahdolliseksi osallistumisen järjelliseen kansalaiskeskusteluun.

Missä porvarin minän rakennustyö tapahtuu? Tietoisuus omasta minuudesta ja siihen kohdistuvasta rakennustehtävästä sikiää patriarkaalisessa ydinperheessä, mikä vahvistaa paitsi uskoa perheen asemaan yhteiskunnasta riippumattomana, autonomisena yksikkönä myös käsitystä, että kodin intiimipiirissä toimiva ihminen (tai tarkkaan ottaen mies) on julkisuudessa toimivan porvarin toinen, intiimimpi ja siis yksityisempi puoli, vähän samaan tapaan kuin tavaranomistaja uskoi vapautuessaan valtion ohjauksesta olevansa oman ja markkinoiden järjen varassa toimiva autonominen yksityishenkilö. Tässä perheen intiimipiirissä tapahtuu siis porvarin psykologinen vapautuminen, jonka Habermas rinnastaa poliittis-taloudelliseen vapautumiseen⁶. Perheen yksityisyys sallii sivistyneen, autonomisen persoonallisuuden kehkeytymisen eli kaikkien kykyjen kehittämisen niiden itsensä vuoksi.

Tuon ajan ”medialla” oli rakennustyössä tärkeä tehtävä. 1700-luvun porvari ja myös osin hänen rouvansa saattoivat kehittää ihmisyyttään ja minuuttaan kirjallisissa harrastuksissa, erityisesti kirjoittamalla kirjeitä, joissa he refleктоivat ensi sijassa omia tunteitaan. Kirjeet olivat "sielun vieraskäyntejä", kuten ajan puheenparsi niitä kuvasi. Ne kuvasivat omia ja kuuntelivat toisen sielun ja tunteen liikkeitä. Kirjeissä itsereflektio asettui osin uteliaaseen, osin myötätuntoisen yhteyteen

⁵ Naiset kapinoivat kahvia ja kahvilakulttuuria vastaan jo 1600-luvun lopulla. 1674 ilmestyi pamfletti "*The Women`s Petition against Coffee, representing to Public Consideration of the Grand Inconveniences according to their Sex from the Excessive use of that Drying, Enfeebling liquor*". (Habermas 2004, 65.)

⁶ Yksityisen ja julkisen erottautuminen näkyy jopa 1700-luvulla porvaristalojen arkkitehtuurissa. Julkiset tilat vähenevät ja intiimit tilat lisääntyvät. Yksityisen ja julkisen raja alkaa kulkea kodin halki ja perhe muuttuu intiimin perhe-elämän keskukseksi aivan toisessa merkityksessä kuin mitä tapahtui kaupunkiaatelin tai maaseutujen suurperheiden kodeissa. Julkisen ja yksityisen erottautuminen toisistaan tapahtui siis samanaikaisesti sekä talouselämän, politiikan kuin perheenkin tasolla.

toisen Minän sielunliikkeiden kanssa. Päiväkirjoissa puolestaan tuo Sinän ja Minän välinen keskustelu muuttui kirjeenvaihdoksi oman minän kanssa.

Raja yksityisen ja julkisen välillä oli häilyvä. Vaikka kirjeitä kirjoitettiin intiimissä sävyssä - ihmisinä enemmän kuin porvareina, kirjeitä ei koettu yksityisiksi ja julkisuudelta tai muilta ihmisiltä salattaviksi sielun tuotteiksi. Niitä lainattiin ja kopioitiin, luettiin toisille, ja moni kirjeenvaihto oli alun perinkin tarkoitettu painettavaksi. Seuraava askel tässä kehityslinjassa olivat kirjeromaanit: Richardssonin *Pamela* ja vuosisadan lopulla Goethen *Nuoren Wertherin kärsimykset* olivat aikansa bestsellereitä. Tunnettua on, että *Nuoren Wertherin kärsimykset* sai lukijat samastumaan päähenkilöönsä siinä määrin, että lukijoiden keskuudessa syntyi jopa itsemurhavillitys. Porvarillista, psykologista romaania ja sen suosiota Habermasin pitääkin seurauksena siitä julkisuuteen suoraan tai epäsuorasti suuntautuneesta minuudesta, jota kirjeet ja päiväkirjat rakensivat. (Mt. 82-87)

Psykologisen romaanin suosion räjähdysmäinen kasvu 1700-luvulla muutti tekijän, teoksen ja yleisön välisiä suhteita. Suhde muuttui intiimiksi - se ei palvellut ensi sijassa kaupan tai hallinnon uutisvälityksen tarpeita, vaan psykologinen romaani - Habermasin mukaan sitä seurasivat pian päivä- ja viikkolehdet - palveli ensi sijassa porvarillista minuuden rakennustyötä. Se, mikä näyttäytyi alun perin yksityiseltä ja yhteiskunnasta riippumattomalta, muuttuikin siis merkittävässä mielessä yhteiskunnalliseksi toiminnaksi tai ainakin sen edellytykseksi. Ydinperheen intiimipiirissä sinnyt minuus yritti itseään pohtimalla saada selvyuden itsestään muuttuakseen yhteiskunnalliseksi toimijaksi. (Mt. 88-89)

Psykologisen romaanin suhde todellisuuteen on kiinnostava myös sen autenttisen ja tunnustuksellisen luonteen vuoksi. Se luo ”realismin”, joka sallii lukijan sekoittaa omat kokemuksensa henkilöhahmojen kokemuksiin. Se imitoi autenttista todellisuutta, mikä näkyi kertojan roolin muuttumisessa. Kirjailija rakensi kertojasta tietoisesti dialogin toisen osapuolen: kertoja reflektoi, puhutteli lukijaa, melkein ohjasi hänen ajatteluaan. Hän oli hyvin tietoinen genrensä ”formaattista” ja kehitti henkilöhahmojaan tietoisena yleisöstään: ”pyrkimyksenä ei ollut vieraannuttaminen vaan lumeen ja todellisuuden täydellinen verhoaminen” (mt. 88). Tästä seurasi, että yhtäältä toisten tunteita aistiva lukija kertasi kirjallisuudessa hahmoteltuja yksityisiä suhteita omassa minässään sekä elävöitti sepitettyä intiimiyttä kokemuksillaan todellisesta ja testasi todellisia kokemuksiaan sepitetyillä (mt. 88-89). Prosessi tuntuu tutulta, kun sitä vertaa 2000-luvun televisioformaatteihin, erityisesti Baumanin paheksumiin television talk show -ohjelmiin.

Tätä lukemaansa laaja yleisö kokoontui julkisesti pohtimaan kirjapiireihin ja -klubeihin ja samoihin aikoihin perustettuihin julkisiin kirjastoihin. Oman minän rakennustyö muuttui siis toisaalta myös julkiseksi dialogiksi, sen vaikutukset eivät jääneet vain yksityisen alueelle.

Julkinen keskustelutori koostui siis samanaikaisesti paitsi kirjallisista keskusteluseuroista, joissa rakennettiin minuutta, myös kahviloista ja klubeista, joissa ”autonomiset” yksilöt - lähinnä oppineet ja itseään sivistyneinä pitävät miehet, joilla oli yhteiskunnallinen valta-asema - vaihtoivat mielipiteitä kaupan sääntelystä, valtion roolista ja – vahvasti epäilen – myös paikallisista skandaaleista.

Naiset ja muista ”riippuvaiset” - kuten Habermas asian ilmaisee - eivät päässeet kahviloihin argumentoimaan järkevästi taloudellisia tai poliittisia asioita. Sen sijaan kirjallisessa julkisuudessa naislukijoiden ja myös oppilaiden ja palveluskunnan osuus ylitti monesti yksityisomistajien ja perheenpäiden osuuden. Alusta pitäen yhteiskunta, siis tässä tapauksessa porvarismiehet, tuntui sallivan julkisuudessa tapahtuvan psykologisen minän rakennuksen myös porvarisnaisille, kun taas poliittinen keskustelu rajattiin kuuluvaksi vain miehille. Silti sivistyneet säädyt pitivät näitä julkisuusmuotoja identtisinä. Mieskin saattoi siis keskustella psykologisesti omaa minuuttaan askarruttavista tunnoista ja kokemuksista menettämättä silti uskottavuuttaan poliittisena keskustelijana. (Mt. 94-95) Julkisen ja yksityisen raja alkoi siis selkeästi hahmottua mutta raja oli häilyvämpi kuin miksi se myöhemmin muotoutui.

Habermas ei siis näe vielä 1960-luvulla – aikana, jolloin identiteettipolitiikka vasta nosti päätään - itse julkisessa minuuden rakentamisessa viitteitä politiikan rapautumisesta, päinvastoin. Minuuden rakentaminen näyttäisi olleen varsin ihanteellisena esitetyn porvarillisen julkisuuden edellytys. Kirjallisuus - samoin kuin kirjeenvaihto ja päiväkirjat - kehitti itseymmärryksen taitoa, jota poliittisen julkisuuden edellyttämä autonominen ja kriittinen yksilö tarvitsi voidakseen kapinoida vanhoja herruusrakenteita vastaan.

Huoli julkisuuden rappiosta alkoikin vasta, kun vaatimukset äänioikeuden laajentamisesta ja ”järjettömien” - naisten, työläisten ja myöhemmin Yhdysvalloissa myös värillisten - ottamisesta mukaan julkiseen poliittiseen keskusteluun nostivat päätään julkisuudessa. Minuuden rakentaminen ei siis ollut ongelma, kun sitä rakensi tarkasti rajattu porvarillinen eliitti, mutta ongelmaksi se muodostui, kun itsereflektio alkoi levitä laajoihin kansalaispiireihin. Baumankin nostaa syyttävän

sormensa kohti 1960-luvulla syntyneitä naisten, mustien ja seksuaalisten vähemmistöjen luomaa ideologiapoliittikkaa, jonka hän näki omalta osaltaan vahvistaneen politiikan tuhotyötä tekemällä yksityisistä ongelmista poliittisia. Toisin kuin Habermas porvarismiestensä joukossa, Bauman ei pohdi, miten naisten tai mustien identiteettien vahvistuminen ja sitä edeltänyt minän rakennustyö vaikutti heidän ”politisoitumiseensa”: kykyyn toimia poliittisessa julkisuudessa autonomisina toimijoina. Minuuden rakentamistyö tuntuu muuttuneen väheksyttäväksi psykokulttuuriksi vasta siinä vaiheessa, kun julkinen valta alkoi demokratisoitua.

Ehkäpä se, mikä sopii Jupiterille, ei sittenkään sovi härälle.

3.2.1. Mikä on porvarin sukupuoli?

Habermas ei juuri pohdi porvarinaisen asemaa porvarillisessa julkisuudessa, mistä häntä on myös paljon kritisoitu (ks. Fraser 1990, Landes 1988, Thompson 1995). Kun hän puhuu ihmisyyden ja minuuden rakentamisesta ydinperheen suojissa, hän tarkoittanee itse asiassa miesporvarin minuuden ja ihmisyyden rakentamista. Ainakaan naisten pitkällekin kehitetty minuus ei tuntunut avaavan heille pääsyä sisään keskusteluklubeihin.

Vuonna 1990 kirjoittamissaan jälkisanoinaan Habermas pahoittelee puuttuvaa naisnäkökulmaansa ja päätyy toteamaan, että "vähäosaisten miesten ulos sulkemisesta poiketen naisten sulkeminen julkisuuden ulkopuolelle on muokannut sen rakennetta"(Habermas 2004, 365). Valitettavasti Habermas ei pohdi tarkemmin, miten naisten poissulkeminen käytännössä on muuttanut poliittisen keskustelun rakennetta eikä myöskään sitä, vaikuttaako julkisen keskustelun sukupuolitettu historia siihen tapaan, jolla sosiologit notkean modernin aikana arvottavat median tuotteita ja jakavat niitä poliittisesti merkittäviin ja merkityksettömiin luokkiin.

Voisiko sukupuolten eriytyneestä historiasta löytyä selitys sille, miksi miesten kohdalla jo 1700-luvulta alkaen yksityisen minän rakennus on kriitikkojen mielestä synnyttänyt rationaalista ajattelua, kun sen sijaan naisten kohdalla se minä, jota yksityisyydessä (tai lukuseurassa tai televisio-ohjelmassa) rakennetaan jääkin vain yksityiseksi niin, että se parhaimmillaan tarjoaa vain – Baumanin sanoin - synninpäästön tuoman lohdun, mutta ei koskaan muutu kriittiseksi, yhteiskuntaa poliittisesti muuttavaksi ajatteluksi?

Habermasia naisnäkökulman puutteesta kritisoineet tutkijat pohtivat nimenomaan sitä, miten naisten tulo julkisuuden alueelle notkeassa modernissa - ja jo ennen sitäkin - on muuttanut politiikan agenda, diskurssia ja koko sitä miehistä politiikan representaatiota, jonka pohjalle koko käsitys julkisesta ja poliittisesta sfääristä Ranskan vallankumouksen jälkeisessä läntisessä kulttuurissa on rakentunut (Landes 1988, 202). Kun yksityinen on Baumanin mukaan kolonisoinut julkisuuden, voisiko tätä muutosta selittää osin sillä, että julkisen miehen rinnalle kivunnut julkinen nainen⁷ - naisten siirryttyä kodin intiimipiiristä avoimille työmarkkinoille ja jopa poliittisen päätösvallan käyttäjiksi - on tuonut miehisen minän rakennuksen kannalta aiemmin niin epärelevantit ilmiöt julkiseen keskusteluun (päivähoidon, lasten kasvatuksen, naisten aseman) ja muuttanut vääjäämättä käsitystä siitä, mikä on poliittista ja ei-poliittista ja toisaalta, mikä on yksityistä ja mikä julkista?

Mutta oliko naisten syrjäyttäminen julkisesta sfääristä tietoinen tavoite, miesporvarien keskinäinen salajuoni? Joan B. Landesin mielestä se ei tapahtunut sattumalta tai vahingossa, vaan porvarillinen sfääri pyrki alusta pitäen sulkemaan pois kaikki ne eturyhmät, jotka eivät voineet todistaa olevansa universaaleja. Niiden näkökulmista tuli vain mielipiteitä. Samalla kun porvarillinen julkisuus rajasi yksityisiksi sekä markkinatalouden että kodin ja perheen, se myös rajasi pois julkisesta keskustelusta suuria ryhmiä ihmisiä leimaten heidät siihen kykenemättömiksi.

Landesin mielestä Habermasilta jääkin huomaamatta se, miten naisten puhe ja heidän etunsa ymmärretään alusta alkaen erityisenä ja yksityisenä, kun taas maskuliininen puhe liittyy totuuteen, objektiivisuuteen ja järkeen. Sukupuolisidonnainen ajatus kätkeytyy universaaliksi määritellyn hunnun taakse. (Landes 1988, 142-143.) Naisten ja miesten välillä nähtiin myös luonnollisia, biologisia, eroja: miehet olivat taipuvaisia rationaaliseen ajatteluun, kun taas naiset, joita pidettiin luonnostaan taipuvaisina yksityis(iin)kohtiin ja teennäiseen, kevytmieliseen keskusteluun, sopivat siksi paremmin yksityisen intiimipiiriin. (Thompson 1995, 73.)

Myös Seyla Benhabib väittää, että suuri osa länsimaisen filosofisen tradition kahtiajaoista – oikeudenmukaisuus/hyvä elämä, normit/arvot, edut/tarpeet - on pyrkinyt rajoittamaan naiset ja tyypillisesti feminiiniset toimintasfäärit yksityiseen sfääriin, olipa kyse sitten kotityöstä, suvunjakamisesta, lasten tai vanhusten hoidosta. Tämä naisten ”työ” on perinteisesti liitetty hyvään elämään ja arvoihin ja sitä on pidetty aina näihin päiviin asti ”luonnollisena” ja ”pysyvänä” osana inhimillisiä, myös miesten ja naisten keskinäisiä suhteita. (Landes 1998, 144.)

⁷ Kulttuurisesti kiinnostava on käsitteiden julkinen mies (public man) ja julkinen nainen (public woman) herättämät konnotatiiviset merkitykset: julkiseksi tullessaankin nainen tuntuu säilyttävän intiimin ja seksuaalisen vivahteensa.

Ehkä sen sijaan että etsittäisiin miehistä salajuonta, olisikin järkevämpää puhua kulttuurisesta normittamisesta. Julkisen ja yksityisen erottaminen toisistaan, niin kuin porvarillinen julkisuus sen teki, oli aikaan ja kulttuuriin sidottu tapa luokitella ja normittaa yhteiskuntaa. Viime kädessä pyrkimyksenä oli erottaa valtio, kansalaisyhteiskunta ja perhe toisistaan, toteuttaa erään yhteiskunnan ja yhteiskuntaluokan poliittista ideaalia. Landes näkeekin ajattelun taustalla valistuneiden liberaalimpien luontokäsityksen: idealisoidussa ”luonnossa” miehellä ja naisella oli oma paikkansa, toisella julkisen ja toisella yksityisen valtakunnassa. Idealisoidun naisen tehtävänä oli siis muiden jalojen villien lailla palauttaa takaisin mädäntyneeseen maailmaan sen alkuperäinen ”luonto” ja siinä sivussa luovuttaa valta korruptoituneilta yksinvaltiailta järjenkäytön asiantuntijoille, porvarismiehille. (Mt, 143; Ruoho 2006, 179.)

Tosielämässä rationaalinen miehinen järki ja naisellinen tunne eivät tietysti noudattaneet sukupuolirajoja. Järjen miesten tapa tehdä politiikkaa oli usein kaikkea muuta kuin rationaalista argumentointia. Michael Schudsonin (1998) kuvaamat puolueiden kampanjakiertueet ja puoluekokoukset 1800-luvun lopun Yhdysvalloissa muistuttivat hengeltään pikemminkin entusiastista jalkapallo-ottelua kuin sivistynyttä kahvilakeskustelua.

Yksi naisten äänioikeutta vastustaneiden pääargumenteistahan oli, ettei naisia sopinut päästää politiikkaan, koska tunteet johtivat heitä järjen sijasta. Suffragetti Anna Howard Shaw päätti ottaa selvää, oliko asiassa perää: ”Naisten kuvitellaan olevan kyvyttömiä äänestämään, koska he ovat hysteerisiä ja emotionaalisia... Olin saanut kuulla niin paljon puhetta tästä meidän tunteilustamme, että lähdin demokraattien Kansalliseen konventtiin Baltimoreen, voidakseni havainnoida miesjoukon viileää tyyneyttä.” Sen jälkeen hän kuvaa miesten kiljumista, ulvomista, hurmoksellista yhteislaulua ja hatunheittoa joka jatkui aamuviiteen. Lopuksi Shaw totesikin sarkastisesti: ”Ei siinä hysteriasta ollut kyse – vain uskollisuudesta isänmaalle ja uljaasta miehisestä omistautumisesta periaatteelle.”(Mt. 158)

Sen sijaan naisen ja yksityiseksi määritellyn ongelman tunkeutuminen tiukasti normitettuun porvarilliseen julkisuuteen koettiin paitsi poliittisesti myös moraalisesti arveluttavaksi, sillä se rikkoi idealisoidun ”luonnon” rajoja. Kun amerikkalainen vasemmistolainen, radikaali feministi Emma Goldman teki poliittisen agitointikiertueen Amerikassa 1900-luvun alussa, hänen luentosarjansa aiheina olivat maailmanrauha, ehkäisyvälineet, kansainvälinen pääoma, mustasukkaisuus ja homoseksuaalisuus. Goldman yritti siis nostaa yksityisiksi aiemmin mielletyt

ongelmat vanhojen poliittisten teemojen rinnalle jo paljon ennen television puheohjelmia ja 1960-luvun ideologiapolitiikkaa, mutta yritys tukahdutettiin. Goldman karkotettiin nimenomaan julkisten ehkäisypuheidensa takia Yhdysvalloista. (Rotkirch 1998, 169.)

3.3 PSYKOLOGIA KOHTAA POLITIIKAN

3.3.1 Kadotettu paratiisi

Toisin kuin Habermas, joka rinnasti porvarin psykologisen vapautumisen poliittis-taloudelliseen vapautumiseen, Richard Sennett (1977) ja Janne Kivivuori (1996) näkevät psykologian nousun poliittisen sfäärin rappion alkuna.

Sennettin ajattelun taustalla tuntuu leijuvan ajatus kadotetusta paratiisista, ”luonnollisesta” yhteiskunnasta, jossa rajat olivat vielä rikkumattomat. Hän kokeekin suureksi uhaksi sen, että kapitalismi, maallistuminen ja kaupungistuminen alkoivat 1800-luvulla rikkoa vanhaa tasapainoa julkisen ja yksityisen välillä. Tämä vanha tasapaino perustui toisenlaiseen käsitykseen ihmisestä ja luonnosta. Kun kapitalismi 1800-luvulla eteni, ihminen alkoi uskoa, että hän on itse oman luonteensa muokkaaja. Jokaisella tapahtumalla ihmisen elämässä oli merkitys siinä mielessä, että se määritteli hänen olemustaan. Se, mikä tämä merkitys oli, jäi kuitenkin ihmiselle epäselväksi elämän ristiriitojen keskellä, mutta siitä huolimatta yksi olennainen asia muuttui: ihminen alkoi kiinnostua ja kiinnittää yhä enemmän huomiota persoonallisuuteensa. Vähitellen tämä "mystinen, vaarallinen voima, joka oli ihmisen minuus, alkoi määritellä sosiaalisia suhteita"(Sennett 1977, 339). Tästä hetkestä alkoi julkisen ja yksityisen rajan liudentuminen.

Sennett tulkitseekin, että koko viktoriaanisen ajan kulttuuri, oli hämmentyneen porvarin yritystä suojella omaa yksityisyyttään uhkaavalta ja uudelta julkiselta maailmalta.⁸ Siksi perheestä tulee idealisoitu pakopaikka, oma suljettu maailmansa, jonka moraalinen merkitys on julkisen aluetta suurempi. (Mt. 20)

⁸ Kuten Sennett toteaaakin, julkinen merkitsi naiselle ja miehelle eri asiaa: miehelle se alkoi merkitä myös vapauden valtakuntaa, vapautumista perheen velvoitteista, kun taas naiselle julkisuus merkitsi riskiä menettää hyveellisyytensä. (Sennett 1977, 23.)

Ihmisen persoona tuntui siis olevan toisaalta yksityisasiä, ja monet olisivat halunneet sen siellä pitääkin mutta toisaalta persoonat alkoivat ”paljastella” itseään yhä useammin julkisuudessa ja politiikassa. Poliitikon uskottavuutta alettiin arvioida hänen persoonansa kautta, ja toisaalta poliitikko huomasi myös itse, mitkä vaikutusmahdollisuudet persoonallisella esiintymistavalla oli yleisöön. Ihmiset alkoivat uskoa jo 1800-luvulla, että poliitikon puheiden uskottavuus riippuu hänen persoonansa aitoudesta. Sennett väittääkin, että ajatus poliitikon autenttisuudesta syntyi jo 1800-luvulla. (Mt. 24-27)

Tämä 1800-luvulla alkunsa saanut intiimin tyrannia, kuten Sennett sitä kutsuu, on sadassa vuodessa kehittynyt niin pitkälle, että se uhkaa paitsi julkista myös yksityistä, intiimiä, sfääriä itseään. Psykoanalyysi ja moderni psykologia perustuvat uskoon, että oman itsen ymmärtäminen vapauttaisi ihmisen hänen mielensä peloista ja häpeästä ja muista mielen kauhuista ja mahdollistaisi siten ihmisen täyden ja rationaalisen ulkopuolisen elämän ilman tiedostamattoman ja tukahdutetun asettamia rajoituksia. Sennett on eri mieltä.

On käynyt päinvastoin: kiinnostus oman minän tutkiskeluun on osoittautunut pikemminkin ansaksi kuin vapautukseksi. Tämä johtuu siitä, että intiimin tyranniassa olemme alkaneet odottaa intiimejä ominaisuuksia – lämpöä, luottamusta ja tunteiden vapaata ilmaisua – kaikilta kokemuksiltamme, myös suhteeltamme julkiseen ja poliittiseen sfääriin. Kun ja jos julkinen ei täytä näitä odotuksia, se saa meidät kääntämään selkämme julkiselle, joka tuntuu persoonattomalta ja siksi niin tunkkaiselta ja tyhjältä. (Mt. 4-5)

3.3.2. Poliitiikan oikeat ja väärät tietoisuudet

Janne Kivivuori (1996) näkee hänkin psykopolitiikan, yhteiskunnan psykologisoitumisen, alkaneen jo 1800-luvulla. Psykopolitiikalla hän tarkoittaa psykologisten käsitteiden ja ajattelumallien soveltamista julkiseen poliittiseen keskusteluun, kritiikkiin tai mainontaan. (Mt. 8) Hän jakaa psykopolitiikan kahteen muotoon: lievään ja vahvaan psykopolitiikkaan. Vahva psykopolitiikka pyrkii paljastamaan *muiden*, omista poikkeavat poliittiset kannat psyykkisen epäeheyden oireiksi. Lievässä muodossa puolestaan on kyse oman "aitouden", eheyden tai terveyden paljastamisesta julkisessa keskustelussa. Molemmille on tyypillistä, että yksityinen sfääri tuodaan julkisen ja poliittisen keskustelun piiriin. Aitouden esittäminen (lievä) kulkee Kivivuoren mukaan kuitenkin käsi kädessä aitouden epäilyn (vahva psykopolitiikka) kanssa. Nimenomaan lievä muoto tuntuu

johtavan aina vahvaan psykopolitiikkaan eli muiden paljastamiseen, kun taas toisinpäin ei samanlaista kehitystä tunnu välttämättä ilmenevän.(Mt. 121)

Kivivuori tulkitsee, että vahva psykopolitiikka on iältään vanhempi. Se kytkeytyy humanistisen oppisäädyn aatteellisiin perinteisiin ja sen taustalla ovat jyrkät poliittiset ja yhteiskunnalliset konfliktit. Lievä psykopolitiikka sen sijaan on notkean modernin ilmentymä, joka "vaatii kasvualustakseen modernin, jälkitraditionaalisen, televisiokeskeisen yhteiskunnan, jonka talouseetos liittyy enemmän kulutukseen kuin tuotantoon"(mt. 121). Televisio tuntuisi erityisesti vahvistavan itsensä paljastamisen eetosta, poliitikkojen persoonallisten ominaisuuksien merkityksen kasvua, siksi, että television kautta "poliitikko saapuu kuvana ja äänenä jokaiseen kotiin ja olohuoneeseen"(mt. 13) ja rikkoo siten jo välineenä julkisen ja yksityisen rajaa.

Vahvan psykopolitiikan nousun Kivivuori kytkee Suomen oloissa hegeliläiseen kulttuuriperinteeseen, humanistisen oppisäädyn asemaan ja yhteiskunnallisten ristiriitojen jyrkkyyteen. Viimeksi mainitulla hän viittaa erityisesti kansalaissotaan, joka merkitsi vahvan psykopolitiikan suurta nousukautta. Suomalaiseen psykopolitiikkaan on liittynyt alusta pitäen eliitin taipumus tulkita kansan "todellista tahtoa ja halua osallistua kansallista identiteettiä uudistavaan tulkintatyöhön". Tämä perinne on jatkunut vaikka elinkeinorakenne on muuttunut tuotantokeskeisestä kulutuskeskeiseksi. (Mt. 125)

David Riesman (1950) näki lievän psykopolitiikan vahvistuvan jo 1940-luvun Yhdysvalloissa, mutta Kivivuoren mukaan Suomessa kehitys viivästyi. Syyksi hän näkee sen, että Suomessa siirryttiin paljon myöhemmin palvelu- ja kulutusyhteiskuntaan, johon psykokulttuurin myöhempi vaihe kytkeytyy. "Lykätyn tarpeentyydytyksen eetoksen"(Kivivuori 1996, 125) heikkeneminen alkoi toden teolla vasta 1980-luvulla, ja samaan aikaan tapahtui myös muita yhteiskunnallisia muutoksia, jotka vahvistivat uudenlaista ajattelua: Neuvostoliiton romahtaminen ja presidentin vaalitavan muutos. (Mt. 125) Nimenomaan lievä psykokulttuuri tuntuu myös edellyttävän yhteiskunnan toimeenpanovallan ja yksittäisen kansalaisen välissä olevien etujärjestöjen vallan heikentymistä. Kivivuori ei yksilöi, mitä nämä etujärjestöt ovat, mutta niihin voisivat kuulua ilmeisesti ammattiliitot ja mahdollisesti myös puolueet. (Mt. 127)

Psykopoliittinen itsensä ja "aitoutensa" paljastaminen on tapa legitimoida valtaa. Psykokulttuuri ei arvota poliitikkojen tekoja, vaan heidän persoonallisuutensa aitoutta tai uskottavuutta. Myös poliitikot perustelevat omaa uskottavuuttaan samoin perustein ja tietysti kääntäen tulkitsevat

vastapelurinsa erilaiset poliittiset näkemykset persoonan vääristymiksi, epäaitoudeksi. Moraali ei kuulu psykopersonan sanavarastoon: teot perustellaan niiden aitoudella ja hyvyydellä, ei niiden moraalilla.

On mielestäni olennaista huomata, että Kivivuori näkee psykopolitiikkaa myös siellä, mistä sitä harvemmin etsitään. Psykopolitiikka ei ole vain tunnepuhetta tai politiikon antama haastattelu naistenlehdessä. Marxilaisen – ja varsinkin vulgaarimarxilaisen – perinteen paljon viljelemä termi ”väärä tietoisuus” voisi siis yhtä lailla olla osoitus politiikan psykologisoitumisesta. Sen lähtökohtanaan on ajatus, että poliittisesti toisin ajattelevan tietoisuus, jonka tulkitaan olevan osa hänen persoonallisuuttaan, ei ole aito ja oikea vaan vääristynyt. Myös tiukan poliittisen haastattelun genreen kuuluu perusolettamus politiikon juonittelevasta ja vehkeilyyn taipuvaisesta luonteesta – käytän myöhemmin brittikollegaani siteeraten ytimekästä termiä politiikon paskiaismaisuus – kuvaamassa hänen oletettua persoonallisuuden rakennettaan.

Kivivuoren ansio onkin se, että hän ei etsi psykokulttuuria vain niistä yhteiskunnan ilmiöistä (esimerkiksi naisten tekemät haastattelu- ja keskusteluohjelmat), joissa se on ilmeistä, vaan osoittaa, miten psykokulttuuri on modernisaation pitkä poliittinen traditio. Olennainen muutos näkyy voimasuhteissa: vahva psykopolitiikka, jonka käyttö oli aiemmin eliitin etuoikeus, muuttuu toimivaksi propagandan ja vallankäytön aseeksi myös ”alempien” yhteiskuntaluokkien tarpeistoon.

Bauman, samoin kuin Sennett, tuntuu olevan sitä mieltä, että yhteiskunnan individualisoituminen merkitsee yksilöiden kääntymistä sisäänpäin ja selän kääntämistä yhteiselle hyvälle. Minuuden rakentaminen ei siis synnytäkään autonomisia, rationaalisesti toimivia ja yhteiseen hyvään pyrkiviä kansalaisia, kuten Habermasin mukaan tapahtui vielä 1800-luvun porvariston keskuudessa, vaan narsistisia yksilöitä, joiden perimmäinen tehtävä on shoppailu identiteettien markkinoilla. Myös Kivivuori epäilee: hänen mielestään demokraattiseen julkisuuteen sopii huonosti ajatus, että eriävien poliittisten mielipiteiden selitetään johtuvan puhujan persoonan epäkypsyydestä. Hän näkee tämän vallankäytön ongelmana: epäkypsyyden analysoijista tulee uusi asiantuntijoiden luokka. Toisten aitouden epäilyyn perustuva kulttuuri vieraannuttaa myös ihmisiä politiikasta. Jos petos vaanii kaikkialla, kannattaa sudenpesä kiertää kaukaa. Siksi poliitikkojen epäileminen petollisiksi on demokratian kannalta kielteinen ilmiö. (Mt. 139-143)

Mutta kaikesta kritiikistä huolimatta edellä mainitut herrat lähtevät siitä, että demokratia edellyttää yksilöitä, jotka tiedostavat omat tarpeensa, kykenevät itsekritiikkiin eivätkä ole vallanpitäjien

sokeasti talutettavissa. Jonkinlainen minuuden rakentaminen on siis selvästi tarpeellinen, mutta mitkä ovat ne keinot, joilla "moraalispoliittisia kansalaisia" tehdään. Siihen tutkimukset eivät vastaa.

3.4. YKSITYINEN TUNNE JA JULKINEN JÄRKI

Modernin yhteiskunnan jakaantuminen 1700-1800 -lukujen aikana yksityiseen ja julkiseen sfääriin vahvisti myös kahden muun binaarisen koodin välistä rajaviivaa: toisaalta tunne ja järki ja toisaalta feminiininen ja maskuliininen erotettiin toisistaan. Tunne ja feminiinisyys alkoi yhdistyä yksityiseen, järki ja maskuliininen julkiseen sfääriin. Yksityisasiosta tuli siis paitsi tunneasioita myös sukupuolikysymyksiä.

Deborah Lupton (1998) on tutkinut emootioiden historiaa sosiaalisen konstruktivismin näkökulmasta ja lähtee liikkeelle esimodernin ihmis- ja kulttuurikäsitteistä. Hän näkee modernin ja esimodernin tavassa ymmärtää ihmisen minää ja toisaalta omia tunteitaan selkeitä eroja. Esimoderni ihminen ei nähnyt itseään autonomisena yksilönä, mikä on ollut modernisaation täysikäisen ihmisen ideaali, vaan ihminen sosiaalistui alusta pitäen osaksi yhteisöä tai sukua. Hän oli pikemminkin me kuin minä. Esimoderni ihminen ei vielä hahmottanut kokonaisuutta kahden navan kautta, jossa minä ja maailma muodostavat omat erilliset entiteettinsä.

Samalla tavalla ihmisen suhde omaan ruumiillisuuteen ja emootioihin muuttui siirryttäessä keskiajalta moderniin aikaan. Keskiajan epävarmuuden ja pelon leimaamissa yhteisöissä tunteita ilmaistiin nykyistä avoimemmin; niiden kontrollointia ei pidetty tarpeellisena. Samaan tapaan keskiaikainen keho ei ollut vielä hillitty ja hallittu, yksityistetty keho vaan pikemminkin julkinen ruumis. Hämmennys ja häpeä eivät vielä liittyneet keskeisesti ruumiin kulttuuriin vaan ihmiset jakoivat surutta vuoteen tai kylvyn tuntemattoman matkamiehen kanssa majatalossa, sylkivät lattialle ja kaivoivat julkisesti nenäänsä. (Mt. 71-74) Tunnetta ei vielä keskiajalla ollut erotettu ruumiillisuudesta.

Käsitys omasta minästä ihmisen sisäpuolena ja yhteiskunnasta ja sen muista jäsenistä ulkopuolena alkoi kehittyä vasta 1500-luvun jälkeisenä aikana. Uskonnollinen reformaatio toisin kuin keskiajan katolilaisuus alkoi ymmärtää tunteiden ja ruumiin rationaalisen kontrollin tienä hengellisyyteen ja tietoisuuteen. Omat ajatukset ja puhe muodostuivat jumalasuhteen perustaksi, ja ne syrjäyttivät

yhteisölliset rituaalit: transsit, näyt ja uskonnolliset ekstaasin kokemukset. (mt. 74-76) Ihminen muuttui vähitellen itse itseään vapaaehtoisesti sensuroivaksi ja kontrolloivaksi yksilöksi. Ruumiin ja mielen itsekuri alettiin yhdistää toisiinsa. Käsite ”sivistynyt ihminen” alkoi tarkoittaa autonomista sisältä päin kontrolloitua yksilöä, joka hallitsi paitsi tunteensa myös pöytätävät.

Valistus vahvisti tätä kahtiajakoa asettaessaan tavoitteekseen ihmisen irrationaalisuuden kitkemisen tieteen ja järjen avulla. Tunteet alettiin ymmärtää irrationaalisina järjen vihollisina, ja sen takia niiden katsottiin vaativan jatkuvaa sääntelyä ja kontrollia. Samaan tapaan teollinen vallankumous ja siihen liittyvä kaupungistuminen, mihin Sennetkin viittaa, muuttivat käsityksiä minän ja ruumiin välisestä suhteesta. Kaupungistuminen muutti yhteisön käsitettä ja teki mahdottomaksi massojen kontrollin. Painopiste alkoikin siirtyä sisäiseen itsesäätelyyn. Tunne alettiin ymmärtää 1800-luvulla näkymättömänä, sisäisenä ilmiönä. Samalla tunteet myös yksityistyivät. Varsinkin julkisen miehen ihanteeksi nousi kontrolloitu ja rationaalinen autonominen yksilö, joka saattoi vapautua kontrollista vain perheen keskuudessa, yksityisessä rakkaussuhteessa. Toisaalta, kontrolloimattomien tunteiden alettiin uskoa aiheuttavan jopa fyysisiä sairauksia, mikäli ne pääsisivät kontrolloimattomasti valloilleen. Nimenomaan naisten heikkohermoisuudesta ja hermotaudista tuli lääketieteellisiä ongelmia. (Mt. 78-80)

1800-luvulla porvaristo alkoikin katsoa alaspäin kansaa ja kauhistella "elukoita", jotka eivät osanneet kontrolloida sen paremmin ruumistaan tai tunteitaankaan⁹. Heidät alettiin nähdä ”toisina”, itseä alempina ihmisinä: likaisina, saastaisina ja luotaantyöntävinä. ”Toisia” edustivat paitsi alempien yhteiskuntaluokkien myös toisten kulttuurien ja rotujen edustajat. Jopa Darwinin mielestä kyky pidätellä kyyneliä oli sivistyneen ihmisen merkki. Siksi "villi-ihmiset" - ennen muita intiaanit ja afrikkalaiset mutta myös naiset – nähtiin alempina rotuina, eläimen tai lapsen kaltaisina: ei täysikäisinä eikä tasaveroisina kansalaisina. Romantiikan aika, joka näennäisesti ihaili "jaloja villejä" heidän luonnollisuutensa takia, perustui samaan ajattelutapaan mutta arvotti asiat eri tavoin. Romantikolle kontrolloimaton tunne edusti alkuperäistä ja oikeaa, jotain sellaista, mitä moderni sivilisaatio ei ollut vielä tuhonnut. Siksi sekä miehen että naisen julkiset kyyneleet eivät olleet tuomittavia, vaan todiste hienostuneesta sensuaalisuudesta. Mutta romantiikkakin vaati kontrollia: itkemisen piti tapahtua hienostuneesti. (Mt. 81-82)

⁹ Sisä-Suomen piirilääkäri vertasi suomalaista rahvasta eläimiin täysin vastakkaisiin argumentteihin vedoten 1800-luvulla: ”Lapsen, puolison poismenoa he tuskin katsovat sen enemmän tuntein kuin elukan kuolemaa. Se on heistä ylivoimaisen sallimuksen isku, onnettomuus, jonka ankaria säädöksi ei uskota minkään nöyryyden tai alistuvan pyrkimisen voivan estää. Tätä mielialaa ei suinkaan ole pidettävä uskonnollisena alistuvaisuutena, se on minusta pikemminkin elukan tylsyyttä.” (Siltala 1999, 32-33.) Mikä loppujen lopuksi on elukan ”aito minä”, jää tässä yhteydessä selvittämättä.

Modernissa yksilössä alkoi näkyä kaksijakoinen jännite rationaalisesti kontrolloidun ja emotionaalisesti ”vapaan” ilmaisun välillä. Kuten Sennettkin havaitsi, viktoriaanisena aikana tämä kahtiajako kehittyi huippuunsa: porvaristo uskoi, että ihminen saattoi vahingossa paljastaa muille sisäisen minänsä - sisimmät tunteensa ja ajatuksensa - ja siksi itsen jatkuva kontrolli oli tarpeellinen. Ainoan lepopaikan tarjosi yksityinen intiimi sfääri. Nimenomaan viktoriaanisena aikana kodista tulee se pakopaikka, jossa ihminen voi hetken aikaa huokaista helpotuksesta päästessään irti sosiaalisten kureliiviensä puristuksesta. (Mt. 83-84)

Kuten Luptonkin huomauttaa, tunteiden kontrollin historia ei ole lineaarisesti etenevä kaari esimodernista moderniin, vaan aika ajoin on syntynyt vastakulttuureja, jotka ovat asettaneet kyseenalaisiksi tunteiden tiukan sääntelyn. Mitä tiukempi sääntely, sitä todennäköisemmin se on myös synnyttänyt vastakulttuurisen liikkeen. Lupton näkeekin 1960-luvun tietämissä vahvistuneen ”paljastavan tunnekulttuurin” edustaneen alun perin vastakulttuuria, josta viime vuosikymmenien aikana on tullut valtakulttuuri länsimaissa.

Tämä vastakulttuuri korostaa päinvastoin kuin edeltäjänsä tunteiden tunnistamista, hyväksymistä ja ilmaisemista. Tunteet ovat ”rehellisiä” ja aitoja, koska ne ovat lähempänä luontoa kuin puhdas järki tai kulttuuri. Tunne asetetaan samalla tavalla vieraantuneisuuden vastakohtaksi kuin elämä nähdään kuoleman, subjektiivinen objektiivisen tai autenttinen laskelmoidun kääntöpuolena.

Vastakulttuurikin tuntuu siis tukeutuvan samaan binaariseen koodiin kuin edeltäjänsä, mutta arvottaa vain asioita eri tavoin. Omasta minästä ja tunteista sen tulkkeina on tullut yksilön autenttinen, ”luonnollinen” minä, joka on tunnistettava ja joka on vapautettava kulttuurin kahleista ja tiedostamattoman syvyyksistä. Autenttinen minä on kuin arvokas antiikkivaasi, joka voi helposti tuhoutua tai mennä säpäleiksi, ja siksi sitä pitää toisaalta paljastella mutta myös varjella sen arvoa ymmärtämättömiltä tunkeilijoilta. Tunteet ovat henkilökohtaisia ja omassa omistuksessa ja siksi ne ovat lähes pyhiä luonteeltaan, ne ovat osa Minuutta isolla M:llä.

Toisin kuin tiukan kontrollin kulttuurissa, emotiot eivät enää ole enää heikkouden vaan vahvuuden ja elinvoiman merkki. Kun 1800-luvulla kansa nähtiin eläimellisenä, koska se ei osannut hallita tunteitaan eikä ruumistaan, nyt ihmisessä vaanivaa petoa etsitään toisaalta. Eläimellisenä aletaan nähdä ihminen, joka on kylmäverinen ”psykopaatti”: ei tunne empatiaa eikä tunne katumusta. (Mt. 88-90) Baumanin termein voisi jopa väittää, että raskaan modernin kontrolloitu tunnekulttuuri

synnytti notkean modernin tunteiden vapaan ilmaisun kulttuurin. Heiluri heilahti – taas kerran – reunasta toiseen.

Yhteiskunnan tasolla levisi ajatus, että kulttuuri vaikeuttaa inhimilliset tunteet, tukahduttaa yksilöiden autonomiaa ja estää yksilöä toteuttamasta "aitoa" omaa itseään. Tätä suuntausta, johon Baumankin viittaa, Lupton kutsuu uusromantiikaksi. Poliittisesti sen synty kytkeytyy 1960-luvulla syntyneeseen ideologiapolitiikkaan. Monet uudet yhteiskunnalliset liikkeet, kuten feminismi, abortin vastustajat, vihreät, eläinaktivistit ja lesbo- ja gay-liikkeet, ns. ideologiapolitiikan ydin – ovat Luptonin mielestä luonteeltaan uusromanttisia. Liikkeiden käyttövoimana on usein tunne: sääli tai viha. Tunne koetaan myös oikeutetuksi perusteeksi eettisille ja moraalisisille päätöksille. (Mt. 90)

Uusromantiikka näkee romantiikan lailla tunteellisen ihmisen hienostuneempänä ja sivistyneempänä kuin vähemmän tunteellisen. Yhtäkkiä ihminen, jota ennen olisi kutsuttu hermoheikoksi ja suljettu vuosiksi hermoparantolaan, onkin esimerkki ihmisestä, joka on lähempänä tunteitaan ja aitoa minäänsä ja siten jopa kykenevä elämään muita rikkaamman ja täyteläisemmän elämän. (Mt. 91) Muutos on huomattava, jopa niin, että herää epäily mahtaisiko Habermasin porvarismies tuntea oloaan tässä kulttuurissa enää kovinkaan kotoisaksi.

Lupton on kuitenkin sitä mieltä, että uusi kulttuuri ei sittenkään tarjoa vapautusta tunteiden kontrollista. Koska aidot tunteet muodostavat ihmisen aidon minuuden, niitä on jatkuvasti tarkkailtava ja kuunneltava, jotta ne eivät tukahtuisi tai vääristyisi. Tunnetyö, joka ennen oli naisten kodin yksityisyydessä tekemää työtä, on nyt jokaisen eteenpäin pyrkivän ihmisen julkinenkin urakka.

Tunteiden lukukyvystä on tullut oma lahjakkuuden lajinsa. Tavoitteena on saada itsestään esiin paras mahdollinen minä itsetuntemuksen kautta. Tässä työssä apuna ovat alan ammattilaiset, jotka pyrkivät useimmiten löytämään minuuden nimenomaan ihmisen sisältä, ei hänen suhteistaan ulkopuoliseen maailmaan. Psykoanalyysin termit - kuten tukahduttaminen ja turhautuminen - ovatkin 1900-luvun loppupuolella muuttuneet arkikieleksi. Tunteet on alettu nähdä luonnonilmiönä, joiden kulkua ei sovi estää. Kun pahoista tunteista puhutaan ääneen, niiden oletetaan katoavan ja ristiriitojen häviävän. (Mt. 93-95)

Tunteiden vapauttaminen vaatii paljon aikaa ja omistautumista - ja paljon teknistä, laskelmoitua ja rationaalista ajattelua, sitähän analyysi on, aivan kuten mikä tahansa teollinen tuotanto. Myös

tunnustamisen kulttuuri istuu mainiosti tähän ilmapiiriin: ovathan sen juuret sekä uskonnollisessa ripissä että rationaalisessa oikeuslaitoksessa. Uusi tunnekulttuuri tuntuu monessa mielessä täyttävän modernin kriitikonkin unelman: se perustuu autonomisiin, ei ylhäältä ohjattuihin yksilöihin, se vastustaa byrokratiaa ja julkista valvontaa, se yhdistää jossain kohdin jopa järjen ja tunteen ja se tuntuu lisäävän yksilöiden emansipaatiota järjestelmän kahleista.

Yksilön kannalta se tuntuu täyttävän samanaikaisesti monta syvää tarvetta: se antaa elämälle elämänpituisen tarkoituksen ja tehtävän korostamalla jatkuvaa itsetutkiskelua; se antaa ainakin osittaisen turvallisuuden tunteen, koska on sentään jokin pysyvä ja aito, jota tavoitella muuten niin epävarmassa maailmassa; se synnyttää uusia yhteisöjä kadotettujen tilalle, olkoonkin, että ne ovat kovin haavoittuvaisia "yhden tunteen liikkeitä" ja usein enemmän tai vähemmän elektronisia. Äärimuodossaan tunnekulttuuri kuitenkin tuntuu luovan yksilöitä, jotka joutuvat oman tunnetaloutensa vaatiman energian vuoksi kääntämään selkänsä yhteiskunnalle ja jättävät yhteiskunnan elämään omaa elämäänsä. (Mt. 95) Tässä mielessä Lupton tuntuu olevan samaa mieltä Baumanin kanssa: Poliitiikka isolla P:llä on tunnekulttuurissa uhattuna – ei niinkään ideologisista syistä, vaan siksi että sille ei yksinkertaisesti jää aikaa oman identiteettiurakoinnin takia.

3.4.1. Kurinalainen mies – empaattinen nainen

Tunteiden hallinta – suuntaan tai toiseen - on siis ollut koko modernisaation lähtökohta, mutta naisen ja miehen kohdalla vaatimukset ovat olleet eri aikoina erilaiset.

Julkisen ja yksityisen rajasta tuli alun perin myös kahden erilaisen tunneilmaisun raja. Julkista kansalaisyhteiskuntaa hallitsivat omanvoitonpyyeteisten yksilöiden sopimusluonteiset suhteet, kun taas perheen naisellisessa sfäärissä suhteet perustuivat kiintymykseen, rakkauteen ja läheisyyteen. Taloudellisen sfäärin ihmissuhteet nähtiin persoonattomina ja kylminä ja niitä luonnehti kilpailuhenki, laskelmointi, epävarmuus ja individualismi verrattuna lämpimään ja tukea antavaan yksityiseen sfääriin. Luptonin mielestä tämä sukupuolten emotionaalinen työnjako nimenomaan vahvistui viktoriaanisena aikana 1800-luvulla, kun naisen paikaksi määriteltiin koti.

Maskuliinisuuden ideaaliksi kehittyi itsenäinen, itseriittäinen, dynaaminen ja kurinalainen mies. Tätä ideaalia vahvistettiin angloamerikkalaisessa kulttuurissa keskiluokan poikakouluissa joukkuepeleillä, kylmillä suihkuilla ja spartalaisilla asumisoloilla. Samaan aikaan vahvistui käsitys

kodista ja yksityisestä sfääristä keitaana, jonne julkinen mies saattoi vetäytyä pakoon julkisen elämän kaoottisuutta ja josta hän löysi levon ja rauhan. (Lupton 1998, 109-110.)

Kun binaarinen kahtiajako julkisen ja yksityisen sfäärin erilaisesta emotionaalisesta ominaisuudesta lujittui, se myös automaattisesti sulki naiset pois julkiselta alueelta: vaatihan julkisuus nimenomaan järkeä, joka ilmeisesti koettiin tunteen vastakohtaksi. Niinpä aggressiivisuus, tunteeton rationaalisuus ja kilpailuhenkisyys irrotettiin feminiinisestä ja niitä alettiin pitää synnynnäisesti maskuliinisina ominaisuuksina. Naisten kasvattajan roolissa tämä näkyi ristiriitaisuutena: irrationaalinen ja emotionaalisen äidin tuli säännöstelemällä ja kontrolloimalla kasvattaa poikalapsistaan aggressiivisia järki-ihmisiä kodin tunnetaloudessa. (Mt. 111)

Modernin historia vahvistaa siis kahta, toisilleen vastakkaista arkkityyppiä: tunteellista naista ja tunteetonta miestä. Molempiin liitetään sekä positiivisia että negatiivisia mielikuvia. Miehelle arkkityyppi takaa varman pääsyn julkiselle järjen alueelle, naiselta puolestaan hänen ”luonnollinen emotionaalisuutensa” estää sinne pääsyn, koska arkkityyppiä ajattelun mukaisesti tunneihminen ei voi kontrolloida tunteitaan eikä siten kykene järkipäiseen ajatteluun.

Luptonin mukaan länsimaisissa kulttuureissa sama kahtiajako elää yhä. Tämä näkyy mm. siinä, että naisten oletetaan ilmaisevan helliä, lempeitä ja empaattisia tunteita. Naisten myös uskotaan olevan luonnostaan tunnealan ammattilaisia, koska taustalla elää yhä ajatus, että nainen on synnynnäisesti tunteellinen ja tunteitaan ilmaiseva. Koska feminiinisyys ja emotionaalisuus liittyvät vahvasti yhteen, naisen yhteiskunnalliseksi tehtäväksi on määritelty eräänlainen sivilisaation suojelusenkelin rooli, jonka tehtävänä on yhteiskunnan tunnejohtaminen. (Mt. 107)

Tämä naisen rooli säilyy ja muuttuu osin monipuolisemmaksi 1960-luvun jälkeisessä tunnekulttuurissa, mutta miehen traditionaalisen tunneilmaisun asema käy tukalaksi. Tunteeton mies alkaa muuttua ”yhteiskunnalliseksi ongelmaksi”, koska myös julkisessa ja poliittisessa sfäärissä emootiot ja niiden paljastaminen muuttuvat kulttuurisesti hyväksytyiksi, suorastaan ainoaksi oikeaksi tavaksi toimia. (Mt. 113) Toisaalta määritelmät maskuliinisuuden ja feminiinisuuden suhteesta emotionaalisuuteen ovat viime vuosina lähentyneet. Uuden ihmisihanteen mukaan ihmisen kuuluu nykyisin kyetä yhdistämään feminiininen läheisyys ja kyky tunteiden ilmaisuun maskuliiniseen itsenäisyyteen ja pätevyyteen. (Mt. 135)

Täydelliset naiset eivät enää riitä.

3.4.2. Pelastakaa edes perhe

Yksityiseksi koetun emotionaalisen tunkeutuminen julkisen alueelle uhkaa perinteisiä valtasuhteita, rikkoo raskaan modernin määrittelemiä yksityisen ja julkisen rajoja ja saa ehkä siksi monet uhatuista kaipaamaan nostalgisesti mennyttä kulta-aikaa. Kaipausta on usein ristiriitaisista: toisaalta byrokraattiseksi koettuun ja professionaalistuneeseen politiikkaan kaivataan intohimoa, toisaalta aiemmin yksityisyyden sfääriin kuuluneiden tunteiden ”julkistamista” pidetään politiikan uhkana. Kritiikki kytkeytyy – osin implisiittisesti – feminiinisen ja maskuliinisen väliseen valtataisteluun, jota – sen sijaan että sitä *rationaalisesti* analysoidaisiin – pyritään käsittelemään sukupuolineutraalisti yksinomaan julkisen sfäärin rappeutumisenä.

Frank Furedin teos *Therapy Culture* (2004) on esimerkki tämäntyyppisestä ristiriitaisesta huolipuheesta. Teos kantaa huolta perinteisen maskuliinisen "tunteettomuuden", stoalaisuuden lainsuojattomasta asemasta terapiakulttuurissa¹⁰ ja vastustaa yhteiskunnan emotionalisoitumista. Mutta samanaikaisesti Furedi uskoo, että intohimojen irrottaminen politiikasta¹¹ – jota on vauhdittanut ideologisten erojen katoaminen puolueiden keskuudesta – on osaltaan edistänyt ”julkisten” tunteiden epäpolitisoitumista. Luokkaviha on yhteiskunnan kannalta ”terve” tunne nimenomaan siksi, että se ei ole yksilöllinen tunne kuten terapiakulttuurin tunnetuotteet, vaan luonteeltaan yhteiskunnallinen. (Mt. 48-49) "Aito", ”oikea” ja aggressiivinen emotionaalisuus on saanutkin väistyä ”väärän” - individualistisen, ymmärtävän ja feminiinisen - tunnekulttuurin tieltä.

Hieman samoin äänenpainoin kuin Richard Sennet, Furedi pitää terapeuttisen kulttuurin suurimpana uhkana sen tapaa sekoittaa yksityisen ja julkisen rajoja. Tämän tunnekulttuurin ytimessä on ajatus tunteiden paljastamisen ja niiden julkisen esiintuomisen ja jakamisen tärkeydestä, jotta yksilö vapautuisi tukahdutettujen tunteidensa ahdingosta. Tunne, jonka julkinen mies ennen stoalaisella urheudella kätki yksityiselle alueelle, on nyt suorastaan pakko tehdä julkiseksi, jotta suurempaa

¹⁰ Terapiakulttuuriksi Furedi määrittelee 1960-luvun jälkeisen kulttuurin, jonka hän näkee voimistuneen 1980-luvun jälkeen.

¹¹ Ekonomisti Joseph Schumpeter (s.1883) teki julkisen ehdotuksen, että tunteiden pääsyä politiikkaan olisi rajoitettava. Syynä oli ”utilitaristinen” ajatus, tunteet olivat politiikan teossa vaarallisia, koska kansa oli taipuvainen joutumaan tunteidensa varaan ja unohtamaan yhteiskunnan intressit. Media ja myös muut sosialisoivat instituutiot alkoivat tottelevaisesti viljellä tunteellisen pidättyvyyden eetosta. Julkisia tunteenilmaisuja pyrittiin välttämään, jolleivät ne liittyneet traditionaalisiin rituaaleihin tai symboleihin. Hallitus sai tehtäväkseen ohjata julkista mielipidettä niin, että yhteiskunnan tunne-elämä saatiin pidettyä hyväksyttävissä rajoissa. (Furedi 2004, 47.)

poliittista vahinkoa ei tapahtuisi. Vähä vähältä tähän asti yksityisen alueelle kuuluneet tunteet kolonisoivat siis julkisen sfäärin eikä poliitikko enää puhu asiaa vaan tunteilee.

Toisin oli Furedin mielestä vanhoina hyvinä aikoina: vielä 1972 amerikkalainen presidenttikandidaatti, senaattori Edmund Muskie joutui keskeyttämään kampanjansa, koska hänen oli nähty julkisesti itkevän. Franklin Roosevelt salasi kansalaisilta pyörätuolinsa, johon hän joutui sairastettuaan polion. Sekä Roosevelt että Muskie ymmärsivät stoalaisen tehtävänsä: yksityisiä tunteita ei pidä tuoda julkisuuteen vaan ne on terapeuttava eheyttävän yksityisyyden alueella. Toista on nykypäivänä: George Bushin kannatusluvut lähtivät nousuun, kun Amerikan kansa näki kyneleet hänen silmissään syyskuun 11. päivän terrori-iskun jälkeen¹². (Mt. 44)

Furedi ei pohdi, voisiko Rooseveltin halu salata pyörätuolinsa kertoa jostain muustakin kuin vain emootioiden poliittisesti korrektista käytöstä. Miksi pyörätuolin näyttäminen kansalle valtiomiehen kulkupelinä oli Rooseveltin mielestä niin vaarallista, että tämä tieto tuli salata kansalta? Entä jos pyörätuolin salaaminen oli sekin yksi tapa käyttää emotionaalista valtaa: kätkeä se, mikä poliittisessa tehtävässä, voitaisiin äänestäjien silmissä katsoa heikkoudeksi? Furedi ei näe näitä poliitikkojen ”salailuja” osana julkisten miesten tietoisesti rakennettua julkisuuskuvaa tai valtapoliittisia pyrkimyksiä, mikä on yllättävää, koska nykypoliitikkojen julkisia tunteenilmauksia - oman ”pyörätuolinsa” paljastamista - hän pitää nimenomaan poliittisena manipulaationa ja tietoisena laskelmointina.

Kaiken kaikkiaan, Furedi ei kytke paljastamisen ja piilottamisen binaarista kulttuuria siihen modernin historian tärkeään hetkeen, jolloin julkinen ja yksityinen erotettiin tiukasti toisistaan ja jolloin tunteiden ”julkiset” ja ”yksityiset” käyttötavat alkoivat vakiintua. Myöskään sukupuolia koskevia erilaisia sääntöjä hän ei pohdi.

Furedi puolustaa intiimin piirin – perheen ja ihmissuhteiden – traditionaalisia tunnesitoumuksia, joita vastaan nimenomaan 1980-luvulla vahvistunut terapeuttinen kulttuuri on yksimielisesti hyökännyt. Menneisyudessa radikaalitkin ajattelijat, jotka pitivät perhe-elämää muuten

¹² Kaikki Furedin mainitsemat esimerkit poliitikoista ovat miehiä. Mutta miten Furedi mahtaisi analysoida julkisuudessa 2000-luvulla itkevää naispuolista presidenttiehdokasta: nostaisivatko kyneleet naispoliitikonkin kannatuslukuja vai tulkittaisiinko hänen kyneleensä osoituksena vain naisille luonteellisesta kontrolloimattomasta emotionaalisuudesta, jota puolestaan voitaisiin pitää osoituksena hänen kyvyttömyydestään julkisiin, vaativiin tehtäviin? Kiinnostava keskustelu aiheestahan käytiin Suomessa Tarja Halosen vaalikampanjan aikana. Kun mies itkee julkisesti, hän osoittaa olevansa inhimillinen, kun taas nainen joka itkee, on vain - nainen. Kun hän itkee, hän menettää ihmisyytensä tullakseen taas sukupuolitetuksi ja ”erityiseksi” itseksensä (Lupton 1998,134).

tyhjänpäiväisenä, uskoivat silti, että yksityiselämä oli olennaista ihmisen moraalille kehitykselle. 1960–70 -luvulta alkaen yksityinen sfääri ja erityisesti perhe alettiin nähdä kielteisenä ja suorastaan yksilön tunne-elämän ahdingon aiheuttajana. Furedi nostaa syyttävän sormen kohti feministiajattelijoita, jotka ovat olleet romuttamassa perinteistä yksityisen ja julkisen rajaa väittämällä, että yksityisen alueella naiset tehdään näkymättömiksi, heidän työtään ei arvosteta ja että nainen joutuu miehisen kotiväkivallan kohteeksi. Näistä ”paljastuksista” johtuen yksityinen liitetään - eikä enää vain feministisessä diskurssissa - yhä useammin raiskaukseen, pedofiliaan ja perheväkivaltaan. Erityisesti sosiaalitieteilijät ovat tukeneet ajatusta, että yksityinen on tehtäväkin julkiseksi, jotta paljastuisi, mitä kauheuksia tapahtuu yksityisen verhon takana. Paradoksaalista on Furedin mielestä siis myös se, että ne, jotka väittävät suojelevansa yksityistä sfääriä, kuten naisten ja lasten etuja, vaativat julkisen sfäärin, viranomaisten, väliintuloa. Ilmeisesti se ei hänen mielestään ole naisten ja lastenkaan etu.

Toinen yksityisyyttä uhkaava tekijä terapeutisessa kulttuurissa on yksityisen sfäärin ja sen sisäisten, intiimien ihmissuhteiden näkeminen "sairaina" siksi, että ne aiheuttavat riippuvuussuhteita ja ovat siten este yksilön omien tarpeiden toteutumiseksi. Kun käsitys yksityisestä sfääristä saadaan näyttämään näin negatiiviselta, yksityinen myös menettää näin sovittavan ja tasapainottavan merkityksensä, merkityksen, joka on ollut olennainen edellytys modernin yksilön synnylle.

Julkisen ja yksityisen sfäärin rajoja ei siis saisi rikkoa, koska harras pyrkimys yksilön autonomisuuteen ja identiteettiin ei voi täydellisesti toteutua julkisessa sfäärissä. Yksityinen sfääri tarjoaa mahdollisuuden koko persoonallisuuden kehittymiselle. Yksityiset ihmissuhteet vaativat yksityisyyttä, eikä niitä saa rapauttaa alistamalla ne julkisen tarkkailun alle. Yksityisyys on paikka, jossa itsetutkiskelun kautta rakennetaan ja eheytetään julkisesti vastuullisia toimijoita. Jos tämä itsen tutkimus tehdään julkiseksi, se ei säily hengissä. Yksityisyyttä ei pidä kyseenalaistaa, vaikka sen alueella ilmenisikin ongelmia. (Mt. 70-72) Ja juuri tämän virheen terapeutinen kulttuuri on tehnyt.

Furedille yksityinen sfääri edustaa samaa eheytyksen ja aitojen tunteiden piilopaikkaa kuin 1800-luvun lopun suomalaisille fennomaaneille tai 1700-luvun englantilaiselle porvarille, paikkaa, jossa julkinen mies käy keräämässä voimiaan ja kokoamassa itseään palatakseen takaisin julkisen debatin pariin hoitamaan yhteiskunnallisia velvollisuuksiaan. Se ei ole arkielämän ristiriitainen tuotantolaitos, jossa "sukupuolet karistaessaan kannoiltaan feodaaliset (sukupuoli)roolit törmäävät rakastavaisina, pariskuntina ja vanhempina ongelmiin, jotka tasa-arvokysymyksinä vaikuttavat

heihin kaikissa heidän elämänsä sfääreissä"(Beck ja Beck-Gernsheim 1999, 37).Se ei ole sama paikka, jossa jälkimodernin perheen jäsenet tappelevat rahasta, kotitöistä, lastenhoidosta ja jonne yhteiskunta ja markkinatalouden eetos väkisin tunkee ristiriitoinen - joko terapialla tai ilman.

Furedikin pelkää kansalaisuuden katoavan, kun julkisen ja yksityisen rajat katoavat ja emotion paljastamisen eetos voittaa emotion piilottamisen eetoksen. Terapeuttinen kulttuuri muuttaa käsityksen vastuullisesta kansalaisesta jatkuvaa yhteiskunnan emotionaalista tukea tarvitseväksi potilaaksi. Hänen mielestään tämä muutos on omiaan muuttamaan ihmisten ja julkisen instituutioiden välistä suhdetta. Entisestä aktiivisesta kansalaisesta tulee valtion tuesta riippuvainen potilas. (Furedi 2004, 196.) Sen sijaan, että itse vapautuisi, se päinvastoin vangitaan: siltä riistetään täysi-ikäisyys ja jäljelle jäänyt osa tehdään ikuisesti läheisriippuvaiseksi terapeuttisesta asiantuntijuudesta.

Kaiken kaikkiaan Furedi haastaa mielenkiintoisella tavalla ajatuksen autonomisesta, ei-riippuvaisesta yksilöstä yhteiskunnan perusyksikkönä. Ristiriitaista kyllä hän toisessa yhteydessä pitää nimenomaan riippuvuutta nykyihmisen suurena ongelmana – ainakin jos riippuvuus kohdistuu terapeutteihin. Furedin pessimismi on kaukana Habermasin 1960-luvun optimismista eikä kumpikaan lopulta vastaa peruskysymykseen: kuinka monta työvuotta ihmisen on uhrattava minän rakennustyöhön tullakseen kunnan kansalaiseksi? Kuinka paljon on paljon?

3.5. KANSALAISSUUS KRIISISSÄ?

Katoava kansalaisuus on yksi Baumanin suurimmista huolenaiheista eikä toki syyttä. Kun Bauman väittää, että yksityinen on kolonisoanut julkisen ja keskustelu yksilön oikeuksista on syrjäyttänyt keskustelun oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta, hän tuntuu viittaavan nimenomaan 1960-luvulla Yhdysvalloista alkunsa saaneeseen identiteettipolitiikkaan. Identiteettipolitiikan juuret olivat mustien kansalaisoikeusliikkeessä, mutta se laajeni nopeasti myös muihin vähemmistöryhmiin. Identiteettipolitiikan nousun voisikin nähdä protestina perinteiselle porvarilliselle julkisuudelle, joka oli rajannut julkisuuden ulkopuolelle laajoja kansanryhmiä. Identiteettipolitiikan syntyaikoina myös perinteinen puoluepolitiikka oli kriisissä siinä mielessä, että kansalaisten kiinnostus puoluelähtöiseen politiikkaan oli jo hiipunut.

Jo vuonna 1961 amerikkalainen politiikan tutkija Robert Dahl oli huolissaan siitä, että suurimmalle osalle kansalaisia politiikka sijaitsee kiinnostuksen ulkolaitamilla. Julkisten asioiden sijasta ihmisiä kiinnostavat ruoka, seksi, rakkaus, perhe, työ, leikki, suoja, lohtu, ystävyys, sosiaalinen arvonanto ja muut vastaavat asiat. Kun samaan aikaan maailmanpolitiikassa itä ja länsi kävivät kylmää sotaansa, jossa keinoja eikä valtion varojen tuhlausta kaihdettu, kansalaisten poliittiset huolenaiheet tuntuivat ymmärrettävästi politiikan tutkijan mielestä kovin pehmeiltä ja mitättömiltä, kun niitä vertasi Poliitiikkaan isolla P:llä, suureen ideologiseen taisteluun. (Schudson 1998, 240.) Dahl oli siis jo 40 vuotta sitten huolissaan samasta asiasta kuin Bauman 2000-luvulla: julkisen sfäärin vetovoiman katoamisesta ja kansalaisten ”vääristä” mielenkiinnon kohteista.

40 vuodessa kansalaisten maku ei ole paljonkaan kehittynyt eivätkä he ole luopuneet vanhoista intohimoistaan, mutta sen sijaan politiikka on antanut periksi äänestäjilleen. Kuten Michael Schudson teoksessaan *The Good Citizen* toteaa, kuluneiden vuosikymmenten aikana suuri osa Robert Dahlin luettelemista kansalaisten kiinnostuksen kohteista ruoasta seksiin ja rakkaudesta perheeseen ovat muuttuneet poliittisiksi kysymyksiksi. Yhdysvaltain kongressissa käydään kovaa debattia kansalaisten ruokavaliosta ja valtio säättää tupakkalakeja; seksuaalinen häirintä, avioliitossa tapahtuva raiskaus, perheväkivalta ja naisten oikeus aborttiin ovat nykyisin poliittisiä kysymyksiä, joita lainsäätäjät joutuvat pohtimaan. Poliitiikka on tunkeutunut syvälle yksityisen alueelle vastoin kaikkia hyviä, konventionaalaisia perinteitään. (Mt. 241) Kummasta onkaan kysymys: onko politiikan valta kaventunut vai päinvastoin räjähdysmäisesti laajentunut kuluneina vuosikymmeninä? Onko kyseessä politiikan demokratisoituminen vai sen tyhjentyminen? Suurten ideologisten kysymysten pohdiskelun muuttuminen poliittiseksi puuhasteluksi?

Huoli kansalaisuuden katoamisesta tuntuu olevan historiallinen, säännöllisin väliajoin esiin nouseva uhkakuva. "Kriittisen teorian miehet" ovat valittaneet, ettei meillä ole enää kansalaisia jo ainakin vuodesta 1750 lähtien, jolloin Jean-Jacques Rousseau kirjoitti tuon ikuisen epäilyn ensi kertaa paperille Genevessä. Schudson kehottaakin poimimaan vastaavat sitaattit Tocquevilleltä vuodelta 1840, E.L. Godkiniltä 1890-luvulta, Walter Lippmanilta 1920-luvulta tai monelta 1950-luvun sosiologilta tai politiikan tutkijalta. (Mt. 295-296)

Bauman, kuten monet muutkin notkeaan moderniin pessimistisesti suhtautuvat ajattelijat, uskovat yksilöllistymiskehityksen tuhoavan paitsi politiikan ja kansalaisuuden myös itse aatteen: ajatuksen yhteisestä hyvästä. Bauman tuntuukin kaipaavan takaisin raskaan modernin – tai Schudsonin termin: edistyksen ajan – informatiivista kansalaisuutta.

Schudson ei yhdy tähän samanmielisten kuoroon. Hän muistuttaa, että se, mitä mikin aikakausi on käsittänyt kansalaisuudella tai politiikalla, määrittyy aina oman historiallisen aikansa kautta. Raskaan modernin tai 1800-luvun käsitystä ei voi sellaisenaan siirtää yhteiskuntaan, joka monessa suhteessa poikkeaa edeltävistä. Esimoderneina aikoina hyvä kansalainen oli se, joka lähinnä tiedosti oman sosiaalisen asemansa ja käyttäytyi sen mukaisesti. Modernisaation edetessä puolueiden parhaat retoorikot pyrkivät määrittelemään kansalaisille, mitä hyvä kansalaisuus on. 1900-luvulta lähtien yksilö – ”informoitu kansalainen” - on joutunut asiantuntijoiden ja virkamiesten yhteiskunnassa luottamaan yhä enemmän omiin arvioihinsa, koska ”hyvän kansalaisen” tietolaariin on alkanut tippua tietoa monista lähteistä: asiantuntijoilta, sanomalehdiltä, puolueilta ja etujärjestöiltä. Ideologiapolitiikan aikana kansalaiset ovat oppineet selvittämään itse omia oikeuksiaan ja luetteloimaan itse omia uhrikokemuksiaan politiikalle.

Samalla lailla politiikan ”omistussuhteet” ovat modernisaatioprosessin aikana muuttuneet. Yläluokan ja porvariston miehiltä vallan veivät ensin demokratisoituneet puolueet ja myöhemmin 1900-luvun loppupuolella tuo sekava sortin sakki: media, puolueen tuuliajolle jättämät poliitikot, ammattimaiset eturyhmät, virkamiesten eliitti ja omia oikeuksiaan ajavat kansalaiset. Schudsonin mielestä ei ole sanottu, etteikö ”informoidun kansalaisen” malli olisi ajanut yhtä lailla vapauden ja tasa-arvon asiaa kuin myöhempikin ideologiapolitiikan synnyttämä malli, mutta jostain syystä nimenomaan vanhempi malli tuntuu herättävän sosiologeissa nostalgiaa ja uudempi kansalaisyhteiskunnan malli lähinnä syvää moraalista paheksuntaa. (Mt. 8-10)

Tämä sinänsä ei tarkoita sitä, että yksilöiden oikeuksia korostava kansalaisuus olisi välttämättä paras ja toimivin malli, vaan se voi olla sekä uhka että mahdollisuus. Se voi pahimmillaan muuttaa yksilön asenteen julkiseen elämään vain ”mitä-minä-siitä-hyödyn” -suhteeksi tai toisaalta se voi antaa välineet ja vaikutusvaltaa ennen muuta niille hyväosaisille, joilla jo muutenkin on suhteettoman suuri sananvalta yhteiskunnassa. Mutta samalla se tarjoaa myös uusia mahdollisuuksia. Parhaassa tapauksessa identiteettipolitiikka ohjaa ihmisiä osallistumaan itse tasa-arvoiseen dialogiin ja neuvotteluun toisten kansalaisten kanssa, samalla kun se vaatii pitämään mielessä vähemmistöjen oikeudet ja huomioimaan ei vain omat vaan myös tulevien sukupolvien edut ja myös velvollisuudet. (Mt. 309) Toisin kuin Bauman, Schudson näkee siis politiikan ”yksityistymisessä” myös mahdollisuuksia, ei vain uhkakuvia. Se voi olla poliittisen demokratian tuho *ja* pelastus, siis notkean modernin luonteen mukaisesti: ambivalentti juttu.

Ulrich Beck (1994) on hänkin havainnut, että poliittisia instituutiota vaivaa kasvava poliittinen tyhjiys, mutta toisaalta hän näkee samanaikaisesti uuden poliittisen, ei-institutionaalisen kulttuurin renessanssin: yksilöt palaavat yhteiskuntaan. Ajatus koko politiikan kuolemasta perustuu hänen mukaansa sekaannukseen käsitteissä: valtio ja poliittinen sekä politiikka ja poliittinen järjestelmä samastetaan liian kapea-alaisesti. Ihmiset odottavat löytävänsä poliittista sitä varten erikseen varatuilta areenoilta: parlamentista, puolueista, ammattiliitoista. Poliitiikan kuolemaa surevat eivät huomaa, että institutionaalisen politiikan, "yläpolitiikan", heikentymisen vastapainona "alapolitiikka" vahvistuu ja kykenee siten mobilisoimaan paljon laajempia kansankerroksia poliittisesti. Poliittinen ei enää synny eikä sitä synnytetä vain ylhäältä alaspäin, vaan nimenomaan alhaalta ylöspäin. Samalla kun teollisen yhteiskunnan poliittinen rakenne epäpolitisoituu, industrialismissa epäpoliittisina pidetyt ilmiöt muuttuvat poliittisiksi. Poliitiikan käsite muuttuu, vaikka instituutiot ja poliittiset valtaeliitit pysyvät entisellään. Poliitiikkaa etsitään Beckin mukaan siis vääriltä sanomalehden sivuilta. (Mt. 31-33)

Alueet, jotka raskaan modernin aikana olivat suojassa poliittiselta - yksityinen sektori, liike-elämä, tiede ja arkielämä - muuttuvat notkeassa tai Beckin termin, refleksiivisessä modernissa poliittisiksi. Poliittisen subjektiivisuuden uusi renessanssi 1980-luvulla ei varastanut politiikalta sen valtaa, mutta muutti politiikan agenda. Ekologian politisoituminen on tästä hyvä esimerkki. Sitä eivät keksineet kaukonäköiset poliittiset johtajat tai parlamentti, vaan epämääräiset, epäluulojen riivaamat, pirstoutuneet pikkuryhmät, juuri ne, joita Bauman kutsuu yhdenasian liikkeiksi ja jotka hän samastaa narikkayhteisöihin. Tämä "alapolitiikan" uusi tuleminen ei ole vain läntinen ilmiö, vaan Beckin mukaan koko Itä-Euroopan järjestelmien murtumisen voi nähdä yksilöiden kapinana järjestelmää vastaan. Se, mikä konventionaalisen politiikkakäsityksen mukaan näytti vaaralliselta yksilöllistymiskehitykseltä - "epäpoliittiselta vetäytymiseltä yksityisyyteen", "uudelta kääntymiseltä sisäänpäin" ja "tunnehaavojen hoitamiselta", voidaankin nähdä poliittisena vastarintana vanhaa politiikkakäsitystä vastaan. Sosiaalinen tietoisuus, kansalaisuus ja ajatus sekä yksilön että yhteiskunnan etujen yhtäläisestä merkityksestä ei siis automaattisesti haihdu yksilöllistymisprosessissa. (Mt. 34-36).

Uudessa poliittisessa kulttuurissa ihmisten poliittinen sitoutuminen on ristiriitaista, eikä se enää kunnioita vanhoja kategorioita: toisessa asiassa tuetaan vallankumousta, toisessa taantumusta. Samoin kuin Schudson, myös Beck näkee kehityksessä sekä uhkia että mahdollisuuksia. Uusi politiikka ei välttämättä johda edistykseen, vaan se voi johtaa myös yleiseen halvaustilaan, kun ristiriidat törmäävät toisiinsa, ilman että syntyisi konsensusta. Kuin vastauksena Baumanin

pessimistiselle ja deterministiselle visiolle politiikan tulevaisuudesta Beck toteaakin: ”Eikö ole hiukan kyllästyttävää—tulkita vanhan maailman hajoaminen aina ”binaarisin koodein”? Eikö ole aika rikkoa tämä suuri sosiologinen yksinkertaistustabu ja ryhtyä tutkimaan esimerkiksi eri koodien synteesejä, joita kenties jo jossakin tuotetaankin?” (Mt. 42)

Michael Schudson sanoo saman asian hieman toisin. Hänen mielestään on joutavanpäiväistä uskoa, että julkinen sfääri olisi tämän päivän maailmasta kadonnut. Mihin se olisi kadonnut, kun se aina on ollutkin vain fiktio. (Schudson 1995, 32.)

Fiktioille tyypillistä on, että ne ovat ihmisten luomuksia. Siksi jokaisen aikakauden on kirjoitettava ne uudelleen: vanha tarina uudelleen dramatisoituna versiona.

3.6. KESKUSTELUOHJELMIEN VIISI KUOLEMANSYNTIÄ

Baumanin näkemys median roolista notkeassa modernissa on kaiken kaikkiaan hyvin pessimistinen. Hän tuntuu olettavan, että yksilöt - myös keskusteluohjelmien tekijät ja katsojat - ovat sisäistäneet yksituumaisesti ja ilman ristiriitoja ääri-individualistisen maailmankuvan ja luopuneet kuin taikaiskusta heihin ja heidän esi-isiinsä ja -äiteihinsä iskostetuista maailmankuvien moderneista ja esimoderneista rakennuspuista. Yksilöt näyttäytyvät näin ajateltuna passiivisina vastaanottajina, jotka imevät kyseenalaistamatta itseensä markkinaliberalismin aatteet, sen sijaan he olisivat aktiivisia toimijoita, kykeneviä myös toisinajatteluun.

Samalla lailla myös valtion ja politiikan alueella tapahtuneet muutokset ja niiden vaikutukset julkiseen sfääriin – globalisaation ja liberaalin markkinatalouden seuraukset – tuntuvat Baumanin esittäminä totaalisuudessaan abstraktioilta, uhkakuvilta pikemmin kuin tosiasioilta. Käytännössä yksilöiden ja valtion ja politiikan välinen vuorovaikutus, agora, ei tunnu tyhjentyneen merkityksistä, päinvastoin. Furedihan nimenomaan kritisoi sitä, että valtion ja sen asiantuntijoiden tunkeutumiset yksilöiden/kansalaisten yksityiselämään, erityisesti sosiaalipolitiikan alueella, ovat entisestään lisääntyneet, jopa siinä määrin, että ne uhkaavat yksityistä sfääriä. Hulina torilla on siis pikemminkin entisestä huomasti kasvanut ja dialogin osapuolten määrä on räjähdysmäisesti lisääntynyt. Yksilön kannalta juuri tämä valinnan vapaus saattaa olla – ristiriitaista kyllä – raskain taakka kannettavaksi.

Mistä Bauman sitten mediaa ja erityisesti television keskusteluohjelmia syyttää? Ensinnäkin on tunnustettava, että haastatteluohjelmia itse työkseen tekevän kannalta on monin paikoin suorastaan kiusallista lukea Baumanin teoreettista tekstiä, jota elävöittääkseen sosiologi nostaa esiin esimerkkejä empiirisestä maailmasta, ilman että hänellä selvästikään olisi niistä systemaattista empiiristä todistusaineistoa. Tämä koskee nimenomaan hänen johtopäätöksiään, jotka liittyvät mediaan.

Media - ja sen erityisen vaarallinen alalaji: puheohjelmat - näyttäytyykin homogeenisena toimijana ja sen käyttäjäkunta yhtä lailla passiivisena vastaanottajana, joka hallitsee vain yhden mekaanisen lukutavan. Amerikkalaisia talk show -ohjelmia tutkinut Jane Shattuc (1997) on esimerkiksi havainnut, että katsojien tavoissa lukea ohjelmia on huomattavia eroja: useimmat katsojat ovat liian tietoisia ohjelmien manipulointikeinoista tullakseen määritellyiksi pelkiksi kuluttaviksi subjekteiksi (mt. 196).

Bauman ei myöskään analysoi median ja yksittäisten toimittajien ristiriitaisia motiiveja ja tavoitteita eikä tee eroa kaupallisen ja yleisradiopohjaisen television välille. Samanlainen ideologinen ja kulutuskeskeinen ajattelutapa tuntuisi siis ohjaavan yhtä lailla yhteiskunnan valvonnassa olevan television kuin sen kaupallisen kilpailijankin ohjelmapolitiikkaa. Lähentymistä on varmasti tapahtunut, mutta toisaalta erotkin ovat yhä selviä. Kuten Minna Aslama (2004) on osoittanut, Baumanin mainitsemia yksilöllisyyttä korostavia näkemyksiä löytyy myös Yleisradiosta, esimerkiksi sen digi-hankkeen taustalta. Silti ajatus mediasta tavoitteeltaan yhtenäisenä toimijana, joka kritiikittömästi olisi tukemassa yksilöllistymisprosessia ja olisi täysin hylännyt julkisen palvelun ja yhteiskunnan vahtikoiran roolin, tuntuu empirian tasolta katsottuna perusteettomalta yleistykseltä.

Kuten totesin aiemmin, Zygmunt Baumanin *Notkea moderni* on toiminut tämän tutkimuksen innoittajana nimenomaan sen takia, että teos niin kärjekkäästi nimeää television puheohjelmat osallisiksi yhteiskunnan ääri-individualisoitumisprosessiin. Ne paitsi vahvistavat yksilöllisyyttä myös luovat sitä omilla käytännöillään. Bauman tuo esiin useimmat niistä näkökulmista, joista television keskusteluohjelmia on tapana kepeässä julkisessa keskustelussa syyttää: terapeutisuuden, tunnustuksellisuuden, yksilökeskeisyyden ja julkisen/yksityisen välisen rajan rapauttamisen ja lopuksi koko julkisen sfäärin tuhoamisen. Kärjekkyydessään nämä kuolemansynnit tarjoavat hyvän pohjan tutkiskella haastattelun historiaa ja haastattelun suhdetta kyseisiin ilmiöihin tarkemmin.

Olen koonnut Baumanin esseemäisestä tekstistä esiin ne median ”uudet tehtävät”, jotka hän nimenomaan yksilöllisyyttä pohtiessaan nostaa esiin. On huomattava, että kaikki mediakritiikki kohdistuu vain television keskusteluohjelmiin; uutisten, ajankohtaisohjelmien, poliittisten haastattelujen tai vaaliohjelmien vaikutusta hän ei pohdi.

Television keskusteluohjelmien viisi kuolemansyntiä ovat seuraavat:

A. Koska yksilöt notkeassa modernissa pohjimmiltaan pelkäävät kuollakseen valinnan vapautta epävarmassa ja alati muuttuvassa maailmassa, he haluavat neuvonantajia, eivät johtajia. Olennainen ero näiden kahden välillä on se, että neuvonantajat toimivat vain yksityisen alueella, kun johtajilla oli – ainakin periaatteessa – pyrkimys risteillä yhteisen hyvän ja yksilön hyvän välimaastossa. Neuvonantajat toimivat elämänpolitiikan, eivät politiikan alueella. He antavat yksityisiä neuvoja sairauksien, terapian ja elämäntaidon alueella. Neuvonantajien menestys ei perustu asemaan, vaan heidän hankkimaansa suosioon yleisön keskuudessa. Kuuluisuus lisää neuvonantajan auktoriteettia, ja siksi neuvonantajat tarvitsevat mediaa, tarkemmin sanottuna television keskusteluohjelmia. (Bauman 2002, 80-83.) Toisin sanoen, televisio ryhtyy siis terapeutin divaaniksi ja lisätessään elämäntapagurujen ja kallonkutistajien valtaa lisää myös yksilön riippuvuutta asiantuntija-avusta.

B. Osin loogisena seurauksena edellisestä tehtävästä, yksityisiä salaisuuksia paljastaessaan television keskusteluohjelmat eivät palvele vain yleisön juoruilunhalua, vaan niillä on suurempi opastustehtävä yhteiskunnassa, joka ”pursuaa keinoja, muttei tiedä päämääriä”(mt. 85):

(K)oska tiedän jo, että on kiinni minusta itsestäni ja vain minusta itsestäni miten hyvän elämästäni teen (yhä uudestaan). Ja koska tiedän myös, että vaatiapa moinen hanke millaisia voimia tahansa, ne löytyvät omasta takaa, omista taidoistani, rohkeudestani ja hermoistani, on tärkeää tietää miten toiset samanlaisen haasteen kohdanneet ihmiset ovat siitä selvinneet. Ehkä he ovat keksineet jonkin ihmeellisen keinon, joka on minulta jäänyt huomaamatta. (Mt. 86)

Keskusteluohjelmat siis vahvistavat yhteiskunnan yksilöllistymiskehitystä luomalla mielikuvan, että yksityiset ongelmat ovat ja pysyvät yksityisinä ja ne on myös ratkaistava yksityisellä tai vertaistuen tasolla, sen sijaan että niistä tehtäisiin poliittisia, lainsäädännöllisiä tai rakenteellisia ongelmia.

C. Television keskusteluohjelma tarjoaa myös tunnustuksen tuomaa helpotusta käsitellessään yksityisiä asioita julkisesti, tehdessään ”likaisesta salaisuudesta ylpeilynaiheen”(mt. 86):

Koska tunnustukseni ei ole enää salaisuus, saan enemmän kuin pelkän synninpäästön tuoman lohdutuksen: minun ei tarvitse enää olla häpeissäni tai kokea muiden paheksuvan minua, tai odottaa nuhteita häpeämättömyydestä ja pelätä kaikkien kääntävän selkensä minulle. Nämä ovat juuri sellaisia asioita, joista ihmiset puhuvat tunnonvaivoitta miljoonien katsojien silmien ja korvien alla. Heidän yksityiset ongelmansa, ja siten myös minun omat, kovin samanlaiset ongelmani, *kelpaavat ruodittaviksi julkisesti*. Ei niin, että ne muuttuisivat käytännössä *julkisiksi kysymyksiksi*; ne nousevat mukaan keskusteluun nimenomaan yksityisinä asioina ja puhuttiinpa niistä miten kauan tahansa nekään eivät vaihda täpliään, niin kuin eivät leoparditkaan. Päinvastoin niiden yksityinen luonne sen kuin vahvistuu ja julkisesta käsittelystä selvittyään ne ovat entistäkin yksityisempiä. Jokainen puhujahan oli yhtä mieltä siitä, että koska ne koetaan ja eletään yksityisesti, ne täytyy myös kohdata, käsitellä ja ratkaista yksityisesti. (Mt. 87)

Television puheohjelma on siis luonteeltaan tunnustuksellinen, ja sen tärkein tehtävä ei ole etsiä ratkaisuja vaan tarjota lohtua ja sosiaalista hyväksyntää katsojalle.

D. Baumanin mukaan television puheohjelmat ja erityisesti syvähaastattelut luovat yksilöille mielikuvan autenttisesta yksilöstä ja pysyvistä identiteetistä, mikä notkean modernin aikoina on harhaanjohtava mielikuva. Tämä romanttinen käsitys minästä on ristiriidassa löyhän ja shoppailevan kulutusyhteiskunnan identiteetin kanssa.

E. Baumanin mielestä kohtalokkainta on se, että media (edelleenkin hän ei yksilöi muita välineitä kuin television ja sen puheohjelmat) on pannut koko julkisen sfäärin määritelmän uusiksi. ”Nykyinen median ajama ja kaikkien tai lähes kaikkien yhteiskunnan ryhmien hyväksymä ’julkisen edun’ määritelmä on tällainen: ’julkinen etu’ tarkoittaa velvollisuutta näytellä yksityiset draamat julkisella näyttämöllä ja yleisön oikeutta seurata esitystä”(mt. 88). Ja seuraukset ovat katastrofaaliset: ”Politiikka isolla P:llä, toimintana, jonka odotetaan muuntavan yksityiset ongelmat julkisiksi kysymyksiksi (ja päinvastoin), katoaa kokonaan”(mt. 88):

Demokraattisen politiikan vanha perinteikäs kysymys – miten hyödyllistä tai haitallista on julkisuuden henkilöiden tapa harjoittaa julkisia velvollisuuksiaan kannattajiensa/valitsijoidensa henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseksi? – on pudonnut yli laidan. Sieltä se viittoilee kutsuvasti hyvän yhteiskunnan julkisille kysymyksille, yleiselle oikeudenmukaisuudelle tai yhteisön vastuulle yksilön hyvinvoinnista, jotta ne seuraisivat sitä unohdukseen. (Mt. 88)

Television puheohjelmat ovat siis osaltaan tuhoamassa paitsi politiikan myös itse demokratian. Ne eivät muuta ainoastaan yksityisen ja julkisen sfäärin välisiä suhteita vaan ne tuhoavat koko demokraattisen yhteiskunnan perusajatuksen julkisuuden tehtävästä yksilön ja yhteiskunnan, kansalaisen ja valtion välisen dialogin ja kritiikin välittäjänä.

Baumanin luettelemat keskusteluohjelman kuolemansynnit vaativat ehdottomasti tarkempaa tarkastelua, varsinkin kun samankaltaisista väitteistä on tullut vallitseva käsitys myös varsinaisten mediakriitikkojen keskuudessa. Keskityn seuraavassa jaksossa erittelemään muutamia esimerkkejä, millä tavalla mediakritiikki on nähnyt tunnustuksellisuuden, autenttisuuden harhan ja keskusteluohjelmien terapiatehtävän television keskusteluohjelmien erityisinä kuolemansynteinä.

4 TUNNUSTAN; SIIS OLEN

Perusongelma, johon useimmat siteeraamani tutkijat viittaavat yksilöllistymiskehityksen yhteydessä, tuntuu siis kiertyvän minuuden rakentumisen ympärille. Toisaalta minuuden rakentuminen on välttämätöntä kansalaiseksi kasvamiselle, toisaalta se voi olla sen kannalta tuhoisaa kääntäessään yksilön katseen sisäänpäin. Yksityisen sfäärin kolonisoima julkisuus, jonka useimmat näkevät nimenomaan modernisaation nykyvaiheen ominaisuudeksi, puolestaan uhkaa politiikkaa isolla P:llä. Asiat eivät enää riitele vaan henkilöt, ja poliitikkojen hyvyttä tai huonoutta ei mitata heidän kompetenssinsa vaan heidän persoonallisten ominaisuuksiensa mittareilla. Median – ja erityisesti television keskusteluohjelmien¹³ – rooli tässä julkisen sfäärin psykologisoinnissa näyttäisi olevan keskeinen.

Koska pyrkimyksenäni on kuljettaa tämä modernisaation perusproblematiikka konkretian – ja viime kädessä oman haastattelijan työni – tasolle, tarkastelen seuraavassa television keskustelu- ja toisaalta poliittisista haastatteluohjelmista tehtyjä tutkimuksia ja niiden esiin nostamia näkökulmia. Haastattelugenren altahan on erotettavissa useitakin alagenrejä. Keskusteluohjelmat, joilla siis tässä tutkimuksessa viitataan lähinnä naisten tekemiin ”syvähaastatteluihin” ovat niistä yksi. Suomessa niitä ehkä näkyvimmin ovat viime vuosina edustaneet Mirja Pyykön eri haastatteluohjelmat TV1:ssä ja *Inhimillinen tekijä* ja *Punainen lanka* TV2:ssa.

Toiseksi alagenreksi olen tässä yhteydessä luokitellut uutishaastattelun traditioon tukeutuvan poliittisen haastatteluohjelman. Suomessa tähän genrelajiin kuuluisivat Kari Tervon ja Susanne Päivärinnan aiemmin yhdessä ja erikseen tekemät haastatteluohjelmat ja osin myös TV1:n nykyinen A-talk ja useat vaaliohjelmat. Esimerkiksi vuoden 2006 presidentinvaalien alla Juho-Pekka Rantalan TV1:lle tekemät presidenttiehdokkaiden haastattelut sopivat mainiosti tähän genreen.

On selvää, että raja näiden kahden haastattelutyypin välillä on enemmän tutkijan päässä kuin tosielämässä. Jos vertaisi näiden kahden alagenren aiheita ja haastateltavia, loppupäätelmä luultavasti olisi, että niissä on huomattavia yhteneväisyyksiä, varsinkin kun kaikki edellä mainitut

¹³ Baumanin Notkeassa modernissa käytetään termejä keskustelu-, puhe- ja haastatteluohjelma lähes synonyymeina, mikä kertoo siitä, etteivät Bauman ja useimmat muutkaan sosiologit ole kovin tietoisia televisio-ohjelmien genreistä ja niiden alagenreistä. Kun jatkossa käytän sanaa keskustelu-, puhe- tai haastatteluohjelma viittaan niihin suomalaisiin ohjelmagenreihin, joissa haastattelu on ohjelman kantava peruspilari. Myös poliittiset haastatteluohjelmat kuuluvat tähän samaan genreen, mutta pyrin erottamaan ne ns. naisten tekemistä ”syvähaastatteluista” eri maininnalla.

ohjelmat ovat Yleisradion (osa)tuotantoja ja ovat enemmän tai vähemmän sidoksissa myös Yleisradion ohjelmatraditioon. Kansainvälisiä esimerkkejä molemmista haastattelutyypeistä otan esille myöhemmin ja on muistettava, että suurin osa tutkimuksista kohdistuu nimenomaan kansainvälisiin, kaupallisten tv-kanavien tuotantoihin.

Myös maakohtaiset traditiot vaikuttavat eri tavoin ohjelmiin. Yhdysvalloissa talk show -ohjelmagenren alle luokiteltuja, yleisökeskeisiä keskusteluohjelmia ei Yleisradiossa edes tuoteta tällä hetkellä. Suomalaisten haastatteluohjelmien traditio onkin lähempänä ajankohtaisohjelmien kuin viihdeohjelmien traditiota.

Edellä mainittuja haastatteluohjelmia ei tässä tutkimuksessa uudelleen analysoida, vaan tarkoitus on tutkia, miten tutkijat ja osin yleisökin näitä ohjelmia arvottavat. Olen valinnut tarkasteluni kohteeksi vain pienen joukon näistä alagenreistä tehtyjä tutkimuksia. Tarkastelen toisaalta sitä, mistä näkökulmasta tutkimukset haastatteluja lähestyvät ja millä tavalla sukupuoli näkyy – jos näkyy – näiden kahden lajityypin analyyseissä ja kritiikeissä. Erityisen kiinnostukseni kohteena ovat luonnollisesti sellaiset tutkimuksissa paljon esiin nousseet termit kuin tunnustuksellisuus, yksilöllisyys ja minuuden rakentaminen. Naisten keskusteluohjelmat on jo tässäkin tutkimuksessa monessa yhteydessä määritelty psykokulttuuriseksi, mutta poliittiset haastatteluohjelmat ovat saaneet olla melko rauhassa psykokritiikiltä. Pyrin tutkimaan, olisiko tämän tyyppiseen kritiikkiin syytä.

4.1. NAINEN JA MIES – KAKSI TAPAA KATSOA TODELLISUUTTA?

Markku Koski (2002) esitti huolensa haastattelutaidon ja -taiteen rappiosta Journalisti-lehdessä vuonna 2002. Hänen mielestään haastattelu on menettänyt alkuaikojen tarkkailuluonteen ja muuttunut seremoniaksi ja rituaaliksi, joka on rutinoitunut pelkäksi suoritukseksi kummankin osapuolen kannalta katsottuna. Kosken huolena tuntuu olevan se, että haastattelijat eivät enää varhaisvuosien tapaan jalkaudu rautatieasemille tai hyökkää satamiin saapuviin laivoihin kuin merirosvot, kuten he tekivät varhaisvuosinaan, vaan linnoittautuvat tv-studioihinsa, joihin tarkkailun kohteet saapuvat rituaaliin hyvin valmistautuneina. Haastattelun rappion merkinä Koski pitää television pitkiä, intiimejä haastatteluja, "joita tekevät yleensä aiheeseen syvällisesti perehtyneet, itsekin julkkiksiksi nousseet naistoimittajat"(Koski 2002, 13). Hänen mukaansa nämä haastattelut ovat tunnustuksia ja puolustuspuheita, joissa ei ole vaaraa, että toimittaja keskeyttäisi haastateltavan kiusallisilla jatkokysymyksillä. Näiden tunnustuksellisten ja ritualisoituneiden

haastattelujen vastapainona on vielä kuitenkin olemassa haastatteluja, jotka tuovat mieleen haastattelun historian "voimavuodet". Kosken mielestä hyviä haastatteluja tekevät Timo Harakka, Walter de Camp, *Helsingin Sanomien* sunnuntaisivut ja *Image-* ja *City-*lehti. Myös Ruben Stiller tekee hyviä haastatteluohjelmia silloin, kun hän ei haastattele(sic!).

Valitettavasti Koski ei tarkemmin perustele, mikä tekee näistä edellä mainituista, hyvin erityyppisistä haastatteluista ja haastattelijoista hyviä. Hänen mainitsemansa hyvät mieshaastattelijat ovat hekin "julkkiksia", mitä hän ei kuitenkaan erikseen mainitse heidän kohdallaan. Koski antaa kuitenkin rivien välissä ymmärtää, että hyvät haastattelut olisivat jollain tavalla aidompia, alkuperäisempiä ja autenttisempia kuin esimerkiksi tunnustukselliset, ritualisoituneet haastattelut, tuovathan ne mieleenkin haastattelun "voimavuodet".

Yhtenä autenttisen haastattelun rappion merkkinä Koski tuntuu pitävän sitä, että yhä useampi televisiohaastattelu on valmisteltu etukäteen, ristiriidat ovat etukäteen tiedossa ja haastateltavan on helpompi hallita haastattelijaa. Aivan kuten *New York Timesin* kirjeenvaihtaja Charles W. Thompson haastattelun alkuvuosina 1800-luvun lopulla, Koskikin tuntuu uskovan, että autenttinen totuus saavutetaan spontaaniudella ilman, että haastateltava ehtii tehdä liikaa ennakkosuunnitteluja. Thompsonin mukaan paras haastattelijaksi onkin se, joka yllättää uhrinsa valmistautumattomana hetkellä, jolloin hän astuu alas junasta rautatieasemalle. (Schudson 1996, 85.)

Koski tuntuu hieman ristiriitaisesti toisaalta kaipaavan ei-ritualisoitunutta, ei-konventionaalista haastattelugenreä, mutta toisaalta hän ylistää haastatteluja, jotka perustuvat haastattelun traditioon, sen "voimavuosiin". Myös ajatus naisten haastatteluista hyvin valmisteltuina suorituksina näyttäisi kätkevän taakseen uusromanttisen kaipauksen aikaan, jolloin toimittajan työ ei vielä ollut professio vaan eräänlainen taiteellinen luomisteko. Ammattimaisuus tuntuu olevan uhka haastattelijan luovalle spontaanisuudelle, mihin artikkelin otsikossa käytetty "taide" sanakin viittaa. Hyvä haastattelu vaatii myös miehekästä urheutta: hyvät (mies)haastattelijat tekevät "urotekoja", uskaltavat hyökätä "vihollisen" kimppuun keskeyttämällä ja esittämällä kiusallisia jatkokysymyksiä.

Vaikka mainitut mieshaastattelijat ovat tehneet yhtä lailla ohjelmia intiimeistä aiheista (mitä Koski sillä sitten tarkoittaneekin) ja nimenomaan henkilöhaastatteluja, vain naisten kohdalla intiimiys mainitaan raskauttavana tekijänä. Ylipäänsä sukupuolen nostaminen näin vahvasti esille tässä yhteydessä on kiinnostava piirre.

Markku Koski ei ole ainoa televisiokriitikko, joka on asettanut tietoisesti vastakkain naisten ja miesten tekemät haastattelu- ja keskusteluohjelmat. Jane Shattuc (1997) on havainnut, että Yhdysvalloissa erityisesti niin sanotut laatulehdet, kuten *New York Times*, ja monet tv-kriitikot pitävät pääasiassa naisten tekemiä talk show -ohjelmia uhkana julkiselle sfäärille ja sen rationaaliselle argumentoinnille ja arvottavat niitä aina negatiivisesti. Schattucin mielestä tämän kahtiajaon takana on nostalginen kaipuu, joka kohdistuu vanhaan politiikkakäsitykseen, jossa vallan kategoriat olivat vielä selvät ja jossa poliittinen määriteltiin valkoisten, porvarillisten ja hyvin koulutettujen miesten luokka-, kulttuuri- ja sukupuolihierarkioiden kautta. Lähes kaikissa tv-kritiikeissä, jotka asettavat vastakkain liberaalin uutistradition ja talk show -genren, näkyy sama kahtiajako: demokraattinen/yksipuolinen, itsenäinen/kaupallista voittoa tavoitteleva, vakava/triviaali, koulutettu/kouluttamaton ja maskuliininen/feminiininen. (Mt. 89-90)

Tämä binaarinen ajattelutapa näkyy jossain määrin myös keskustelu- ja haastatteluohjelmista tehdyissä tutkimuksissa. (Aslama, 1994; Kettunen, 2005) Naisten tekemiä haastatteluja analysoitaessa kiinnitetään harvoin huomiota niiden poliittiseen sisältöön ja vaikuttavuuteen. Sen sijaan tutkimus keskittyy analysoimaan haastattelijan persoonaa, hänen ilmaisuaan ja haastattelun tunneilmapiiriä sekä ohjelman rituaalista rakennetta ja sen vaikutusta yhteiskunnan yksilöllistymiskehitykseen. Usein ennakkooletuksena on, ettei ohjelmilla ole pyrittykään tietoiseen poliittiseen vaikuttavuuteen puhumattakaan, että tekijöillä olisi pyrkimys määritellä politiikka tietoisesti vastakulttuurisin keinoin. Ohjelmat nähdään pikemminkin viihteenä kuin asiana, mikä on myös tapa sulkea ne poliittisen keskustelun ulkopuolelle.

Aslaman (1994) tutkimuksessa, joka analysoi Mirja Pyykön keskusteluohjelman saamaa palautetta, mielenkiintoisia ovat myös erot mies- ja naiskatsojien esittämässä palautteessa. Miehet suhtautuivat negatiivisesti sekä yksilöhaastatteluihin kuin myös yksityisiin aihepiireihin. He kaipasivat erityisesti lisää asiantuntijoita, paneelimuotoa tai ”asiantuntija ja tavallinen ihminen” -tiimiä. Naisten toive oli päinvastainen: he halusivat asiantuntijoiden sijasta nähdä ”syryssä olevien ihmisten elämää sellaisena kuin se on”. Mieskatsojat sen sijaan arvioivat, että Pyykön ohjelmista puuttui yhteyksiä ”todelliseen elämään” ja ”suurempiin kuvioihin”. He olisivat halunneet laajempaa filosofista pohdintaa tai vaikkapa tietyn teeman yhteyksiä Suomen talouteen. Naiset kokivat henkilökohtaisista kokemuksistaan kertovan yksilöhaastattelun antavan heille itselleen mahdollisuuden asettua tämän asemaan. (Mt. 96)

Jo modernisaation alkuaikoina syntyneet binaariset koodit, jotka kytkevät yhteen toisaalta feminiinisen, yksityisen ja emotionaalisen ja toisaalta maskuliinisen, julkispoliittisen ja rationaalisen, heijastuvat siis kiinnostavalla tavalla ihmisten ajattelussa notkeankin modernin aikakaudella, oli kyse sitten tv-kriitikosta tai katsojasta. Tätä traditiota vasten myös Baumanin ja monien muiden miessosociologien kriittisyys nimenomaan naisten tuottamaa kulttuuria kohtaan käy ymmärrettäväksi: binaarisen ajattelun traditio näyttäisi sitovan myös heidän rationaalista argumentointiaan. Herää jopa kysymys, missä määrin Baumanin huoli siitä, että keskusteluohjelmat rapauttavat politiikan isolla peellä, perustuu nimenomaan tähän kahtiajakoon, jonka lähtökohtana on, että yksityinen ei voi ”luontonsa tähden” koskaan edustaa poliittista eikä nainen ”luontonsa tähden” koskaan rationaalista?

Nimenomaan Yhdysvalloissa feministinen liike, yksi ideologiapolitiikan lipunkantajista, on kritisoinut perinteistä vakavan/triviaalin kahtiajakoa, joka näkyy television keskusteluohjelmista käydyissä tieteellisissäkin arvioissa. Feministien mielestä ongelman ydin on nimenomaan siinä, että julkinen ja yksityinen asetetaan toistensa vastakohdiksi ja näin tuotetaan ja uusinnetaan perinteisiä eroja miesten ja naisten maailmojen välille. Feministit ovat tulkinneet yhteiskunnallisen vallan ulottuvan joka tapauksessa myös yksityisen alueelle; siksi kahtiajako on epärationaalinen eikä sille ole yhteiskunnallisia syitä. Feminismi on perinteisesti korostanut myös identiteetin, minän rakennuksen, merkitystä poliittisissa muutoksissa. Alistamisen psykologian ja sosiaalisen toimijuuden ymmärtäminen on nähty olennaisena poliittisen aktivoitumisen edellytyksenä. Siksi feministinen liike on nimenomaan pyrkinyt politisoimaan yksityisinä pidettyjä alueita: elämäntapaa, arkea ja seksuaalisia suhteita. (Shattuc 1997, 90-91.)

Ideologiapolitiikka nostikin julkiseen keskusteluun paitsi aiemmin politiikan ulkopuolelle suljetut ryhmät (naiset, etniset ja seksuaaliset vähemmistöt ja sosiaalisesti syrjäytyneet) myös yksityiset ja henkilökohtaiset kokemukset. Samalla se suuntasi poliittista keskustelua ylätasolta alatasolle, puolueiden ja asiantuntijoiden tasolta ihmisten ja heidän muodostamiensa eturyhmien tasolle. Se merkitsi selkeää politiikan käsitteen uudelleen määrittelyä. Ideologiapolitiikan edustajat näkivät itse moniäänisen julkisen sfäärin demokratian edistysaskeleeksi, toisin kuin Bauman, joka kritisoi liikettä yksilökeskeisyydestä.

Shattuc näkeekin amerikkalaisen talk show -genren synnyn 1970-luvulla kytkeytyvän ideologiapolitiikan nousuun. Tämä näkyi ohjelmien henkilövalinnoissa, aihepiireissä ja tv:n studioyleisössä. Talk show` t toteuttivat käytännössä ideologiapolitiikan ihanteita: takasivat aiemmin

julkisuuden ulkopuolelle suljetuille ryhmille ja niitä edustaville yksilöille mahdollisuuden osallistua poliittiseen keskusteluun. Henkilökohtaisen kokemuksen tuominen esiin nimenomaan vahvisti näiden usein huonosti koulutettujen ihmisten "oikeutta" osallistua keskusteluun ja teki heistä auktorisoituja keskustelijoita. (Mt. 11)

Shattuc väittää jopa, että nimenomaan ensimmäisen sukupolven talk show`t 1970–1980 -luvuilla muistuttivat eniten habermasilaista unelmaa julkisesta keskustelutorista. Näissä ohjelmissa perusamerikkalaiset debatoivat aiheista, jotka kokivat poliittisesti merkittäviksi omassa elämässään: rasismista, seksuaalisuudesta, sosiaalisista oikeuksista ja uskonnonvapaudesta. (Mt. 85-86) Vaikka käsitys politiikasta oli toinen kuin 1800-luvun porvarismiehillä, kansalaiset itse kokivat osallistuvansa poliittiseen keskusteluun.

Yksilön näkökulmasta tarkasteltuna ohjelmat - nostaessaan henkilökohtaisen kokemuksen auktoriteetiksi - antoivat voimaantumisen tuntoa niille ihmisille, joilla kouluttamattomina ei sitä ollut. Siltä osin ne tuntuivat edustavan juuri sen kaltaista minuuden rakentamista, joka Habermasin mielestä oli poliittisen osallistumisen edellytys. (Mt. 109)

Vaikka Shattuc itse näkee varhaiset talk show`t poliittisina ohjelmina, hän suhtautuu niihin myös kriittisesti. Eniten häntä askarruttaa ohjelmien kaupallinen tuotantotapa, jota suuntaavat markkinatalous ja voiton maksimointi. Hieman vanhakantaisesti hän ihmettelee, voivatko kaupallisesti tuotetut tv-ohjelmat ylipäänsä toimia julkisina keskustelutoreina, riippumattoman ja vapaan kansalaismielipiteen areenoina. (Mt. 86)¹⁴

1980-luvulla politiikka ja yhteiskunta ovatkin kadonneet amerikkalaisista talk show -ohjelmista. Ohjelmat ovat alkaneet korostaa yhä enemmän itseapua ja muita ”lyhytterapioita”. (Mt. 128-129) Niistä on tullut yhä enemmän puhdasta kulutusteollisuutta. Yksi amerikkalaisen talk show -genren poliittisimmista hahmoista Oprah Winfrey myy nykyisin ohjelmillaan kirjoja ja on osallisena laajassa ravintola- ja hotellibisneksessä.

¹⁴ Tutustuttuani itse 1990-luvun alkupuolella amerikkalaisten talk show -ohjelmien tuotantoon Yhdysvalloissa en hyvällä tahdollaakaan voi väittää, että keskusteluissa ohjelmien tuottajien kanssa olisi syntynyt vaikutelma, että ohjelmien ensisijainen pyrkimys olisi ollut vähemmistöjen poliittinen emansipaatio. Päinvastoin tuottajat korostivat toistuvasti, miten ainoastaan kaupalliset syyt ja ”ratingit” vaikuttivat aihevalintoihin. Seksi ja konfliktit vain yksinkertaisesti myivät paremmin kuin Sudanin nälänhätä.

4.2. TUNNUSTUKSELLISIA NAISIA HÄPEÄN PARTAALLA...

Keskusteluohjelmien tunnustuksellisuus on yksi Baumanin kuolemansynneistä. Hän näkee tunnustuksellisuudessa ja autenttisuudessa suuren yhteiskunnallisen uhan. Ohjelmat tarjoavat lohtua ja poistavat häpeää (tunnustuksellisuus) ja luovat harhakuvan aidosta ja autonomisesta identiteetistä (autenttisuus). Tunnustuksellisuus ja pyrkimys illusoriseen autenttisuuteen ovat notkean modernin ajan television ominaisuuksia, jotka toisaalta kuvastavat yhteiskunnan yksilöllistymistä mutta samanaikaisesti myös vahvistavat yksilöllistymisen negatiivisia seurauksia.

Tunnustuksellisuus ja sen tunnistaminen on myös useimpien keskusteluohjelmista tehtyjen tutkimusten (White (1997); Kettunen (2005); Sumiala-Seppänen (2001)) keskiössä. Tunnustuksellisuutta ja sen rinnalla kulkevaa autenttisuutta etsitään ja löydetään nimenomaan naisten tekemistä keskusteluohjelmista, vaikka ne eivät rakenteeltaan tai aihe- ja henkilövalinnoiltaan poikkeaisi olennaisesti miesten vetämistä vastaavista ohjelmista¹⁵. Myöskään ohjelmien erityislaatua tai keskinäisiä eroja ei sen kummemmin eritellä, vaikka eri ohjelmien tuotantorakenne ja tuotantokulttuuri poikkeaisivat huomattavasti toisistaan. Uutishaastatteluista tai poliittisista haastatteluista tunnustuksellisuutta ei etsitä eikä sitä näin ollen myöskään havaita. Tämä on sinänsä kiinnostavaa, koska Michel Foucault'n (1998) teoria tunnustuksellisuuden syntyhistoriasta tuo selkeästi esiin sen kaksi perinteistä käyttötapaa: synninpäästön ja kidutuksen. Molempia on perinteisesti käytetty mediassa.

Tunnustaminen ei suinkaan ole notkean modernin keksintö vaan, kuten Foucault todistaa, se on keskiaikainen, jollei sitäkin vanhempi, totuuden tuottamisen tekniikka ja rituaali. Tunnustuksen avulla totuutta ovat etsineet sekä maalliset että uskonnolliset vallankäyttäjät: katumussakramentti, synnintunnustus, rikoksesta epäiltyjen kuulustelumenetelmät ja inkvisitiotuomioistuimet ovat kaikki osa tunnustusyhteiskunnan historiaa.

Tunnustus merkitsi alun perin toisen statuksen, identiteetin ja arvon myöntämistä, mutta vähitellen sillä alettiin tarkoittaa sitä prosessia, jonka aikana yksilön oli tarkoitus tulla tietoiseksi omista teoistaan ja ajatuksistaan. Aiemmin yksilön tietoisuus itsestään oli vahvistunut sosiaalisten

¹⁵ Timo Harakan aikoinaan vetämässä Musta laatikko -keskusteluohjelmassa aiheina olivat yhtä lailla anoreksia, porno, Vesa-Matti Loiri kuin Pekka Vennamokin. Ohjelmissa tunnustettiin sekä rikoksia, sairauksia, poliittisia valheita kuin myös seksuaalisia suuntauksia. Siinä mielessä se ei poikennut erityisesti naisten tekemistä keskusteluohjelmista. Kukaan ei silti väittänyt Harakan tekemän tunnustusohjelmia. Yhdysvalloissa tv-arvostelijoiden teksteissä Phil Donahue on usein mainittu luotettavimmaksi ja vastuuntuntoisimmaksi talk show -vetäjäksi, vaikka talk show -studiot vilisevät naisia eikä Donahuen formaatti poikkea olennaisella tavalla muista. (Shattuc 1997, 89.)

suhteiden kautta ja niiden siteiden nojalla, joita hänellä oli toisiin ihmisiin (sukuun, alamaisiin, suojelijoihin), mutta tunnuksesta kasvoi vähitellen se totuusdiskurssi, jossa yksilö itse vahvisti oman autenttisuutensa, tosin usein ulkoisten vallanpitäjien pakottamana. (Mt. 47)

Kun modernisaatio edistyi, myös minuuden rakentamisen ja tunnustamisen tekniikat kehittyivät. Foucault näkee tunnustuskulttuurin vahvistumisen kaunokirjallisuuden historiassa. Sankaritarujen sijasta modernin kirjallisuuden tehtäväksi tulee nostaa kirjailijan tai teoksen päähenkilön elämästä esiin kaikkein sisin, "sanojen välistä totuus" (mt. 48).

Tunnustaminen liittyy mielenkiintoisella tavalla minuuden rakentamisen tekniikoihin, jotka Habermas mainitsee kansalaisen synnyn edellytyksiksi. Habermasin porvarit pitivät päiväkirjaa, reflektoivat tunteitaan ja tekojaan kirjeissä, samaistuivat psykologisten romaanien sankareihin ja keskustelivat lukemastaan lukupiirissä. Toisin kuin kirkon tai inkvisition keskiaikaiset asiakkaat, he tunnustelivat itseään omasta vapaasta tahdostaan – tai niin he ainakin luulivat tekevänsä.

Tunnustus onkin juurtunut jo niin syvään kulttuuriimme, että emme yhdistä sitä rajoittavaan valtaan. Päinvastoin, totuus, "oman luontomme syvin sala" (mt. 48) vaatii päästä päivänvaloon. Tunnuksesta on tullut osa yksilön ja yhteiskunnan emansipaatiota: jos totuus ei pääse ulos, on etsittävä ne tukahduttavat voimat ja vallat, jotka sen ulostuloa estävät ja pyrittävä eliminoimaan ne tai ainakin ottamaan ne haltuun. Ihmisten subjektivoiminen sekä "subjektin" että "alamaisen" merkityksessä on länsimaisen historian jättiurakka, jota on Foucaultin mukaan tuotettu nimenomaan yhteiskunnallisen eliitin pakottamana ylhäältä alaspäin, ei omasta halusta.

Tunnustus on rituaali, jonka tekee erityiseksi se, että puhuva subjekti on myös lausuman subjekti, siis ihminen tunnusteleo itse itseään. Foucault'n mielestä tämä ei estä sitä, että tunnustus silti aina on valtasuhde: sitä ei tehdä ilman, että läsnä on ainakin kuvitteellinen toinen osapuoli, joka ei ole pelkkä keskustelukumppani. Tuo toinen edellyttää, pakottaa, arvioi ja tulee kuulemansa perusteella tuomitsemaan, rankaisemaan, armahtamaan, lohduttamaan ja sovittamaan. Riippumatta ulkoisista seurauksista tunnustus aiheuttaa tunnustajassa sisäisiä muutoksia: se tekee hänestä syyttömän, lunastaa hänet vapaaksi, puhdistaa hänet, päästää hänet pahasta ja lupaa hänelle pelastuksen. Foucault korostaa silti, että todellista valtaa tunnustusrituaalissa ei käytä se, joka tunnustaa vaan se, joka kuuntelee vaieten, kuulustelee tai esiintyy tietämättömänä. (Mt. 49-50)

Foucaultin analyysi tunnustuksellisuuden historiasta on löydettävissä lähes kaikista artikkeleista ja tutkimuksista, jotka pyrkivät analysoimaan (naisten) keskusteluohjelmia. Toisilla viittaus on lähinnä muodollinen ilman, että se johtaisi mihinkään syvällisempään oivallukseen, päinvastoin: tulkinnat ”tunnustuksellisten” televisio-ohjelmien tavoitteista ja niiden yhteiskunnallisesta funktiosta ovat ristiriitaiset. Tunnustuksellisuutta pidetään toisaalta paheksuttavana ilmiönä, joka tuo esiin yksityiset häpeänaiheet, mutta toisaalta epäillään keskusteluohjelman myötäilevän yhteiskunnassa vallitsevia konservatiivisia arvoja, kun se ei tunnusta tarpeeksi, ei esimerkiksi käsittele bisnesmiehen haastattelussa riittävän yksityiskohtaisesti hänen homoseksuaalisuuttaan¹⁶ (Kettunen 2005, 78). Myös toimittaja tunnustuksen vastaanottajana nähdään hampaattomana vallankäyttäjänä, jonka ensisijainen pyrkimys on yrittää ”korjata tunnustajan asemaa yhteiskunnan edessä”, luoda empaattinen¹⁷ ja samastumiskelpoinen henkilökuva katsojalle. Keskusteluohjelman mediasisällön keskeisenä tavoitteena onkin vain tuottaa tunne-elämyksiä. (Mt. 74-75).

Haastattelun yhteiskunnallinen merkitys ja toimittajan intentio typistyvät siis varsin minimalistisiksi. Televisio-ohjelma antaa modernille mediayleisölle vain ”valtaa osallistua: tuomita tai antaa anteeksi” ohjelmassa paljastetut likaiset salaisuudet ja häpeälliset teot. Sitä kautta se vahvistaa yksilöllisyyden eetosta (mt. 78).

Johanna Sumiala-Seppänen (2001) on tutkinut väitöskirjassaan yhtä television puheohjelmaa Rippituolia¹⁸, joka jo nimensäkin perusteella ilmoittautuu avoimesti tunnustukselliseksi. Mielenkiintoista kyllä ohjelman toimittajana ei ollut nainen vaan miespastori. Ohjelma tuottikin tunnustuksellisuutta monella tasolla. Ensinnäkin, se tunnusti olevansa uskonnollinen ohjelma, mikä ilmeni katsojalle nopeasti ohjelman rakenteesta, johon kuuluivat paitsi rukous myös kristillinen synnintunnustus: ohjelman juontajapastori sananmukaisesti päästi vieraat synneistään eli vapautti heidät syyllisyydestä. Tämän lisäksi ohjelman haastatteluosuus perustui haastateltavan elämäkerrallisiin tunnustuksiin eli toimi psykodiskurssina, kuten Sumiala-Seppänen itse asian määrittelee.

¹⁶ Kettunen analysoi tutkimuksessaan Maarit Tastulan *Punainen lanka* -ohjelmasarjaan tekemää haastattelua konkurssiin ajautuneesta bisnesmiehestä Henrik Wileniuksesta.

¹⁷ Empaattinen-sana liitetään useimpiin naisten tekemiin haastatteluihin. Se tuntuu kattavan kaikki naisten tunneilmaisut huumorista ironiaan.

¹⁸ Rippituoli-ohjelmaa esitettiin MTV3:n kanavalla 1.9.- 27.10.1997. Ohjelman tuottajana, suunnittelijana ja haastattelijana toimi Miikka Ruokanen. Ohjelman yhteistyötahoina olivat Tuomasliike, Kirjapaja ja hengellinen aikakauslehti Askel.

Sumiala-Seppänen arvioi, että Rippituoli-ohjelmalla on vahva merkitys yhteisöllisen moraalisen järjestyksen ja sitä kautta uskonnollisen todellisuuden konstruoinnissa, luomisessa ja ylläpitämisessä. Tätä yhteisöllisyyttä rakennetaan kuitenkin yksilöllisyyden, individualismin kautta. Individualistinen itsereflektio syrjäyttää kollektiivisen moraalin etsinnän. Ihmisen omat tunteet ja kokemukset määrittävät oikeaa, aitoa ja tervettä minuutta ja uskovaisuutta. Jopa jumalyhteys saavutetaan itsereflektion avulla eli oman heikkouden tunnustamisella. Haastateltavan tunnustama minuuden "sairaus" vahvistaa myös eläytymisen ja samastumisen kautta katsojan kokemusta omasta identiteetistä: "olen joku, koska minulla on tällainen sairaus". Samalla ohjelma myös "parantaa" tunnustuksen tehneen lupauksella aidosta jumalsuhteesta. (Mt. 162-163)

Vaikka Sumiala-Seppäsen tutkimus kohdistuukin nimenomaan uskonnolliseen keskusteluohjelmaan, jonka traditiot ovat yksiselitteisemmin kristillisessä traditiossa kuin sekulaarin television "syvähaastatteluohjelman" tai amerikkalaistyypin talk show`n traditiot, hän näkee näiden kahden välillä selviä yhtäläisyyksiä. Sekä uskonnollisissa että sekulaareissa psyko- ja terapeuttisia diskursseja sisältävissä ohjelmatyypeissä ongelmat esitetään ja ratkaistaan tunnustukselliseen, terapeuttiseen ja psykologisoivaan narratiiviin nojautuen. Sekä ohjelmien roolihenkilöt että katsojat "synnyttävät" näissä ohjelmissa oman sosiaalisen paikkansa ja identiteettinsä juuri tunnustamisen ja terapeuttisen puheen avulla. (mt.164)

Yhteenvedon Sumiala-Seppänen toteaa, että mediakulttuuri ja sen logiikka muokkaa Rippituoli-ohjelmaa 1) pikemminkin viihteelliseen kuin asiakeskeiseen suuntaan 2) tunteita eikä niinkään loogista, järjellistä päättelyä korostavaan suuntaan, 3) uskonnollista individualismia ja henkilökeskeisyyttä painottavaan suuntaan ja 4) terapeuttista ja tunnustavaa puhetta suosivaan ja dogmaattista opetusta sekä monimutkaisia syy- ja seurausketjuja välttelevään suuntaan. (Mt. 166) Kiinnostavaa kyllä, kaikki nämä määrittelyt tuntuvat hyvin istuvan historiallisesti feminiiniseksi määritellyyn maailmanjäsentämisen tapaan. Tunne voittaa järjen, viihteellinen kepeys raskaan asian, individualismi yhteiskunnallisuuden ja terapeuttinen loogisen ajattelun. Poikkeuksellista on vain se, että Rippituolin toimittaja on mies, lieventävänä asianhaarana voinee nähdä sen, että hän on pappi.

Tunnustuksellinen ohjelma siis toisaalta konstruoi todellisuutta ja vahvistaa yhteisön moraalista järjestystä, mutta toisaalta se vahvistaa individualismia ja henkilökeskeisyyttä. "Mikrotasolla ilmenevä substantiaalinen individualistisuus abstrahoituu makrotasolla osaksi postmodernia kulttuurista järjestelmää, jossa se toimii kulttuurisia ja yhteisöllisiä rajoja tuottavana ja ylläpitävänä

yhteisöllisen moraalin rakentajana”(mt.185-186) eli yksilöllinen medioitu minän rakennus siis tuottaa ja vahvistaa yhteiskunnan kulttuurisia rakenteita, mutta ei ilmeisesti pyri rikkomaan niitä.

Toisaalta, Rippituolin konstruoima uskonnollinen yksilö tarvitsee yhteisöä nimenomaan vahvistamaan omaa identiteettiään, mikä toteutuu nimenomaan ohjelman luoman emotionaalisen yhteenkuuluvuuden avulla. Sumiala-Seppänen katsookin, että näin luotu televisioyhteisön olemassaolo nojaa ensi sijassa sen jäsenten kiintymykseen ja täyttää siten Baumanin mielikuva- tai narikkayhteisön tunnusmerkit. Se perustuu vahvasti tunteeseen ja individualistiseen valintaan. Television voi sulkea ja kanavaa voi vaihtaa, jos haluaa lähteä shoppailemaan toisenlaisten identiteettien markkinoille. (Mt. 186-187)

Koska Sumiala-Seppänen tutkii television keskusteluohjelmaa nimenomaan uskonnollisen yhteisön näkökulmasta, hänen johtopäätöksiään on vaikea soveltaa suoraan poliittisempaan diskurssiin. Hän ei kytke tunnustuksellista ohjelmaa ideologiapolitiikan nousuun, kuten Shattuc eikä hän pohdi, rapauttavatko tunnustukselliset ohjelmat poliittista ja demokraattista järjestelmää. Ylipäänsä useista keskusteluohjelmista tehdyistä tutkimuksista paistaa läpi epäpoliittisuus - ohjelmien poliittista vaikutusta ei arvioida eikä ohjelmia kytketä siihen yhteiskunnalliseen keskusteluympäristöön, missä ne ovat syntyneet. Paikoitellen herääkin epäily, onko psykoinfektio tarttunut jo mediatutkijoihinkin.

Sinänsä mielenkiintoista koko individualisoitumiskehityksen kannalta on sen suhde uskonnolliseen traditioon: reformaatioon ja sitä seuranneeseen yhteiskunnan sekularisoitumiseen. Shattuc esimerkiksi väittää, että amerikkalaisten talk show -ohjelmien haastateltavat ja yleisö eivät niinkään tunnusta Foucault`n tarkoittamassa, katolisen synnintunnustuksen merkityksessä vaan he ovat todistajia, Yhdysvalloissa vahvan evankelisen kirkon luoman tradition jatkajia. Keskusteluohjelmia tutkittaessa tunnustuksellisuuteen liitetään useimmiten sana terapia, ikään kuin kyse olisi samasta ilmiöstä (ks. esim. White 1997). Schattucin mielestä todistamisen traditio on kuitenkin vanhempi kuin terapeuttinen kulttuuri. Julkisen, henkilökohtaisen todistuksen antaminen on ollut osa sekä orjuuden vastaista taistelua kuin raittiusliikettäkin. Todistamisen, omien kokemusten tunnustamisen, yhteisön edessä on uskottu olevan sekä tehokas yksilöllinen parannuskeino mutta myös poliittinen vaikuttamiskeino. (Shattuc1997, 130-131.)

Käsitys siitä, mitä terapeuttisella prosessilla tarkoitetaan, on mielestäni esimerkiksi Whiten ja monen muun mediatutkijan teksteissä epäselvä. Onko jo pelkästään se, että haastateltava on

pakotettu kertomaan henkilökohtaisesta ongelmastaan televisiossa aina merkki ohjelman terapeuttisesta luonteesta riippumatta siitä, miten haastateltava tai yleisö tilanteen kokee?

Bill Clintonia haastateltiin vuoden 1992 vaalikampanjan yhteydessä amerikkalaisessa Phil Donahuen talk show`ssa. Donahue kuulusteli Clintonia 30 minuutin ajan Clintonin seksisuhteista, avioliiton ongelmista ja marihuanan poltosta pyrkien luomaan kuvaa Clintonin luonteesta. Clinton ärsyyntyi ja samoin osa yleensä myötämielisestä studioyleisöstä.

Oliko ohjelma tunnustuksellinen, terapeuttinen vai poliittinen? Oliko kyseessä synninpäästö, rippi vai inkvisitio? (Vrt. Rosen 1992) Kuten olen aiemmin todennut, tunnustuksellisuutta on perinteisesti etsitty naisten tekemistä haastattelu- ja keskusteluohjelmista mutta onko tunnustuksellisuus sidottu sukupuoleen vai pikemminkin itse haastattelun genreen?

4.3. ...JA MIEHIÄ, JOTKA PAKOTTAVAT PASKIAISET TUNNUSTAMAAN

Uutishaastatteluihin kohdistuva tutkimus lähestyy kohdettaan aivan eri näkökulmasta kuin keskusteluohjelmien tutkimus. Lähtökohtana on usein valtapeli haastattelijan ja haastateltavan välillä. (Clayman&Heritage 2002; Berg, 2001.) Valtapelin näkökulmasta nousee myös se tv-kritiikki, joka on huolestunut ensi sijassa haastattelun konventioiden muuttumisesta poliittisissa haastatteluissa (Lieberman 2004). Huoli kohdistuu toimittajan kontrollivallan vähenemiseen. Sitä uhkaavat mediakoulutusta saaneet poliitikot, jotka ovat alkaneet valmistautua huolella haastatteluihin ja oppineet lukemaan haastattelijan konventioita ja käyttämään tätä lukutaitoaan omaksi edukseen. Tämä huolipuhe ei ole haastattelun historiassa uutta, kuten seuraavassa haastattelun historiaa käsittelevässä osiossa tulemme huomaamaan. Valtapelin ymmärtämiseksi on aluksi syytä tutkia hieman itse politiikan kentässä tapahtuneita valtasuhteiden muutoksia.

Kysymys vallasta kytkeytyy siihen, kuka politiikan omistaa, kenen totuuden se tuo esiin, kuten Schudson (1998) kysymyksen asettaa. Niin kauan kun politiikka oli puoluepolitiikkaa ja se ymmärrettiin vielä hyvin kapeasti eri yhteiskuntaluokkien välisenä taistelukenttänä, kysymys kontrollivallasta ei ylipäänsä ollut kovin ajankohtainen. Puoluelehdistön aikana, aina 1900-luvun alkupuolelle saakka, poliitikot antoivat haastatteluja pääasiassa vain reporttereille, joiden lehdet tukivat heitä poliittisesti. Myös useimmat toimittajat, joille toimittaminen ei ollut vielä varsinainen professio, olivat sidoksissa puolueisiin ja työskentelivät usein puolueen palkkalistoilla. Poliittisen

lehdistön näkökulmasta oman puolueen jäsenen totuus oli luonnollisesti autenttinen totuus. Siksi haastattelutkin olivat nykynäkökulmasta vain poliitikon puffausta. Kenraali Ben Butler meni jopa niin pitkälle, että kirjoitti omat "haastattelunsa" ja antoi ne reporttereille julkaistavaksi (Schudson 1995, 84). Samaan tapaan 1800-luvun Suomessa *Uuden Suomettaren* toimituksessa piipahdelleet valtiomiehet kirjoittivat pääosan lehden poliittisista artikkeleista. (Aho 1919, 109-128.)

Suomessa puoluepolitiikan ja sanomalehdistön tiivis yhteys säilyi huomattavasti kauemmin kuin Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltain lehdistössä. Yhdysvalloissa voimakas kaupallistuminen alkoi viimeistään 1830-luvulla, jolloin ns. pennin paperit alkoivat ilmestyä. Suomessa ensimmäinen riippumattomaksi julistautunut lehti oli *Päivälehd*en seuraaja *Helsingin Sanomat*. Se sanoutui irti puolueista 1932. Mutta vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun ihmisiä alkoi virrata kaupunkeihin, elintaso nousi ja koulutustaso kohosi, sitoutumattomien lehtien määrä alkoi kasvaa. (Keränen 1984,13.)

Puolueiden valta politiikan agendan määrittelijänä säilyi kuitenkin pitkään mediassa. Yhdysvalloissa puolueet ja niiden ehdokkaat ovat alkaneet vaalikampanjoissaan varoa puoluetunnusten korostamista vasta sen jälkeen, kun äänestäjien lojaalisuus ja sitoutuminen itse puolueeseen on vähentynyt. Nykyisin amerikkalaiset tiedotusvälineet mainitsevat useimmiten otsikoissaan kandidaatin nimen, eivät enää hänen puoluettaan. Tätä kehitystä on vahvistanut television tulo amerikkalaisäänestäjien poliittisen informaation keskeiseksi lähteeksi. (Schudson 1998, 215.)

Puolueiden koviksi kilpailijoiksi median agendan luojina ovat nousseet ideologiapolitiikan vahvistuttua 1960-luvulta alkaen muut eturyhmät, erilaiset yksityiset yhdistykset¹⁹, jotka pyrkivät lobbaamaan poliitikkoja ohi puolueiden. Nämä yhdistykset kilpailevat puolueiden rinnalla kansalaisten dollareista, ajasta ja intohimosta. Monet yhdistykset ovat myös onnistuneet erinomaisesti lobbaustyössään, esimerkiksi *National Breast Cancer Coalition* onnistui ensimmäisenä toimintavuotenaan lisäämään valtion rahoitusta rintasyövän tutkimukseen 50 prosentilla. Nämä järjestöt ovat usein ns. yhden asian liikkeitä ja niiden edustamaan asiaan liitetään usein suuria tunteita. Schudsonin mukaan poliittinen sfääri sen paremmin kuin politiikan tutkimukseen ei juuri ole kiinnostunut näistä uusista eturyhmistä. Hän arvelee, että taustalla on jo

¹⁹ Kuten Schudson toteaa, nimi "yksityinen yhdistys" on harhaanjohtava: useimmat "yksityiset" saavat yli puolet rahoituksestaan valtion varoista ja useimmat "yhdistykset" ovat professionaaleja organisaatioita, joiden jäsenistö voi olla lähinnä nimellinen. Näitä yksityisiä yhdistyksiä ovat monet sosiaalipolitiikan alaan liittyvät organisaatiot.

George Washingtonilta periytynyt epäluottamus näitä kansalaisten omia yhdistyksiä kohtaan. Poliittinen eliitti on suhtautunut alusta pitäen epäilevästi kansalaisten kykyyn ratkoa itse omia ongelmiaan. (Mt. 217)

Samanaikaisesti kun puolueiden valta poliittisen keskustelun kontrolloijina on heikentynyt ja kansalaisten lojaalisuus puolueita kohtaan on vähentynyt, toimittajan ja tiedotusvälineiden rooli on alkanut muistuttaa pikemminkin asiantuntijan kuin puoluevirkailijan tehtäviä. Schudsonin mielestä median - ja erityisesti television - uusi tapa määritellä poliittista agenda ja käyttää poliittista valtaa, on tapahtunut nimenomaan journalististen käytäntöjen kautta²⁰.

Hän ottaa esimerkiksi ensimmäisen poliittisen puoluekokouksen vuonna 1952, joka oli tarkoitus televisioida kokonaisuudessaan. Aluksi televisio kuvasi velvollisuudentuntoisesti kokouksen alkuseremoniat, mutta CBS muutti pian käsikirjoitustaan. Sen sijaan että televisio olisi näyttänyt puhujia puhumassa puhujakorokkeella, toimittajat siirtyivät pian tekemään reportaasia kokouksen ulkopuolella ja lähihotelleissa. Toimittajien mielestä seremonia ei ollut uutinen, ja he halusivat nimenomaan esittää uutuuksia eivätkä puoluekokouksen seremonialliset traditiot täyttäneet uutiskriteerejä. Uutisia olivat sen sijaan ehdokkaiden valinnat tai puolueen sisäiset konfliktit.

Samanlainen epäonnistuminen puolueen kannalta tapahtui vuonna 1968 demokraattien puoluekokouksessa. Poliitikot menettivät mahdollisuutensa käyttää televisiota oman vaalikampanjansa osana, kun toimittajat yllättäen "unohtivat" koko kokouksen ja riensivät kuvaamaan kokoussalin ulkopuolella alkaneita Vietnamin sodan vastaisia mielenosoituksia, joilla oli enemmän uutisarvoa. (Mt. 281-282)

Erityisesti Yhdysvalloissa, jossa media kaupallistui jo varhain, uutiset ovat yksi osa televisioyhtiöiden välistä kilpailua. Uutisen pitää olla uutinen ja vielä mieluiten sellainen uutinen, jota muilla ei ole. Siispä, kun politiikkaa aletaan arvioida uutiskriteerein, myös tapa, miten politiikkaa televisiossa esitetään, muuttuu. Konflikti on parempi uutinen kuin harmonia, väkivaltainen konflikti kiinnostavampi kuin kansalaiskeskustelu, muutos mielenkiintoisempi kuin pysyvyys. Tunnettujen johtajien aloitteet saavat enemmän huomiota kuin tuntemattomien, ja ylipäänsä televisio pyrkii identifioimaan katsojat mieluummin johtajiin kuin taustayhteisöön,

²⁰ Sumiala-Seppänen puhuu postmodernista medialogiikasta, joka nojautuessaan tiettyihin symbolisiin ja strukturoituihin käytäntöihin tuottaa auktorisoituja toimijoita (medialogiikan sisäistäneitä tuottajia, ohjelmajohtajia, mediapersoonallisuuksia). Nämä ritualisoidut toimijat käyttävät valtaa mediassa toimimaan pyrkiviin tahoihin, kuten poliitikkoihin. (Sumiala-Seppänen 2001, 164-165.)

puolueeseen. Schudsonin mukaan media ja erityisesti televisio on kaapannut valtaa puolueilta saavuttamalla huomattavan auktoriteettiaseman nimenomaan siinä tavassa, *miten* politiikkaa esitetään amerikkalaisille. (Mt., 283) Silti Schudson on sitä mieltä, että television valtaa usein liioitellaan myös tutkijapiireissä. Toisin kuin on kuviteltu, televisio ei muuttanut Vietnamin sodan aikana 1960-luvun lopulla amerikkalaisia sodanvastaisiksi näyttämällä Vietnamin verilöylyjä. Amerikkalaiset alkoivat kritisoida sotaa jo vuonna 1967, kun televisio vielä oli innostunut sodasta ja peitteli amerikkalaisten tappioita. (Mt. 286)

Schudson antaa historialliselle valtapeliasetelmalle tutkimuksellaan taustan, mutta Clayman ja Heritage (2002) (ks. myös Maarit Berg, (2001)²¹) pyrkivät keskusteluanalyysin keinoin osoittamaan, että television uutishaastattelu on aina vuorovaikutuksellinen peli. Pelin tunnusmerkit se täyttää seuraavista syistä:

1. Uutishaastattelu on oma erityinen toimintakäytäntö: sillä on omat tarkat säännöt, joita tosin pidetään usein itsestään selvempinä kuin muissa peleissä.
2. Siihen osallistuvat ovat kilpailutilanteessa ja molemmat pyrkivät siirtojen ja vastasiirtojen kautta haluamiinsa, erilaisiin päämääriin.
3. Pelillä voi myös olla seurannaisvaikutuksia pelaajien henkilökohtaisille karriäreille, julkisten asiain hoidolle ja joskus jopa historian kululle. (Clayman&Heritage 2002, 25.)

Tutkimuksen ideana on tarkastella nimenomaan uutishaastattelun taakse kätkeytyviä sosiaalisia konventioita, jotka liittyvät haastattelijan ja haastateltavan rooliin. Näitä konventioita pidetään usein itsestään selvinä, vaikka ne käytännössä ovat vain vahvoja traditioita. Nämä konventiot nimenomaan erottavat uutishaastattelun muusta sähköisestä puheesta.

Clayman ja Heritage analysoivat uutishaastatteluja keskusteluanalyysin avulla kiinnittäen huomiota paitsi kysymyksiin myös taukoihin, päälle puhumisiin, painotuksiin. He pitivät hyvinä esimerkkeinä uutishaastattelusta Yhdysvalloissa jokailtaisia ohjelmia kuten *Nightline* ja *The News Hour* ja toisaalta viikoittaisia ohjelmia, kuten *Meet the Press* ja *Face The Nation*. Britanniassa

²¹ Samoista lähtökohdista poliittista uutishaastattelua on tutkinut Maarit Berg (2001), joka omassa keskusteluanalyysissään tarkastelee paljolti Claymanin ja Heritagin tutkimuksen pohjalta sitä, miten toimittaja tekee "toimittajuutta" ja poliitikko "poliitikkoutta" television keskusteluohjelmissä. Peliasetelmasta johtuen Bergin mukaan toimittajat eivät ole niinkään kiinnostuneita politiikan toiminnan sisällöstä kuin heidän strategioistaan ja taktiikoistaan. Bergin mukaan tällainen poliittinen julkisuus on nimenomaan lisännyt kyynisyyttä politiikkaa kohtaan myös katsojien keskuudessa.

samaan kategoriaan kelpaavat ohjelmat *Newsnight*, *Breakfast With Frost* ja useat BBC:n tuottamat radio-ohjelmat. Larry Kingin haastatteluohjelmat eivät täytä kriteerejä siksi, että King ottaa ohjelmissaan kysymyksiä myös yleisöltä puhelimitse. Sen sijaan amerikkalaistyypinen lehdistökongferenssi on uutishaastattelun sukulainen, joskin kysyjä on monta eikä jatkokysymyksiin ole yleensä mahdollisuutta.

Professionaali uutishaastattelija yrittää tasapainotella aina kahden erilaisen objektiivisuuskäsitteen välissä. Toisaalta, objektiivisuus ymmärretään puolueettomuutena: toimittajien oletetaan tekevän neutraaleja kysymyksiä, olevan uskollisia faktoille ja haastateltavan näkökulmille. Toisaalta, heidän objektiivisuutensa oletetaan olevan myös vastahankaisuutta. Toimittajien pitää haastaa haastateltavansa saavuttaakseen paikkansapitäviä faktoja ja eri näkökulmien tasapainoa, sen sijaan että olisivat vain heidän puhetorviaan. (Mt. 29)

Haastattelu perustuu aina yhteiseen, epäviralliseen ja ääneen lausumattomaan sopimukseen, josta molemmat hyötyvät. Peliin kuuluu myös tinkimistä, johon vaikuttavat paitsi kaupalliset syyt myös käsitykset journalistisista konventioista molemmin puolin rintamalinjaa. Tylsät ja yhteistyöhaluttomat haastateltavat eivät saa toimittajalta toista kutsua ja toisaalta liian aggressiivinen haastattelija voi joutua boikottiin poliitikkojen taholla. (Mt. 29)

Vaikka Clayman & Heritage eivät varsinaisesti pohdi uutishaastattelua psykodiskurssien näkökulmasta, ne nousevat silti esiin. Uutishaastattelussa toimittajan käyttämä tunneskaala on huomattavasti kapeampi kuin keskusteluohjelmissa (vrt. esim. Aslama 1994, 90-91). Empatian sijasta aggressiivisuus on kuitenkin yleistynyt television uutishaastatteluissa. Clayman & Heritage eivät kuitenkaan perustele tätä merkinä psykokulttuurin läpimurrosta vaan sillä, että toimittajien keskinäinen kilpailu vallasta ja asemista on osaltaan muuttanut haastattelukäytäntöjä.

Koska menestyneimmät toimittajat ovat viime vuosikymmeninä alkaneet tuoda enemmän esiin omia tulkintojaan tapahtumista ja poliitikkojen motiiveista, tämä on ajanut myös muut toimittajat asettumaan tiukemmin vastahankaan suhteessa poliitikkoihin sekä sanomalehdistössä että sähköisessä mediassa. Monet 30 viime vuoden aikana tähtitoimittajiksi nousseet televisio- ja radiohaastattelijat ovat saavuttaneet maineensa erittäin aggressiivisella haastattelutyylillä. Aggressiivisuus on tuonut heille "raskaansarjan" kuuluisuutta, ja tämä tyylilaji onkin uutishaastattelijalle mainioin tapa saavuttaa oman alansa eliittiasema. (Clayman & Heritage 2002, 30.) Myös kaupallisen kilpailun kiristyminen uutismarkkinoilla on lisännyt uutishaastattelujen

aggressiivisuutta. Se on muuttanut entiset sylikoirat räyhääviksi rakeiksi. Syyt ovat myös kaupalliset: intohimoton, asiapitoinen haastattelu saa huonommat katsojaluvut kuin kiihottava kisa haastattelijan ja haastateltavan välillä. (Mt. 31)

Kuten edellä on esitetty, Janne Kivivuori jakaa omassa tutkimuksessaan psykopolitiikan kahteen luokkaan: vahva psykopolitiikka pyrkii paljastamaan *muiden* omista poikkeavat poliittiset kannat psyykkisen epäeheyden oireiksi. Lievässä muodossa puolestaan on kyse oman aitouden, eheyden tai terveyden paljastamisesta julkisessa keskustelussa. Molemmille on tyypillistä, että yksityinen sfääri tuodaan julkisen ja poliittisen keskustelun piiriin. Aitouden esittäminen (lievä) kulkee Kivivuoren mukaan kuitenkin käsi kädessä aitouden epäilyn (vahva psykokulttuuri) kulttuurin kanssa. (Kivivuori 1996, 121.) Olisiko aggressiivisessa haastattelutyylissä havaittavissa piirteitä joko heikosta tai vahvasta psykopolitiikasta?

Clayman ja Heritage siteeraavat aggressiivisuudellaan maineensa saavuttanut BBC:n Jeremy Paxmania, joka kertoo omista periaatteistaan poliittisena haastattelijana:

The Timesin toimittaja Louis Heren sai eräältä vanhalta ketulta nuorena toimittajana neuvon. Aina kun hän haastattelisi poliitikkoa, hänen tulisi kysyä itseltään: "Miksi tämä valehteleva paskiainen valehtelee minulle?" Luulenpa että tässä on selväjärkinen periaate, minkä pohjalta toimia. (Clayman&Heritage 2002, 31)

Paxmanin lausunto on kiinnostava, koska ajatus poliitikon perimmäisestä paskiaismsaisuudesta tuntuisi sopivan mainiosti vahvan psykopolitiikan määritelmän alle. Haastattelijan tehtävänä on paljastaa poliitikon autenttinen luonne, jota tämä yrittää salata. Toisaalta rivien välistä voisi lukea viittauksen myös lievään psykopolitiikkaan: poliitikon paskiaismsaisuuden paljastaminen tuntuisi edellyttävän toimittajan omaa aitoutta ja eheyttä, jotta hän ylipäänsä voisi tunnistaa toisen epäaitouden.

Onko poliittinen haastattelu siis sekin tunnustuksellinen lähtökohdiltaan? Toimittajan tehtävänähän haastattelutilanteessa on saada poliitikko tunnustamaan petoksensa, jonka myötä tämä paljastaa myös oman epäautenttisuutensa. Siis minkälaisesta tunnustuksesta on kyse: synninpäästöstä, ripistä vai inkvisitiosta ja kidutuksesta? Onko paskiaismsaisuus Foucaultin termin siis se poliitikon luonteen ”oma sala”, joka vaatii päästä päivänvaloon tunnustuksellisessa kulttuurissa?

Ainakin BBC:n poliittinen toimittaja tuntuu sitä edellyttävän. Tunnustuksen saamiseksi esiin hän käyttää sitä rituaalista valtaa, mitä hänellä on. Paxman ei pane haastateltavaansa suoranaisesti venytyspenkkiin tai seisota rautarouvan sisällä, sen sijaan hän käyttää niitä keinoja, joita hänellä mediakulttuurin edustajana on.

Millä tavalla tämä pyrkimys paljastaa poliitikon aito paskiaismaisuus vaikuttaa tapaan, jolla politiikkaa ja sen sisältöjä esitellään mediassa? Tunnustuksellisuuteen pyrkivä poliittinen haastattelu on vääjäämättä henkilökeskeinen: politiikan sisältöä enemmän toimittajaa kiinnostaa poliitikon autenttinen minä ja sen paljastaminen. Persoona ja teot sekoittuvat. Poliitiikka alkaa näyttäytyä yksilösuorituksena, jossa persoonallisuus on ratkaiseva ominaisuus. Sama asenne vaikuttaa myös katsojien tapaan arvioida poliitikkoja. Koska onnistunut haastattelu päättyy aina samaan paljastukseen ("roisto mikä roisto"), kyynisyys koko poliittista järjestelmää kohtaan lisääntyy²². Kyynisyyden puolestaan voisi olettaa vahvistavan yhteiskunnan individualismia, käsitystä, että yksityiset ongelmat ovat yksityisiä eikä politiikalta kannata apua pyytää.

Pätevyys alkaa perustua persoonaan, ei hankittuihin taitoihin tai osaamiseen. Filosofin Maija-Riitta Ollila (2005) kertoo tilanteesta, jossa erään yrityksen toimitusjohtaja puhui oman alansa opiskelijoille: "Kun rekrytoin ihmisiä, tärkeintä on, että ihminen on hyvä tyyppi". Kun opiskelijat halusivat tietää, minkälainen hyvyys oli kyseessä, johtaja ei osannut määritellä etsimänsä "hyvän tyyppin" ominaisuuksia mutta lohdutti: "Kun sellaisen näen, tunnistan hänet kyllä." (Mt. 57-58) Ollilan mukaan monet firmat eivät enää etsikään päteviä siltainsinöörejä vaan persoonallisia siltainsinöörejä. "Kun erilaisissa töissä yhä useammin kaivataan koko ihmisen persoonallisuutta, olemme alkaneet sotkea ihmisen persoonallisuuden niihinkin asioihin, joissa sillä ei ole ratkaisevaa osuutta" (mt. 61).

Paskiaismaisuuden paljastuskulttuuri poliittisen journalismin johtoajatukseksi ei ole jäänyt poliitikoilta huomaamatta. Se on entisestään vahvistanut käsitystä haastattelusta valtapelinä ja kaksintaisteluna, johon poliitikon on varustauduttava kuin hyökkäykseen. Tämä poliitikkojen varustautumiskierre on herättänyt kritiikkiä monissa toimittajissa, onhan paljastusten tekeminen sitä vaikeampaa, mitä tietoisempi vastapuoli on pelin säännöistä. Monen toimittajan mielestä uusi

²² Vaalikampanjansa aikana Bill Clinton syytti Phil Donahueta tämän yksityisiin tunnustuksiin keskittyvässä haastattelussa siitä, että tämä "halventaa politiikkaa". "Sinä olet vastuussa siitä, että kyynisyys leviää tässä maassa. Sinä et tahdo keskustella todellisista asioista", Clinton väitti Donahuelle. (Rosen, 1992)

tilanne tuntuu epäreilulta, vanhojen konventioiden rikkomiselta. On vaikea olla vallan vahtikoira, jos vahdittava oppii koiraa ketterämmin väistöliikkeet.

Huoli kiteytyykin kysymykseen siitä, onko toimittaja menettämässä valtansa tässä taistelussa. Lieberman (2004) pitää toimittajien alamäen syynä mediakoulutusta, joka on 2000-luvun Yhdysvalloissa kovassa kasvussa oleva teollisuudenhaara. Jopa 70 prosenttia amerikkalaisyhtiöiden toimitusjohtajista ja huomattava osa poliitikoista ja valtion virkamiehistä on saanut mediakoulutusta. Mediakoulutus syntyi jo 1970-luvun puolivälissä vastaiskuksi "koville haastatteluille" ja toisaalta lisääntyvälle talousjournalismille, joka pakotti taloudellisen eliitin mukaan julkiseen keskusteluun. (Mt. 40)

Kiinnostavaa on tässä yhteydessä vertailla suomalaisen ja amerikkalaisen kulttuurin eroja. Pekka Isotalus (1997) väittää, että suomalaiset suhtautuvat televisioesiintymiskoulutukseen hyvin epäilevästi. Sitä pidetään vilpillisenä toimintana, ikään kuin koulutuksessa opittaisiin kikkoja, joilla katsojan alitajuntaan voitaisiin suoraan vaikuttaa. Todellisuudessa suomalaispoliitikot ovat saaneet televisiokoulutusta jo 1950-luvulta alkaen, mutta tätä häpeällistä tosiasiaa ei haluta julkisesti tunnustaa. (Mt. 84-85) Ajatus televisioesiintyjän autenttisuudesta ja aitoudesta tuntuu olevan Suomessa erityisen vahva ja vanha kulttuurinen piirre.

Tätä kautta käy myös ymmärrettäväksi Markku Kosken ajatus, että huonot haastattelut ovat niitä, joita on etukäteen valmisteltu(sic!) ja joiden pelisäännöistä on sovittu haastateltavan kanssa. Niiden huonous on siinä, että ne juuri tästä syystä eivät kykene paljastamaan haastateltavan aitoa persoonaa vaan tyytyvät ennalta konstruoituun minään ja pahimmassa tapauksessa jopa yhteistyössä haastateltavan kanssa rakentavat sitä.

Viime vuosina poliitikkojen imagonrakennuksesta on huolestuttu myös Suomessa. Imagonrakennukseen äärimmäisen kriittisesti suhtautuvat pitävätkin imagoja "epäaitoina". Kuten Kivivuori toteaaakin, "kiihtynyt kyky nähdä kaikkialla salamyhkäisten mainostoimistojen pystyttämiä fasadeja on itsessään psykopolitiikkaa, joka kiihkeästi etsii ja epäilee ihmisten "aitoutta"(Kivivuori 1996, 113).

Toisin kuin Schudson tai Clayman & Heritage, Lieberman näkee amerikkalaisen poliittisen haastattelun viime vuosina pehmenneen: softball-kysymykset ovat korvanneet hardball-kysymykset. Toimittajat eivät enää purista pakottamalla poliitikoilta vastauksia kysymyksiin eivätkä pysty

ajamaan poliitikkoja selkä seinää vasten tiukoilla jatkokysymyksillä. Nimenomaan talouselämän eliitille tehdyt haastattelut ovat hyvin kritiikittömiä.

Lieberman väittää, että lehti- ja televisioyhtiöiden asenne poliitikkoihin on muuttunut taloudellisista syistä. Tiukat toimittajat eivät voi enää olla yhtä häijyjä kuin ennen, koska eivät saa enää toiminnalleen taustatukea yhtiönsä johdolta²³. Median kaupallistuminen ja uusien kanavien lisääntyminen onkin poliittisen haastattelun kannalta kaksiteräinen miekka. Toisaalta kilpailu tv-yhtiöiden välillä pakottaa nostamaan esiin konflikteja, koska ne myyvät paremmin, mutta toisaalta yritysten ja puolueiden PR-osastoilla on enemmän vara valita, mihin ohjelmaan he miehensä lähettävät.

Lieberman ei näe poliitikkojen turvautumista mediakouluttajiin oikeutettuna vastareaktiona paskiaismaisia poliitikkoja metsästäväälle haastattelukulttuurille. Hän ei myöskään pohdi, millä tavalla haastattelun konfliktihakuisuus, aggressiivisuus ja henkilökeskeisyys ovat vaikuttaneet siihen, että "poliitikot tuomitaan yhä useammin persoonallisuutensa takia" ja että "skandaalista on tullut poliittisen debatin merkittävä subjekti"(Furedi 2004, 74).

Pitäisiköhän Baumanin ja monen muunkin tässä osiossa mainitun tutkijan siis huolestua pikemminkin poliittisesta journalismista, sen sijaan että he menettävät yönensä naisten tekemien ”syvähaastattelujen” takia? Kumpi itse asiassa on suurempi uhka politiikalle isolla P:llä?

²³ Näin kävi CBS:n *Evening Newsin* haastattelijalle Dan Ratherille. Hän teki aggressiivisen haastattelun presidentti Bushista vuoden 1988 presidentinvaalien aikana, mutta aggressiivisuus ei tehnytään hänestä sankaritoimittajaa katsojien silmissä. CBS sai samana iltana 6000 soittoa kuuntelijapalveluun ja suurin osa niistä kritisoi Dan Ratheria. Dan Rather siirrettiin muihin tehtäviin vaalikampanjan ajaksi. (Clayman&Heritage 2002, 5.)

5 HAASTATTELUN HISTORIA

5.1. HAASTATTELU JULKISEN VALLAN PELISÄÄNTÖJEN RIKKOJANA 1800–1900 - LUKUJEN VAIHTEESSA

Haastattelemisen konventiot ovat alusta pitäen syntyneet suhteessa omaan historialliseen kontekstiinsa. Toiset konventiot ovat ajan kuluessa vahvistuneet, toiset heikentyneet. Median, samoin kuin politiikan, konventioiden muuttuminen on aina yhteydessä kulttuurin muutokseen.

Kun yhteiskunta alkoi modernisoitua 1700–1800 -lukujen vaihteessa, muutokset näkyivät viiveellä yhteiskunnan eri osa-alueilla. Median muutoksella on omat reunaehdonsa: teknologiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset. Kun media muuttuu, kulttuuri ja kulttuurinen itseymmärrys muuttuu ja päinvastoin. Muutos pakottaa määrittelemään uudelleen mm. käsitykset instituutioista ja auktoriteettirakenteista. Muutosten luonne on harvoin yhtäkkinen vaan pikemminkin prosessuaalinen. Jo kirjapainotaidon kehittymisen voi esimerkiksi katsoa muuttaneen vanhoja auktoriteettiasemia siten, että moderni yksilösubjekti alkoi varovasti nostaa päätään kollektiivin kustannukselta. Kun kirjoista tuli joka kodin käyttöesineitä, oikeus teosten tulkintaan siirtyi vähitellen eliitiltä yksilöille. (Sumiala-Seppänen 2001, 57-60.)

Sanomalehdistö syntyi Euroopassa ja Yhdysvalloissa 1600–1700 -luvulla, mutta haastattelu omana genrenään yleistyi Yhdysvalloissa vasta 1800-luvun lopulla. Euroopassa haastattelu muuttui vielä hitaammin journalistiseksi käytännöksi ja pitkään siihen suhtauduttiin hyvin penseästi ja sitä pidettiin "amerikkalaisena muotivillityksenä" tai, kuten *The New York Worldin* kirjeenvaihtaja vuonna 1871 asian ilmaisi, "modernina amerikkalaisena inkvisitiona" (Schudson 1996, 76). Koko käsite ”haastattelu” oli pitkään epäselvä: termiä käytettiin vielä 1800-luvulla viittaamaan ylipäänsä mihin tahansa kahden ihmisen väliseen tapaamiseen tai keskusteluun. (Mt. 73-74)

Tässä tutkimuksessa haastattelun syntyhistoria kytkeytyy Yhdysvaltoihin nimenomaan siksi, että se oli haastattelun alkuperäinen kotimaa. Koska Euroopan mailla on kullakin oma erityinen sanomalehdistön historiansa, haastattelu juurtui eri tahdissa eri maihin. Suomi oli moniin muihin Euroopan maihin verrattuna vielä poikkeuksen poikkeus, koska maa itsenäistyi vasta siinä vaiheessa, kun uusi muotivillitys oli jo vakiinnuttanut asemansa useimmissa muissa maissa.

Suomessa sensuuri ja teknologinen kehittymättömyys vaikuttivat konkreettisesti sanomalehtien sisältöihin.

Journalismin historian tutkijat eivät ole päässeet sopuun siitä, milloin ensimmäinen haastattelu kirjoitettiin. Jotkut pitävät ensimmäisenä haastatteluna James Gordon Bennetin juttua Helen Jewettin murhasta vuodelta 1836. Toisten mielestä ensimmäinen varsinainen haastattelu oli toimittaja Horace Greeleyn haastattelu mormonijohtaja Brigham Youngin kanssa vuonna 1859. (Mt. 73) Schudsonin mielestä olennaista ei ole pohtia, kuka ensimmäisen haastattelun teki, vaan miettiä sen sijaan, miksi haastattelu syntyi tiettyinä historiallisena aikana ja tietyssä kulttuurissa ja muuttui muutamassa vuosikymmenessä itsestään selväksi osaksi sanomalehteä.

Haastattelun synty kytkeytyy selvästi modernin historiaan. Sen synty edellytti teknistä edistystä: puhelimen ja rautateiden kehitys mahdollisti sen, että reporterit eivät olleet enää sidottuja omaan toimitukseensa vaan saattoivat "väijyä" haastateltavia esimerkiksi rautatieasemilla. Haastattelun syntyyn vaikutti todennäköisesti myös lisääntyvä taloudellinen kilpailu amerikkalaislehdistöissä: 1830-luvulla syntyivät "pennin paperit" ("penny papers"), jotka erikoistuivat nimenomaan poliisi- ja rikosjuttuihin. Niitä tekemään palkattiin reporttereita, mutta heidänkin reportaasinsa perustuivat edelleen pääasiassa julkisiin asiakirjoihin ja puheisiin. Reporterit saattoivat kyllä puhuttaa viranomaisia mutta eivät siteeranneet heitä lehdissä. (Mt. 73) Ylipäänsä lehdistön kaupallistuminen – toisin kuin saattaisi luulla - avasi julkista keskustelua lehdistössä. Pennin paperit etsivät uusia lukijoita kaupunkien ulkopuolelta ja tämä kilpailu nimenomaan edisti paikallislehdistön politisoitumista pakottamalla ne kiinnittämään huomionsa paikalliseen politiikkaan ja ylipäänsä yhteiskunnallisiin kysymyksiin. (Schudson 1998, 123.)

Painotekniikan kehittyminen ja kaupunkilaisväestön kasvu 1800-luvun lopulla laajensivat myös lehtien potentiaalista lukijakuntaa. Lehdistä tulikin yhä enemmän kaupallisia yrityksiä, jotka pyrkivät etsimään myös vähemmän koulutettua yleisöä. Heidän tavoittamiseksi yritettiin löytää uusia journalistisia keinoja, joilla laajan yleisön kiinnostus saataisiin heräämään. (Thompson 1995, 76-78.)

Ennen muuta haastattelun synty edellytti toimittajan profession vahvistumista. Vielä 1850-luvulla harvoilla lehdillä oli omat poliittiset toimittajansa, jotka olisivat seuranneet säännöllisesti esimerkiksi kongressin istuntoja. Suurin osa ”poliittisista” toimittajista hankki leipänsä kongressin komiteoiden kirjureina tai poliitikkojen puheiden kirjoittajina. Ylipäänsä suuret lehdet olivat vielä

tuossa vaiheessa lähinnä poliittisten puolueiden alaosastoja. Päätoimittajat olivat hyvin läheisesti sidoksissa puolueisiin ja poliitikkoihin. Puolueet puolestaan rahoittivat sanomalehtiä. Käsitystä lahjomattomasta, poliitikoista riippumattomasta sanomalehdistöstä ei vielä ollut. Päätoimittajia nimitettiin ministereiksi ja konsuleiksi tai korkeisiin virkoihin valtiovarainministeriöön. Horace Greeley, haastattelun isäksikin mainittu mies, jopa pyrki presidentiksi vuonna 1872. (Schudson 1998, 121-123.) Poliittisen kilpailun koveneminen näkyi kyllä pian amerikkalaisessa lehdistössä, mutta vielä kauan saivat poliitikot rauhassa pistäytyä sanomalehtien toimituksissa levittämässä juoruja, huhuja ja lobbaamassa toimittajia ilman pelkoa siitä, että heidän sanomisensa saattaisivat ilmestyä suorina siteerauksina seuraavan päivän lehdissä. (Schudson 1996, 73.)

1800-luvun lopulla puoluepolitiikan ja lehdistön välinen intiimi suhde alkoi säröillä. Välillisesti syynä oli lehdistön kaupallistuminen, ja erityisesti syynä oli se, että kaupallinen lehdistö synnytti professionaalisen journalismin, joka alkoi tietoisesti luoda uudenlaista journalistista käytäntöä. Sanomalehti lakkasi olemasta päätoimittajan oma leikekirja, jota selattiin yhdessä samanmielisten kanssa. Tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa journalismin historiaan syntyi uusi käytäntö: haastattelu. (Schudson 1998, 179.)

Haastattelu edellyttää lukijaa, joka sen sijaan että olisi puolueen uskollinen jäsen, onkin eräänlainen laillinen salakuuntelija ja silminnäkijä. Tästä seurasi, että sanomalehden aineisto muuttui: viralliset asiakirjat ja dokumentit alkoivat muuttua kirjallisiksi luomuksiksi, jotka tietoisesti luotiin lukijaa, ei puoluetta, varten. Haastattelu oli uusi kirjallisuuden laji, tietoisesti lukijalle muotoiltu luomus, ei siis alun perinkään mikään todellisuuden autenttinen kopio. Schudson katsookin, että haastattelun synnyn edellytys oli nimenomaan toisenlainen käsitys lukijasta ja kansalaisesta. Haastattelu oli alusta pitäen eräänlainen kunnianosoitus yleisölle, polvistuminen kansan eteen, kansan, joka tarkoitti nyt pikemminkin kuluttajakansalaista kuin puolueen kannattajaa. (Mt. 179-180)

Samoihin aikoihin syntyi muitakin uusia journalistisia käytäntöjä (kuten ingressi), jotka korostivat uudella tavalla toimittajan asemaa hallituksen ja kansalaisen välissä ja rikkoivat ajatuksen toimittajasta puoluepolitiikan puhtaaksikirjoittajana. Tämä kehitys vahvisti toimittajien ammatillista identiteettiä mutta myös muutti heidän asennettaan politiikkaan, joka alettiin nähdä pikemminkin liikkeenjohdollisena taitolajina kuin puoluepolitiikkana.

Kaiken kaikkiaan, journalismi alkoi eriytyä politiikasta eikä syynä ollut kustantajien ahneus eikä toimittajien moraalinen ja eettinen ryhdistäytyminen, vaan syy oli yksinkertainen: maailma

ympärillä muuttui. Syitä tälle uudelle journalismille on toki aivan oikein etsitty monista suunnista: professionalistumisesta, teollistumisesta, kaupungistumisesta, kulutusyhteiskunnasta tai asiantuntijavallasta. Ne kaikki ovat relevantteja mutta vaikeasti hahmotettavia syitä sille, miksi käsitys kansalaisuudesta muuttui – jälleen kerran. (Mt. 180-182)

Myös se, miten haastattelu muutti käsitystä ”kansasta”, on olennaista modernisaation nykyvaiheen ymmärtämiseksi. Haastattelija alkoi välittää kansalaiselle silminnäkiäraportteja maailmasta ja näiden raporttien myötä kansalaisesta kasvoi toimittajan rinnalle eräänlainen maailman ja siinä toimivien ihmisten tirkistelijä. Reporterit – haastattelihoita useimmiten hekin – alkoivat ”salakuunnella” paitsi politiikan kabinetteja myös erilaisten kansalaisryhmien elämää ja heidän kokemuksiaan. Haastattelut antoivat kansalaisille uuden mahdollisuuden tunnustaa omaa kokemustaan julkisesti ja saattaa sitä kautta oman äänensä ja kokemuksensa poliittisen eliitin kuultavaksi. Kokemuksellisen, elämyksellisen ja yksilöllisen haastattelun idut olivat siis näkyvillä jo paljon ennen notkeaa modernia. Myös ajatus journalismin ja politiikan suhteesta valtapelinä alkoi haastattelun yleistyessä muuttua jokapäiväiseksi huolen aiheeksi.

Rajoitun esittelemään seuraavassa vain perinteisen sanomalehtihaastattelun syntyä. Oma tutkimusaiheensa olisivat varmasti sekä pennin papereiden ”skandaalihaastattelut” kuin myös naistenlehtien henkilökuvat. Koska tutkielman laajuudella on rajansa, olen jättänyt ne tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka ne olisivatkin voineet tuoda toisenlaista perspektiiviä haastattelun konventioiden historiaan.

5.2. LAKEIJAHENKEÄ, PYRSTÖNNUOLENTAA JA MUITA HAASTATTELUN SYNNYTTÄMIÄ UHKAKUVIA

On mielenkiintoista huomata, että monet Baumania ja muita kriittisiä ajattelihoita nykytelevisiossa kiusaavat journalistiset konventiot herättivät samanlaista huolipuhetta jo 1800-luvun eliitin keskuudessa. Haastatteluun suhtauduttiin journalistisena käytäntönä epäluuloisesti. Se rikkoi alusta pitäen poliittisen esittämisen perinteitä ja valtasuhteiden tasapainoa mutta liikkui myös niillä rajoilla, jotka horjuttivat luonnolliseksi ymmärrettyä yksityisyyden ja julkisuuden rajaa.

Eurooppalaiset, erityisesti britit, suhtautuivat 1800-luvun lopulla hyvin kriittisesti haastatteluun: olihan se moderni ja liberaali amerikkalainen keksintö. *London Daily News* oli jo 1869 huolestunut

New Yorkin lehtien uudesta tyylistä ja kirjoitti narkästyneenä, että nämä lehdet ovat "tällä eräänlaisella lakeijahengellä ja pyrstönnuolennalla, jota ne kutsuvat "haastatteluksi", tekemässä - mikäli siihen pystyvät - koko journalistisesta ammatista halveksinnan kohteen". (Schudson, 1996, 76)

Myös Yhdysvalloissa asenne oli joissakin lehdissä aluksi kriittinen, erityisesti ns. älymystötoimittajien keskuudessa. Irlantilaisyntyinen ja eurooppalaistyylinen toimittaja, *The Nation* -lehden päätoimittaja E.L. Godkin hyökkäsi haastattelua vastaan kutsuen sitä "lattean poliitikon turhanpäiväisen jorinan ja sanomalehtireportterin yhtä turhan höpinän yhteistuotokseksi". Mielenkiintoista on, että Godkin oli huolissaan nimenomaan siitä, että haastattelu lisäsi toimittajan riippumattomuutta toimituksen ja päätoimittajan kontrollista. Eurooppalaiset suhtautuivat penseästi paitsi haastatteluun myös Yhdysvalloissa samaan aikaan leviävään reportaasiin, joka myös usein käytti haastattelua journalistisena metodinaan. Käytyään Yhdysvalloissa vuonna 1886 eräs ranskalainen journalisti oli sitä mieltä, että "reportaasi tappaa journalismin" (mt.,76).

Miksi vastustus sitten nimenomaan Englannissa ja muuallakin Euroopassa oli niin kovaa: edustivatko reportaasi ja haastattelu jo tuolloin vaarallisia demokratiapyrkimyksiä, jotka uhkasivat vastikään vakiintunutta porvarillista julkisuutta ja sen etuoikeuttamaa eliittiä?

John B. Thompson (1995) on tutkinut eurooppalaisten vallanpitäjien suhdetta julkisuuteen. Keskiaikaisessa ja vielä sen jälkeisessäkin Euroopassa hallitsijat ja hovi näyttäytyivät harvoin julkisuudessa kansan edessä. Ennen sanomalehdistön ja muiden medioiden syntyä poliittiset hallitsijat saattoivat rajoittaa julkiset esiintymisensä vain rajatulle sisäpiirille. Yleisö koostui pääasiassa hallitsevan eliitin jäsenistä tai hovielämän seurapiireistä. Tavallinen rahvas näki kuninkaita ja lordejaan korkeintaan kruunajaisissa, kuninkaallisissa hautajaisissa tai voitonjuhlissa, huolellisesti ohjatuissa speaktaakkeleissa. Näissäkin tilanteissa hallitsija pystyi ylläpitämään etäisyyttä kansaan, välttämään kaikenlaista lähikontaktia, mikä taas lisäsi vallan pyhyden ja jumalallisuuden vaikutelmaa kansan keskuudessa.

Hallitsijat olivat tottuneet luomaan itsevaltaisesti oman julkisuuskuvansa. Jo ennen sanomalehdistöä tätä julkista imagoa levittivät paitsi rituaaliset esiintymiset kansan edessä, myös patsaat, seinävaatteet, taulut ja muut taideteokset. Myös ensimmäiset sanomalehdet saattoivat julkaista säännöllisesti tiedonantoja kuninkaan ja hovin tapahtumista. Vaikka kuningashuoneen rituaalinen teatteri muuttuikin vähitellen Euroopassa porvarilliseksi julkisuudeksi, se oli edelleen vain pienen

eliitin rationaaliskriittistä julkisuutta. Eliittiin kuuluivat pääasiassa vain koulutetut, kohtuullisen varakkaat porvarismiehet. (Mt. 135)

Yhdysvalloissa ei ollut koskaan kuningashuonetta, jota olisi sitonut vuosisatojen aikana muodostuneet ja lähes ritualisoituneet tavat hoitaa hallitsijan PR-suhteita rahvaan ja muiden alamaisten suuntaan. Kenties tästä syystä myös ajatukseen päämiesten ja poliitikkojen haastattelusta, ei suhtauduttu siellä yhtä suurella epäluulolla kuin Euroopassa.

Kiinnostavaa on, että brittitoimittajat tuntuivat vastustavan haastattelua tiukemmin kuin itse brittipoliitikot. He eivät uskoneet, että eliitti suostuisi suoraan haastatteluun. Vielä 1900-luvun alussa brittitoimittajat varoittivat amerikkalaisia kollegoja siitä, että brittiministereitä "ei saanut häiritä" haastatteluilla, eikä varsinkaan jos he olivat työmatkalla tai valtiovierailulla ulkomailla. Amerikkalaiset joutuivat todistamaan käytännössä eurooppalaisille toimittajakollegoille, miten helposti toimenpide onnistui. *Chicago Daily Newsin* kirjeenvaihtaja marssi Berliinissä työmatkalla olleen Britannian sotaministerin hotelliin ja teki haastattelun. Sama amerikkalaistoimittaja haastatteli vuonna 1906 jopa Ruotsin kuningasta Oscar II:sta. Tätä pidettiin Euroopassa erityisen outona. (Schudson 1996, 78.)

Yhdysvalloissa haastattelu yleistyi nopeasti. *The Baltimore Sun* -lehden kirjeenvaihtajan mukaan toimittaja McCullaghin haastattelu presidentti Andrew Johnsonin kanssa vuonna 1867 aiheutti sensaation ja auttoi omalta osaltaan haastattelun leviämistä ja suosiota. Silti vielä 1870-luvun alussa suorat lainaukset "julkisilta miehiltä" olivat Yhdysvalloissakin hyvin harvinaisia.

Vasta ensimmäinen maailmansota muutti eurooppalaisten suhdetta haastatteluun. Sodan aikana sekä kuninkaat että korkeat hallituksen ministerit suostuivat pitämään jopa viikoittaisia lehdistökonferensseja tai teekutsuja nimenomaan amerikkalaistoimittajien pyynnöstä. Silti vielä sodan jälkeen englantilaistoimittajat menivät pois toltaan, kun amerikkalaiset - jotka olivat mukana presidentti Wilsonin Euroopan-matkalla - esittivät virallisen tapaamisen jälkeen suoraan omat kysymyksensä pääministeri Lloyd Georgelle. Pääministeri vaikutti suorastaan nauttivan keskustelusta ja antoi luvan käyttää siteerauksia jutuissa. Ehkä kyseessä oli pääministerin puoleltakin jonkinlainen uutuudenviehätys, sillä vasta 1920–30 -luvulla Euroopan valtionpäämiehet laajemmin alkoivat suostua omien toimittajiensa haastatteluihin ja hyväksyä vähitellen tämän "shokeeraavan keksinnön". (Mt. 78)

Jo haastattelun alkuvuosina haastateltavat olivat pääasiassa henkilöitä, jotka tarvitsivat julkisuutta. Toimittaja William T. Stead - jota jotkut pitävät haastattelun keksijänä Englannissa - yritti löytää keinoja, joilla haastatella ihmisiä, jotka eivät halunneet tulla haastatelluiksi. Tälläkin saralla amerikkalaiset ehtivät ensin. *New York World* sai aikaan mahtavan skuupin haastatteleamalla ensi kertaa paavia vuonna 1871. (Mt.79)

Eurooppalaisten lehtimiesten joukosta löytyi myös maailmanparantajia, jotka näkivät haastattelun tarjoavan uuden keinon taistelussa kohti oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Tanskalainen toimittaja Henrik Cavling, joka vieraili useita kertoja Yhdysvalloissa vuosina 1880–90, ihaili uutta amerikkalaista journalismia, joka edusti hänen mielestään journalismin ideaalia. "Näitä lehtiä tekevät toimittajat, eivät esteetikot eivätkä poliitikot, ja ne on kirjoitettu alemmille yhteiskuntaluokille auttamaan ja informoimaan heitä ja taistelemaan heidän puolestaan korruptiota vastaan." (Mt. 79)

Haastatteluun journalistisena käytäntönä jo 1800-luvulla kohdistunut kritiikki vahvistaa mielestäni sitä käsitystä, että haastattelu rikkoi alusta pitäen julkisuuden ja yksityisyyden välistä rajaa, kun se lähestyi vallanpitäjää henkilökohtaisesti eikä kunnioittanut sitä etäisyyttä, jonka valta oli aiempina vuosisatoina hänelle taannut. Instituution valta väheni, ja instituution edustajat alkoivat muuttua yksilöiksi, vaikka heidän persoonansa paskiaismaisuutta ei vielä alettu suoranaisesti paljastaa. Valtataistelusta siitä, kuka määrää politiikan agendan, oli joka tapauksessa alkamassa.

5.3. HAASTATTELIJAN TYÖKALUT ELI MITEN SAADA IHMINEN AVAUTUMAAN

Haastattelun oli yleistyessään luotava omat sääntönsä ja käytäntönsä. Siihen tarvittiin psykologiaa ja intuitiota. Uudenlainen haastattelutilanne hämmensi ensi alkuun haastateltavia, ja haastattelijat joutuivat miettimään tarkoin, minkälaisia työkaluja kannatti haastateltavan silmien edessä väläyttää. Ajatus haastateltavasta, joka on saatava avautumaan ja puhumaan vapaasti, paljastamaan omat salansa, pakottaa toimittajan jo 1800-luvulla kehittämään haastatteleamisen strategiaa ja taktiikkaa. Foucault'n kuvailemat tunnustamisen tekniikat alkavat hahmottua: kun haastateltava sulkeutuu ja piiloutuu, haastattelijan tehtävänä on houkutella esiin - jollei totuutta, niin ainakin uutinen.

Yksi tärkeimmistä teknisistä kysymyksistä on se, pitäisikö haastattelijan tehdä muistiinpanoja haastattelun aikana vai ei. Amerikkalaistoimittaja Frederic Wile teki pikakirjoituksella

muistiinpanoja haastattelustaan tulevan senaattorin Chauncey Depew'n kanssa. Jälkikäteen hän vertaili omaa juttuaan muiden kilpailijoiden - jotka olivat läsnä samassa haastattelussa mutta eivät tehneet muistiinpanoja - juttuihin ja huomasi, ettei niissä ollut suurtakaan eroa. Hän tulikin siihen lopputulokseen, että "kokenut reportteri ei tee muistiinpanoja. Ainoa, mitä hän tarvitsee, on kyky muistaa olennainen ja tuottaa se uudelleen ajankohtaisella ja kiinnostavalla tavalla"(Schudson 1996, 80).

Toimittaja Joseph McCullagh ei tehnyt kertomansa mukaan lainkaan muistiinpanoja haastatellessaan presidentti Andrew Johnsonia ja kirjoitti haastattelun vasta seuraavana aamuna kahdessa tunnissa. Suhtautuminen muistiinpanoihin tuntuu vahvistavan ajatusta, että haastattelu ei pyrkinytkään olemaan mikään autenttinen todellisuudenkuvaus vaan toimittajan oma luomus. Pikakirjoitustaitoa oli jo pitkään pidetty reportterille hyödyllisenä, olihan reportterin päätyönä ollut nimenomaan muistiinpanojen tekeminen puheista erilaisissa poliittisissa istunnoissa. Haastattelu muutti tämän ajattelun. Nyt haastattelijan tärkein työkalu oli muisti ja hänen kykynsä tuottaa ajankohtainen ja kiinnostava journalistinen tuote. (Mt. 80)

Muistin merkitystä korostettiin myös oppikirjoissa. Reportaasin käsikirja vuodelta 1901 kehotti reporttereita kirjoittamaan "niin vähän muistiinpanoja kuin mahdollista" ja kielsi pikakirjoituksen käytön. Toinen oppikirja väittää, että "teatterinäyttämö on totuttanut meidät näkemään reportterin hiiviskelemässä jännityksen laitamalla kirjoittamassa innostuneena ja kiireisenä suureen nahkakantiseen muistikirjaan... Todelliset reportterit oikeissa lehdissä eivät käytä muistilehtiöitä. Vain pari paperiarkkia huolellisesti sisätaskuun piilotettuna nimiä, osoitteita ja ehkä lukuja varten on ainoa asia, jota enemmistö heistä pitää mukanaan". Poikkeuksena kirja mainitsee vain haastattelut merkkimiesten kanssa, jotka "ovat tottuneet haastatteluihin ja haluavat mieluummin että heidän kommenttinsa kirjataan ylös sanatarkasti. Tällainen haastattelu ei kuitenkaan ole juuri muuta kuin pyyntö vahvistaa jokin lausuma julkaisua varten."

Strategia oli valittava huolellisesti jo etukäteen, sillä "kynän tai lehtiön esiin ottaminen väärällä hetkellä" voi tehdä heti lopun uutisesta. Erityisesti poliitikot sulkeutuvat, kun kynät otetaan esiin ja siksi "politiikan reportterit, jotka tietävät tämän tosiasian, eivät koskaan tee muistiinpanoja, jos voivat sen välttää haastatteluja tehdessään". Toimittaja Isaac Marcosson oli myös muistiinpanoja vastaan. " Jotkut suhtautuvat muistiinpanoihin ujoitellen. Tämä koskee erityisesti amerikkalaisia rahamiehiä. Jos tekee muistiinpanoja heidän puhuessaan, he sulkeutuvat kuin ravut."(Mt. 81)

Poliitikot ja muut julkiset miehet alkoivat itse vaatia toimittajilta autenttisuutta alettuaan ymmärtää vähitellen, että esiintyminen mediassa saattoi olla paitsi mahdollisuus myös riski karriäärille. Siksi suhtautuminen muistiinpanoihin muuttui. Vuonna 1922 opaskirja suositteli valikoitua ja intelligenttiä muistiinpanotekniikkaa, koska " monet julkiset miehet, joiden haastattelut ovat tulleet väärin kirjoitetuiksi, nyt pyytävät turvakseen reportterin tekemiä muistiinpanoja". Toisaalta *Chicago Tribune* -lehden reportteri neuvoi, että muistiinpanojen teko imartele haastateltavaa, joka "heti kokee tapahtuman merkittäväksi ja sisäisesti tuntee, että hänen on annettava parastaan toimittajalle". (Mt. 81-82)

Myös haastattelun kirjallinen muoto muuttui. Mormonijohtajan haastattelu vuonna 1859 painettiin kysymys-vastaus -muodossa. Presidentti Andrew Johnsonin haastattelussa *New York Worldissa* puolestaan formaatti oli pikemminkin kaunokirjallinen: reportteri pani yhtä paljon painoa omille kuin presidentinkin kommenteille ja kysymyksille. Haastattelu saatettiin julkaista myös täysin ilman suoria lainauksia. John Swintonin haastattelu Karl Marxin kanssa 1880 kuvailee Marxin ulkonäköä, luonnehtii hänen keskustelutapaansa ja esittää omin sanoin hänen vastauksiaan kysymyksiin. Vain loppukappaleessa Marxia siteerataan suoraan. Reportteri kysyy erään hiljaisen hetken jälkeen Marxilta "Mistä on kyse?" ja Marx vastaa suorassa sitaatissa: "Taistelusta!"(Mt. 82-83)

Keskustelut, joita varhaiset haastattelijat ovat käyneet muistiinpanojen tärkeydestä, kertovat omalta osaltaan, miten varauksellisesti julkisen sfäärin edustajat suhtautuivat haastattelijan tunkeutumiseen lähelle haastateltavaa. Uusi journalistinen käytäntö asetti vallanpitäjän hämmentävään tilanteeseen, jonka pelisäännöt olivat vielä epäselvät. Kun haastattelu yleistyi, myös haastateltavat alkoivat tiedostaa, että kyse ei ollutkaan enää perinteisestä "lakeijahengestä ja pyrstönnuolennasta", joka itse asiassa ilmaisuna kuvaakin paremmin aiemman puoluelehdistön journalistista traditiota.

Politiikan kontrollivalta mediaan kapeni. Strategioita alettiin suunnitella puolin ja toisin. Vallanpitäjälle kävi pian selväksi, että avoimuus julkisuudessa on aina riskibisnes, sillä haastattelu on aina toimittajan luomus, ei autenttinen totuus. Baumanin huoli, että notkean modernin aikakaudella vallanpitäjät katoavat elektronisiin verkkoihin tai heidän ympärilleen rakennetaan PR-henkilöiden tiheä suojaverkko, on kenties ymmärrettävä erään 1800-luvulla alkaneen strategisen pelin myöhempänä siirtona, jonka tarkoituksena on siirtää kontrollivalta takaisin sinne, minne se valtaapitävän eliitin mielestä on aina kuulunutkin.

5.4. PUFFAUSTA, MANIPULAATIOTA VAI AUTENTTINEN TOTUUS?

Sekä haastattelijan että haastateltavan käsitys haastattelun autenttisuudesta on alusta pitäen ollut ristiriitainen. Monet haastattelijat, vaikka he toisaalta mielsivät haastattelun, kuten keskustelu muistiinpanoistakin osoittaa, omaksi luomukseksi, jonka teossa pikakirjoitusta tärkeämpi taito oli kyky tuottaa ajankohtainen ja kiinnostava journalistinen tuote, asettivat silti haastattelun ideaaliksi spontaanisuuden. Kun haastattelu tuli haastateltavalle yllätyksenä, se ymmärrettiin aidompana ja autenttisempänä haastattelutilanteena. Haastateltava "paljasti" itsensä helpommin, kun hän ei ehtinyt suojautua.

Vakiintuneiden journalististen käytäntöjen syntyminen merkitsee "autenttisen" ja spontaanin vuorovaikutuksen rappeutumista. Eräs varhainen haastattelukriitikko oli sitä mieltä, että monet haastattelut olivat "järjestettyjä": moni haastateltava ei halua arvokkuudessaan esiintyä epävarmana yleisön edessä ja siksi hän ottaakin yhteyttä sanomalehteen, joka lähettää paikalle reportterin haastattelemaan häntä. Ja kyynisesti hän ihmettelikin, miten reportteri aina löytääkin tämän suurmiehen omasta yksityistoimistostaan oikeaan aikaan. (Schudson 1996, 83-84.)

Puoluelehdistön aikana poliitikot antoivat haastatteluja vain reporttereille, joiden lehdet tukivat heitä poliittisesti. Haastattelu olikin useimmiten vain poliitikon puffausta. Kuten edellä on jo todettu, kenraali Ben Butler meni jopa niin pitkälle, että kirjoitti omat "haastattelunsa" ja antoi ne reporttereille. "Tee-se-itse-haastattelusta" tuli yleinen tapa, usein sanomalehti myös maksoi siitä varsin hyvän rahallisen korvauksen. (Mt. 84)²⁴

Silti reportterit pitivät kiinni autenttisuuden ihanteesta, vaikka se harvoin toteutui käytännössä. Presidentti Theodor Roosevelt manipuloi toimittajia erinomaisella taidolla. *New York Timesin* kirjeenvaihtaja Charles W. Thompson, joka teki hänestä reportaasin, kirjoitti: "Hän antoi monia lausuntoja, jotkut niistä oli kirjoitettu haastattelun muotoon, ja joskus häntä myös haastateltiin, mutta silloin hän aina itse määräsi sen, minkälaisessa muodossa haastattelu tehtiin." Thompsonin mielestä todellinen haastattelu on aina "ennalta suunnitteleman tapahtuma". Haastattelijä kysyy,

²⁴ Yleisradion toimittajat Hannu Vilpponen, Eero Silvasti ja Juhani Ikonen törmäsivät tähän "tee-se-itse" -haastattelun perinteeseen 1970-luvulla, kun he menivät tekemään ennalta sovittua haastattelua presidentti Urho Kekkosen kanssa Tamminiemeen. Kysymykset oli toimitettu presidentille etukäteen, mutta presidentti oli - suivaantuneina toimittajien aiemmista EEC-kommenteista - päättänytkin kieltäytyä samana päivänä ulostulevaksi sovitusta haastattelusta. Sen sijaan että olisi ottanut toimittajat vastaan, presidentti teki itse oman haastattelunsa, osin annettujen kysymysten pohjalta. Hän kysyi itse ja vastasi itse ja piti tarkasti huolen aikataulusta: 45 minuutin "haastattelu" kesti presidentin itsensä tekemänä täsmälleen 44,30 minuuttia.

mitä häntä huvittaa ja jatkaa: "Haastateltava ei pysty pakenemaan edes silloin, kun hän sanoo "kieltäydyn vastaamasta kysymykseen", sillä jopa tuo lause on täynnä merkityksiä, jos kysymys on oikein aseteltu." Niinpä Thompsonin mielestä paras haastattelupaikka oli rautatieasema juuri sillä hetkellä, kun julkinen mies astuu pois junasta. Haastattelutuokio jää ehkä lyhyeksi, mutta on spontaani ja paljastava. Näin ei koskaan käynyt Rooseveltin kanssa.(Mt. 84)

Voiko haastateltava peruuttaa puheensa tai ottaa takaisin sanomansa? Frederic Wile muisteli haastatteluaan kongressiedustajan ja moninkertaisen demokraattien presidenttiehdokkaan William Jennings Bryanin kanssa rouva Bryanin istuessa vieressä kuuntelemassa ja kutomassa sukkaa. "Enpä usko, että minä olisin sanonut noin", rouva keskeytti yhdessä kohdassa. Ja Will "peruutti" heti puheensa. *Brooklyn Daily Eagle* haastatteli presidentti Grantia hänen kesäaunollaan 1874 tai 1875. Reportteri kirjoitti ylös haastattelun tekemättä tiliä presidentille, toisin kuin ajan etiketti vaati. Hän viittasi sen sijaan "hänen korkeuteensa"... Myöhemmin häntä epäilytti, tulivatko fraasit oikein ja siksi hän lähetti tekstin luettavaksi presidentille pyytäen kiinnittämään huomiota epävarmoihin kohtiin. Grant kiitti häntä, muutti muutaman kohdan ja lisäsi mukaan uutta tietoa uudesta aiheesta, josta Hudson sai skuupin seuraavan päivän lehteen.(Mt. 84)

Sen, minkä Hudson sanoi tehneensä omasta aloitteestaan, Charles Dana muutti yleiseksi säännöksi: "Älä koskaan paina haastattelua haastateltavan tietämättä ja suostumuksetta." 1900-luvun alussa tulikin yleiseksi käytännöksi lähettää haastattelu korjausta varten haastateltavalle ennen sen painoon menoa. (Mt. 84-85)

Edward Price Bell, aikansa tunnetuimpia haastattelijoita ja ulkomaankirjeenvaihtajia, oli sitä mieltä, että vasta lähteen antama vahvistus valmiista haastattelusta oli lopullinen sinetti haastattelun kelpoisuudelle. Hänen mielestään haastateltavan hyväksyntä toimi ei vain haastateltavan vaan myös haastattelijan suojoitoimena. Bell itse, vaikka olikin juhlistettu ulkomaankirjeenvaihtaja, oli altis haastateltavien manipuloinnille. Artikkelissaan haastattelun taidosta Bell kertoi haastatteluistaan Saksan, Italian, Ranskan ja Ison Britannian johtajien kanssa ja totesi heistä: "Näille valtiomiehille totesin, että me etsimme totuutta, valoa, vilpittömyyttä (näillä haastatteluilla), joilla olisi pysyvää, kasvatuksellista merkitystä maailmalle, ja olen vakuuttunut, että he tekivät parhaansa antaakseen meille sitä, mitä me etsimme"(mt. 85). Bell oli tässä asiassa kovin optimistinen. Hän tunsu tavanneensa "aidon" Hitlerin vuonna 1935 haastattelussa, jossa Hitler antoi itsestään kuvan rauhan apostolina. Bellin mielestä seuraavien vuosien tapahtumat olivat vain todiste pahojen voimien aiheuttamista paineista hyvää tarkoittaneelle Hitlerille.

Haastattelu voi olla myös reportterin ja lähteen yhteinen salaliitto yleisöä vastaan. Yksi osa salaliitosta syntyy siitä, pannaanko tieto haastateltavan suuhun vai ei. Chauncey Depew`n haastattelusta osa hänen sanomisistaan oli suoria sitaatteja, osa julkaistiin viitaten yleiseen fraasiin "kuten eräs luotettava lähde antaa ymmärtää". Jo vuosisadan vaihteessa ymmärrettiin käsite, jota nykyisin kutsutaan "vuodoksi". Yhteistyötä reportterin ja lähteen välillä oli myös siinä mielessä, että reportteri ei kirjoittanut julki kaikkea tietämäänsä luottamuksellista tietoa viranomaisesta, jonka kanssa yhteistyön piti jatkua. Reportterit saattoivat myös suojella suosittua tai yksinkertaisesti tyhmää julkista miestä ja erityisesti naista heiltä itseltään. (Mt. 85-86)

Eleanor Rooseveltia seurasi innokas naisreporttereiden joukko, joka pyrki suojelemaan häntä. Vuonna 1933 rouva vuoti neljälle naisreportterille uutisen, jonka mukaan presidentti oli kieltäytynyt allekirjoittamasta vetoamusta pankkien sulkemiseksi ennen hänen virkaanastumispäiväänsä. Naiset kertoivat rouvalle, että tällainen tarina voisi aiheuttaa maailmanlaajuisen paniikin ja kieltäytyivät julkaisemasta sitä. (Mt. 86)

Haastattelun keinotekoisuus, sen yhteys pahamaineiseen "uuteen journalismiin", jossa toimittajat luovat tai keksivät uutisia sen sijaan, että raportoisivat niistä, aiheutti aluksi, että haastattelua pidettiin arveluttavana ilmiönä journalismin kentällä. Vaikka Isaac Marcossou, haastattelun esitaistelija, julisti jo 1919, että haastattelu on "vain yksi reportaasin taso", *Associated Press* -tietotoimisto kielsi reporttereitaan kirjoittamasta haastatteluja aina vuoteen 1926 asti. Vasta uusi johtaja Kent Cooper alkoi suosia haastattelua laajentaakseen skaalaa "tärkeistä" uutisista human interest -juttuihin. Ensimmäinen AP:n haastateltava olikin golfmestari Bobby Jones. (Mt. 86)

Voisiko tässä alkuvuosien haastattelun autenttisuuteen liittyvässä pohdiskelussa erottaa jo psykokulttuurisia piirteitä? Ajatus haastateltavan yllättämisestä hetkellä, jolla hän ei osaa tilanteeseen varautua, tuntuisi viittaavan siihen, että haastateltavalla uskotaan olevan "sala, joka vaatii päästä julkisuuteen". Onko tuo "sala" asia vai persoonallisuuden piirre, ei toimittaja Thompsonin lausunnoista selviä. Ajatus toimittajasta paljastajana syntyy joka tapauksessa varhain.

Sen sijaan Edward Rice Bellin näkemyksissä Hitlerin "aidosta" minästä puolestaan näkyy jo selkeitä psykokulttuurisia piirteitä. Tosin on muistettava, että haastattelu tehtiinkin vasta 1930-luvulla. Tosin Bell ei pyri todistamaan poliittisten kantojen aiheuttajaksi haastateltavan psyykkistä

epäeheyttä vaan - yllättävää kyllä - selittää ne psyykkisellä eheydellä, jota on ulkopuolelta johdettu harhaan.

Vaikka Schudsonin materiaalista ei voi vielä tehdä syvälle meneviä johtopäätöksiä psykokulttuurin noususta 1800-luvun journalismissa, on hyvä muistaa, että 1800–1900-lukujen vaihteessa vahvistui psykologinen ajatus, että ihmisen luonne voi paljastua hänen tahtomattaan (frenologia, rotuopit) ja Sigmund Freud oli jo matkalla kohti ihmisen alitajuntaa. Ihmisen luonteen, hänen persoonansa, ympärille alkoi juuri noina haastattelun syntyvuosina kehittyä uusi peli, jonka keskeisenä strategiana oli toisaalta piilottamisen ja toisaalta paljastamisen tekniikka.

5.5. MAANTIEROSVO VAI HARMITON SEURAPIIRIMIES?

Kuten olen aiemmin tuonut esiin, haastattelun synty edellytti journalistisen profession vahvistumista. Toimittajia ja kirjeenvaihtajia alettiin palkata lehtiin, sen sijaan että heidän tehtäviään olisivat hoitaneet sivutoinään kirjurit tai poliitikkojen avustajat. Sanomalehdestä tuli toisaalta myös houkutteleva bisnes; yrittäjät perustivat pienille paikkakunnille lehtiä, koska he uskoivat, että oma sanomalehti antaisi paikkakunnasta varakkaan kuvan ja houkuttelisi asukkaita ja investoijia. (Schudson 1998, 124-125.) Kaupallisten sanomalehtien määrän kasvu lisäsi myös lehtien ja toimittajien keskinäistä kilpailua. Haastattelun yleistymisen siis samalla vahvisti toimittajan professiota. Toimittaja alkoi mieltää itsensä paitsi merkittäväksi poliittiseksi sopankeittäjäksi ja peluriksi myös - jos hyvin kävi - tähdeksi haastattelemiensa tähtien rinnalle.

Haastattelun historiaan ilmestyvät jo varhain ne toimittajat, jotka näkevät haastattelun kaksintaisteluna, jossa vastapuoli on nujerrettava. Keinoina ovat aggressio ja hyökkäys, mutta myös epärehellisemmät keinot. Samaan tapaan kuin BBC:n Jeremy Paxman, hekin huomasivat pian, että aggressiivisella asenteella voi tulla kuuluisaksi ja pelätyksi vallankäyttäjäksi, suoranaiseksi sankariksi. Haastattelijan oma tähteys alkaa vaikuttaa itse haastattelun sisältöön ja muotoon.

Varhaiset haastattelun kriitikot viittaavat usein haastattelijan aggressiivisuuteen ja epärehellisiin keinoihin, jopa vakoiluun. Eräässä vuoden 1912 oppikirjassa haastateltavasta puhutaan uhreina. Samalla kun haastattelua kritisoidaan sen aggressiivisuuden takia, sitä aletaan nimenomaan sen takia ihaila miehekkäänä esityksenä, sankaritekona tai kapinana. Haastattelun saamisesta vastentahtoiselta haastateltavalta tulee ylvästelyn aihe. 1870-luvulla Joseph I.C. Clarke haastatteli

kardinaali John Mc Closkeyta hänen kotonaan ja kirjoitti myöhemmin muistelmissaan, että koko toimiston väki oli sitä mieltä, ettei kukaan onnistuisi siinä. Ovela toimittaja kyseli kardinaalilta kaikenlaista uuden katedraalin rakennustöistä, teki paljon muistiinpanoja ja pani sitten lehtiön pois. Sen jälkeen hän ohimennen alkoi kysellä vastikään Atlannin toiselta puolelta palanneelta kardinaalilta tämän näkemyksiä Euroopan tilanteesta. Julkaistussa jutussa pääosassa olivat kardinaalin näkemykset Euroopasta. Katedraalia ei juuri mainittu. (Schudson 1996, 87.)

Karl von Wiegandille hänen lehtensä maksoi 1000 dollarin bonuksen paavin haastattelusta. Hänkin ylvästeli julkisesti saavutuksellaan. Paavin haastattelu oli tuolloin "kovinta kamaa" amerikkalaistoimittajille, jollei Jumalan haastattelua lasketa mukaan. (Mt. 87)

Sankariteko vaatikin usein toimittajalta pieniä petoksia. Eräs *New York Evening Sunin* toimittaja antoi kollegoille ohjeen, että, jos sai jonkun sanomaan sellaista, mitä hän myöhemmin katuisi, kannatti vetäytyä pois tästä aihepiiristä nopeasti, ennen kuin haastateltavan mieli ehtisi muuttua, vaihtamalla aihetta, teeskentelemällä ihailijaa tai poistumalla kiitollisena äkkiä kotiin. Haastattelijalla oli monia muitakin manipulointikeinoja, joilla hän pystyi vaikuttamaan journalistiseen lopputulokseen. Hän saattoi päättää etukäteen, minkälaisen uutisen halusi ja valita sitten sopivan haastateltavan, jonka uskoi sanovan sen, mitä toimittaja halusi hänen sanovan. Ilmeisesti 1800-luvun lopulla haastattelut olivat usein rutiininomaisia huijauksia. Jos hotelleihin lähetetyt reportterit eivät löytäneet uutisarvoltaan kiinnostavia vieraita, he yksinkertaisesti taikoivat tyhjistä siteeraamisen arvoisia henkilöitä. (Mt. 87-88)

Amerikkalaisten haastattelijoiden röyhkeys tunnustettiin laajasti, jopa reportterit itse tekivät sen ja usein mielellään. Röyhkeys ja moraalittomuus kuuluivat monen haastattelijan mielestä journalistin ammattivaatimukseen, jopa niin että tarvittaessa teeskenneltiin moraalitonta. G.K. Chesterton piti amerikkalaista haastattelua "yleisesti ottaen hyvin kohtuullisena" ja "aina hyvin nopeana" - sillä oli hänen mukaan paljon yhteistä amerikkalaisen hammaslääkäritaidon kanssa. Mutta hän epäili, että reportterit halusivat kuvata itsensä painetussa sanassa "paljon rähisevimpinä ja röyhkeämpinä" kuin mitä haastattelut todellisuudessa olivat olleet. Yhteenvetona hän totesikin, että yksityisesti amerikkalainen reportteri oli "harmiton seurapiirimies" mutta painetussa sanassa "jonkinlainen maantierosvo". (Mt. 88)

Haastattelu ja siihen liittyvät journalistiset käytännöt uhmasivat monessa mielessä yksityisen ja julkisen rajaa. Siksi ei ole yllätys, että haastattelu nosti esiin jo varhain kysymyksen yksityisyyden

suojasta. Saksalainen Emil Dovifat kirjoitti vuonna 1927 amerikkalaisesta journalismista kirjan, jossa hän tekee havainnon, että metsästäessään haastatteluja reportterista itsestään "on tullut melkein julkisuuden henkilö. Pienissä ja keskisuurissa kaupungeissa reportterit hyökkäsivät jopa privaalisti matkustavien henkilöiden kimppuun ja kyselivät heiltä mitä uskomattomimpia kysymyksiä". (Mt. 88)

Tunnettujen ihmisten vaanimisesta hotelleissa ja rautatieasemilla tuli journalistinen käytäntö, josta *Chicago Tribunen* toimittaja Martha Dalrymple 1920-luvulla teki todellisen taiteenlajin. Hän haastatteli säännöllisesti elokuvatähtiä rautatieasemilla, kun he vaihtoivat junaa Chicagossa matkalla Hollywoodista New Yorkiin. Kuuluisa päätoimittaja Henry Watterson valitteli tungettelevia haastattelijaita, jotka kykenivät "ryöstöön rautatieasemalla" ja "väijytykseen hotellin aulassa" siten aiheuttaen "uudenaista kauhua nykyaikaiselle matkailulle". G.K. Chesterton kertoo, että ennen kuin hänen laivansa ehti satamaan New Yorkissa, haastattelijat olivat jo nousseet alukseen kuin merirosvot. (Mt. 88) Jo 1820-luvulla sanomalehdet olivat alkaneet vuokrata ns. uutisveneitä, joilla toimittajat kiirehtivät Euroopasta saapuviin laivoihin, ennen kuin ne ehtivät satamiin. Vielä tuolloin heitä kiinnostivat eniten eurooppalaiset sanomalehdet ja niiden sisältämät uutiset, jotka saapuivat siirtolaisten mukana uuteen maailmaan. (Schudson 1998, 120.)

5.6. JA VIIMEKSI MAALIIN SAAPUIVAT NAISET

Martha Dalrymple on ainoa naistoimittaja, jonka Schudson nostaa esiin historiikissaan. Naiset olivat yhä toimittajina harvinaisuuksia, vaikka ensimmäinen suuren amerikkalaislehteen palkattu naistoimittaja Margaret Fuller aloitti työnsä *New York Tribunessa* jo 1844. (Schudson 1998, 121.) Valitettavasti Schudson ei erittele, miten sukupuoli vaikutti nais- ja mieshaastattelijoiden tehtäväkuviin²⁵. Suomessahan naisia pidettiin vielä 1940-luvulla kyvyttöminä "raskaaseen" uutistytöhön fyysisen ja henkisen haurautensa takia, mutta kelpoisina tekemään kevyitä reportaaseja.

²⁵ Esimerkiksi amerikkalaisessa naistenlehdissä naiset perustivat ja päätoimittivat lehtiä paljon 1800–1900 -lukujen vaihteessa, mutta 1900-luvun alussa lehtien päätoimittajuus siirtyi pääosin miehille. (Töyry 2005, 216.)

Journalistiset aihepiirit ja osin myös aiheiden käsittelytavat olivat alkaneet eriytyä sukupuolen mukaan jo paljon ennen haastattelun syntyä²⁶. Ensimmäiset, nimenomaan naisille suunnatut naistenlehdet alkoivat ilmestyä jo 1700-luvun puolivälissä sekä Yhdysvalloissa että Englannissa, ja 1800-luvun lopulla niillä oli jo suuri lukijakunta. Esimerkiksi amerikkalaisen *Godey's Lady's Book* -lehden levikki oli suurimmillaan 1860-luvulla peräti 150 000 kappaletta. 1700-luvun naistenlehdet pyrkivät nimenomaan vahvistamaan naisten ja miesten välistä eroavaisuutta, ajatusta, että nainen luontonsa takia kuului yksityisen piiriin. Tämä ideologinen diskurssi näkyi selkeästi lehtien aihevalikoimassa. (Shevelow 1989, 1-5.)

Tätä kahtiajakoa alettiin kritisoida 1800-luvulla laajemmin, kun naiset alkoivat vaatia samoja kansalaisoikeuksia kuin miehet. Kun naistenlehdet olivat aiemmin keskittyneet perinteisiin naisten aiheisiin (kotiin, kasvatukseen, muotiin, elämäkertoihin ja jatkokertomuksiin), 1800-luvun loppupuolella niiltä alettiin vaatia yhteiskunnallisempaa otetta. *Godey's Lady's Book* säilytti kuitenkin perinteisen linjan: se ei käsitellyt orjuuskysymystä, sisällissotaa tai suffragettien esiin nostamaa naiskysymystä lainkaan lehden palstoilla. (Töyry 2005, 164.)

Haastattelun synty ja sen nopea vakiintuminen journalistiseksi käytännöksi nosti esiin jo 1800-luvulla useimmat niistä binaarisista koodeista, jotka vaikuttavat Baumanin ja monen muunkin kriittisen miehen ajattelun taustalla. Haastattelu ei synnyttänyt näitä vastakkainasetteluja mutta se teki ne näkyviksi ja vahvisti niitä keskusteluissa ja sanomalehtien käytännöissä, jotka koskivat politiikan, median ja kansalaisen välisiä suhteita. Näitä binaarisia koodeja olivat muun muassa: yksityinen/julkinen, autenttinen/epäautenttinen, feminiininen/ maskuliininen ja vakava/triviaali.

Reportaasi syntyi ja vakiintui sanomalehdissä samoihin aikoihin kuin haastattelu. 1800-luvun lopulla eniten keskustelua lehdistön ja yksityisyyden välisistä suhteista herättivätkin lehtien kuvat ja tavalliset reportaasit, eivät haastattelut. Haastattelu, toisin kuin pilapiirros tai valokuva, vaati aina uhrin yhteistyötä; siksi sitä pidettiin pienempänä uhkana yksityisyyttä vastaan. (Schudson 1996, 88-89.)

²⁶ Schudsonin uutishaastattelun historia ei varsinaisesti osoita haastattelun alagenrejen sukupuolista eriytymistä, mutta jättämällä naiset pois haastattelun historiasta, se osoittaa, että poliittiset haastattelut olivat pääosin miesten tekemiä. Kun otamme huomioon 1800-luvulla julkaistujen, naisille suunnattujen aikakauslehtien sisällöt, sukupuolinen eriytyminen journalistisissa käytännöissä näyttäisi vakiintuneen jo ennen haastattelun syntyä. Haastattelu siis syntyi jo valmiiksi sukupuolitettuun julkisuuteen. (Ks. esim. Töyry 2005)

Haastattelu herätti kritiikkiä paitsi vanhassa (puolue)poliittisessa eliitissä myös toimittajakunnan vanhemmissa jäsenissä. Kritiikki kohdistui tapaan, jolla uusi sukupolvi määritteli julkisen ja yksityisen rajat. Puoluelehdistön kasvattamille toimittajille ajatus haastattelijasta, joka seisoi hallituksen ja kansalaisen välissä ja mieluummin vielä jälkimmäisen suuntaan kallistuneena, oli kavahduttava ajatus. Vanhat herrasmiestoimittajat - kuten he itseänsä kuvailivat - pitivätkin haastattelua "turmiollisena tapana" ja vaarallisena kommunikointimuotona poliittisen vallan kentällä. Toiset taas halveksivat tietämättömien reporttereiden tapaa juosta "vilkkaasti ja kovaäänisesti" julkisten miesten perässä. Monen mielestä parempi tyyli oli se vanha perinne, että kunnioitetut, tutut toimittajat seurustelivat epävirallisesti julkisten viranomaisten kanssa ja tuottivat yhteistyössä molempien etuja palvelevaa julkisuutta. (Mt. 89)

Mutta vielä pahempaa oli tulossa. Reportterit ja haastattelijat alkoivat suunnata katsettaan kokonaan pois päin poliittisesta eliitistä ja niistä asioista, joita pidettiin sopimuksenvaraisesti poliittisina. Reportteri-haastattelijat löysivät paitsi rikokset, seurapiiriskandaalit ja onnettomuudet, joiden aiheina uskottiin kiinnostavan suurta kaupallista yleisöä mutta myös laman uhrit, juutalaisten ankeat ghetot, kullankaivajien valtauksset ja kodittomat kulkurit. Jotkut heistä näkivät tässäkin työssä suuren poliittisen tehtävän, kuten reportteri Lincoln Steffens eräässä kirjeessään 1800-luvulta ylevästi toteaa: "Minulla on suuria ihanteita siitä, mitä tosiasioiden ja tosielämän tarinoiden kertomisella voi tehdä-- Aion tehdä reportaaseja niin kauan, kunnes ihmisten on pakko tajuta, minkälaisessa orjuudessa he elävät ja taistella tuon häpeän vuoksi" (Mt. 99).

Ajatus yksityisen ihmisen kokemuksesta, jonka toimittaja silminnäkijänä välittää poliittiselle eliitille, alkoi nostaa päätään. Yksityisen ja julkisen samoin kuin politiikan perinteiset rajat alkoivat uhkaavasti horjua, kun tunkeutuva katse ryhtyi etsimään uutta suuntaa.

6 HAASTATTELUN TULO SUOMEEN

Ensimmäinen haastattelu suomalaislehdessä julkaistiin *Päivälehdessä* vuonna 1899. Helsingissä ilmestyneen *Päivälehden* päätoimittaja Eero Erkko edusti Suomessa vapaamielistä, Yhdysvalloista ja anglikaanisesta kulttuurista vaikutteita saanutta journalismia. Erkko pyrki jo 1800-luvun lopulla "viljelemään lehdessään uudenaikaisia journalistisia metodeja", muun muassa haastattelua ja reportaasia. (Rytkönen 1946, 132.) *Päivälehti* ilmoitti myös tavoitteekseen alusta pitäen muuttaa käsitystä siitä, mikä on poliittista. Se halusi irrottaa sanomalehden tiukoista siteistä valtioon ja toimia yhteistyössä kansan kanssa, ei sen yläpuolella. (Rytkönen 1940, 229.)

Sanomalehdistön historiaa koskevat tutkimukset ovat hämmästyttävän vähän tutkineet nimenomaan haastattelun ja reportaasin tuloa Suomeen. Järkälemäisessä Suomen lehdistön historiassa (1988) asialle on uhrattu vajaa sivu, joka sekin vain mainitsee ensimmäiset haastattelut samaisessa *Päivälehdessä*. Journalististen käytäntöjen muuttumisessa ei ole ilmeisesti nähty laajempia yhteiskunnallisia ulottuvuuksia.

Olen käynyt läpi kursorisesti Tampereen yliopiston kirjastossa mikrofilmeille tallennetut *Päivälehden* numerot vuosilta 1889–1904 löytääkseni haastattelun kriteerit täyttävän toimituksellisen materiaalin. Suuresta työstä huolimatta löydös oli pieni: haastatteluiksi kelpuuttamiani juttuja löytyi peräti 6 kappaletta. Ensimmäinen niistä ilmestyi vasta vuonna 1897. Ainoa poliittiseksi luokiteltava haastattelu ei ollut *Päivälehden* oman toimittajan tekemä.

Tutkin edellä Yhdysvaltain sanomalehdistössä ja yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia, jotka edelsivät ja ennakoivat haastattelun syntyä ja joita puolestaan haastattelun yleistyminen vahvisti. Pyrin seuraavassa tutkimaan suomalaista sanomalehteä ja yhteiskuntaa samoin kriteerein. Jakson lopussa tarkastelen myös ajan aatteellista ja poliittista ilmapiiriä jäljittääkseni mahdollisia psykokulttuurisia piirteitä 1800-luvun suomalaisesta yhteiskunnasta.

6.1.1800-LUVUN LOPUN SUOMI: VIITTÄ VAILLE MODERNI MAA

Median muutos edellyttää kulttuurin muuttumista. Teknologiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet asettavat muutokselle rajat. Suomi oli Yhdysvaltoihin verrattuna kaikilla kolmella mittarilla mitattuna varsin "epämoderni" maa 1800-luvun loppupuolella. Siksi on toisaalta ihme, että ensimmäiset haastattelut ilmestyivät *Päivälehdessä* jo 1800-luvun lopulla, mutta toisaalta juuri siksi on ymmärrettävää, että haastattelun juurtuminen osaksi sanomalehtien journalistisia käytäntöjä kesti meillä kauan eikä herättänyt periaatteellista keskustelua julkisen ja yksityisyyden rajoista, toimittajan ja poliitikon välisistä valtasuhteista tai haastattelun eettisistä säännöistä. Suomella oli 1800–1900 -lukujen vaihteessa hieman suurempia poliittisia ongelmia ratkottavanaan.

Maa oli tsaarinvaltaisen Venäjän pieni autonominen suuriruhtinaskunta. Emämaa Venäjä oli kumonnut virallisesti maaorjuuden vasta vuonna 1861, mutta käytännössä talonpojat olivat Venäjällä edelleen suurimmaksi osaksi maaorjien asemassa. Emämaassa suurin osa kansasta eli yhä feodaalisissa oloissa aateliston alaisuudessa. 1860-luvulta alkaen Suomessa oli tapahtunut suuria, edistyksellisiä muutoksia. Valtiopäivät alkoivat kokoontua säännöllisesti, koulutustaso alkoi nousta ja yleinen vaurastuminen ja liikenneyhteyksien paraneminen helpottivat ihmisten liikkumista. Sananvapaus kasvoi. Yhteiskunnalliset kysymykset - kielikysymys ja kansansivistys - alkoivat kiinnostaa laajempiakin kansanjoukkoja, mutta ennen muuta humanistista oppisäätyä. Suomen lehdistö politisoitui nopeasti, ja *Päivälehti* (1889–1904) syntyi siinä vaiheessa, kun suomalainen puolue jakaantui kahtia, vanha- ja nuorsuomalaisiin. Vuonna 1895 perustettiin myös *Työmies*-lehti. (Keränen 1984, 11-12.)

Schudsonin mukaan haastattelu yleistyy, kun kommunikaatioteknologia, liikenneyhteydet ja tiedon varastointi mahdollistaa tiheän inhimillisen kanssakäymisen toisilleen vieraiden ihmisten joukossa. (Schudson 1996, 90.) 1800-luvun lopun Suomessa nämä ehdot alkavat hyvin hitaasti täyttyä. Postin kulku Helsingistä Kuopioon kesti 1800-luvun lopulla edelleen viikosta kahteen viikkoon (Keränen 1984, 41). Skuupit ehtivät siis vanhentua jo matkalla, mutta lukijat eivät pitäneet sitä erityisenä ongelmana. Tiedonvälityksen nopeus ei agraariyhteiskunnassa ollut kova myyntivaltti. Myös rautatieverkko kehittyi 1800-luvun Suomessa melko nopeasti, mutta yhtään mainintaa toimittajasta, joka olisi hyödyntänyt uutta rautahevosta väijymällä haastateltavia asemilla, en ole lähteistäni löytänyt. Hevonen ja polkupyörä mainitaan sen sijaan toimittajien kulkupeleinä useinkin.

Ensimmäinen toimituksen tekninen väline oli puhelin, joskin monet lehdet pitivät puhelinta toimitustyön kannalta turhana vielä 1800-luvun lopulla. Esimerkiksi *Kansan lehti* hankki puhelimen 1899, mutta luopui siitä tarpeettomana jo seuraavana vuonna. (Mt. 56) Lennätinyhteyksien kehittymisellä oli sen sijaan merkitystä sanomalehdille, syntyihän Suomen sähkösanomatoimistokin - ensimmäinen uutistoimisto - jo vuonna 1887. Silti ulkomaan uutiset luettiin pääasiassa toimitukseen tulleista ulkomaisista lehdistä, käännettiin, editoitiin ja julkaistiin sitten kun ehdittiin. Esimerkin modernista ja nopeasta toimitustyylistä löysin vasta vuodelta 1912, kun Titanic upposi. Koska *Päivälehd*en seuraajan *Helsingin Sanomien* ulkomaantoimittaja ei ollut yöllä sähköä noteerannut, ärsyyntynyt Eero Erkko pani toimituksensa tehokkaaseen uutisjahtiin, joka tuotti erinomaiset tulokset kilpailijoihin verrattuna. (Tuura 1946, 76-88.).

Mielenkiintoinen yksityiskohta Juhani Ahon muistelmissa on se, että päätoimittaja kirjoitti vuonna 1882 juttunsa edelleen mustekynällä. Kirjoituskone oli keksitty jo vuonna 1867, mutta ensimmäiset kirjoituskoneet otettiin suomalaisissa lehdissä käyttöön vasta 1900-luvun alkuvuosina, ja ne yleistyivät vasta 1910-luvuilla (Keränen 1984, 57-58).

Yhdysvalloissa lehdistön kaupallistuminen oli alkanut jo 1830-luvulla. *Päivälehteä*, kuten ei useimpia muitakaan tuon ajan poliittisia lehtiä, voi pitää kovin kaupallisena yrityksenä. Varsin idealistiselle poliittiselle pohjalle syntynyt *Päivälehti* ei usein voinut maksaa esimerkiksi toimittajien palkkoja jatkuvien talousvaikeuksiensa takia. Taloutta kiristi paitsi huono ilmoitus- ja tilausmyynti myös sensuuri. Sanomalehdistön kaupallistuminen alkoikin Suomessa vasta 1920-luvulla. (Mt.13)

Yhdysvalloissa kaupallistuminen aiheutti huolta poliittisesti sitoutuneelle lehdistölle, Suomessa ongelmana oli nimenomaan 1800-luvun lopulla kiristynyt sensuuri. Se vaikutti paitsi lehtien talouteen myös niiden sisältöön ja luonnollisesti sananvapauteen. Erityisesti nuorsuomalaisten julkaisema *Päivälehti* joutui sensuuriviranomaisten mielivallan kohteeksi.

*Päivälehd*en ilmestyminen viivästyi jo vuonna 1893 sensuurin takia 15 kertaa, kun painoasiamiehet vaativat viime tingassa muutoksia lehden juttuihin. Nämä "painoesteet" aiheuttivat sanomalehdille huomattavia taloudellisia tappioita, sillä lehti ilmoituksineen saattoi jäädä myös kokonaan julkaisematta. Yksi ainoa vaarallinen sana saattoi aiheuttaa käynnin painoylihallituksessa. Näin tapahtui usein *Päivälehdelle* vv. 1895-97. (Rytkönen 1949, 244-247.) Kaksi varoitusta saattoi johtaa lehden lakkauttamiseen määrääjäksi, kuten päivälehdelle vuoden 1899 jälkeen usein kävikin.

*Päivälehd*en päätoimittaja Eero Erkko lopulta jopa erotettiin tehtävästään, ja Erkon tilalle yhtiökokous nosti Santeri Ingmanin mutta käytännössä Erkko jatkoi lehtensä johdossa aina maasta karkotukseensa saakka. Erkko muutti Yhdysvaltoihin vuonna 1903. Vuonna 1904 painoylihallitus lakkautti *Päivälehd*en lopullisesti. (Mt. 259-272)

Sensuurin käsiin saattoi joutua vähäisistäkin rikkeistä. Vuonna 1899 *Päivälehti* sai painoesteen, koska se aikoi tiedottaa jumalanpalveluslistassaan eräässä kirkossa luettavan "esirukousta isänmaan puolesta"(mt. 249). On selvää, että sensuurin kiristyminen pakotti toimittajat toisaalta varovaisuuteen, toisaalta etsimään kiertoilmaisuja yhteiskuntakritiikilleen. *Päivälehd*en avustajat - Juhani Aho, Eino Leino ja J.H. Erkko - ujuttivat Venäjän-vallan vastaista kritiikkiään ja kansallismielisiä ajatuksiaan mm. runoihin, pakinoihin ja jatkokertomuksiin. Sensuurin pelko saattoi toisaalta hidastaa journalististen käytäntöjen muuttumista, mutta toisaalta se pakotti etsimään uusia kaunokirjallisia alagenrejä.

Useimmat amerikkalaiset sanomalehdet alkoivat irtautua 1800-luvun lopulla poliittisista puolueista. Suomessa kehitys oli tässä suhteessa hidas. *Helsingin Sanomat* julistautui riippumattomaksi vasta vuonna 1932. *Päivälehti* perustettiin 1889 nimellisesti puolueettomaksi lehdeksi, mutta käytännössä se sitoutui alusta pitäen vuonna 1894 perustetun nuorsuomalaisen puolueen ohjelmaan. Rytkönen arvioi, että lehti ryhtyi pikemminkin muovaamaan ja kehittämään puolueen ohjelmaa, sen sijaan että olisi alistuneesti sitä seurannut (Rytkönen 1945, 85). Yrjö Koskisen perustama *Uusi Suometar* (1869–1918) jäi puolustamaan vanhasuomalaisen puolueen intressejä. Se keskittyikin ajamaan nimenomaan suomalaisuuden asiaa mutta myös puolustamaan konservatiivisia yhteiskunnallisia arvoja. (N-a, 1919, 1-4.) Nuori Eino Leino kuvasi *Päivälehd*en toimitusta haltioituneena: "Sieltähän se henki tuo vapaamielinen, europalainen maailmankatsomus, tuo olevien olojen arvostelu ja parisilaisuomalainen realismi, joka oli kaikki kansallisromanttiset mielet Suomenmaassa kauhistanut" (Zetterberg 2001, 172.)

*Päivälehd*en perustajat olivat kaikki alle 30-vuotiaita ja heillä oli huono maine vanhojen keskuudessa vapaamielisyytensä takia. Näytenuumerossa he lupasivat lukijoille työskennellä suomenmielisellä ja vapaamielisellä pohjalla sen hyväksi, "että suomalainen kansa saatetaan tilaisuuteen vapaasti kehittää henkisiä ja aineellisia voimiaan, että se pääsee osallisuuteen suurten sivistyskansain henkisistä aarteista, voidakseen kehittää niitä oman luonteensa mukaisesti" (Rytkönen 1940, 226).

Lehden perustajat näkivät selvän eron vanhojen ja nuorten välillä niiden suhtautumisessa kansaan. Kun vanhat olivat tehneet työtä kansan hyväksi ja taistelleet kansan puolesta, nuoret halusivat päästä yhteistoimintaan kansan kanssa, herättää kiinnostuksen yhteiskunnallisiin asioihin ja "johdattaa heidät kädestä pitäen henkisen vapauden ja edistyksen lähteille"(mt. 229). Pyrkimyksenä oli, kuten lehti näytenuumerossaan 16.11.1889 totesi, vapauttaa kansa vuosisataisesta alaikäisyydestään. Vanhat puolestaan olivat sitä mieltä, että kansa ei ollut vielä kehittynyt sille asteelle, että se olisi pystynyt erottamaan oikean väärästä ja hyvän huonosta. Kuten Rytkönen asian tiivistää: "usko sisällisen vapauden voimaan onkin *Päivälehd*en nuorten perustajien kaikkien suunnitelmien ja kaiken toiminnan kannatin". (Mt. 230)

*Päivälehd*en nuorsuomalaiset toimittajat kannattivat yhteiskunnallista kriittisyyttä, oikeutta arvostella uskonnollisia opinkappaleita ja naisten oikeutta henkiseen kehitykseen. Kansaa puolustettiin virkavaltaa vastaan, sen sijaan kielitaistelu alettiin nähdä yhä enemmän taisteluksi yksilöllisestä kehittämisoikeudesta. (Siltala 1999, 299.) Taide oli lehden erityisessä suojeluksessa.

Rytkönen korostaa vuonna 1940 julkaistussa historiikissa *Päivälehd*en piirin individualismia: "Koko nuorten sanomalehtipolitiikan ytimenähän oli uudenaikaisen individualistisen ajattelutavan vaatimus saada palvella maataan ja yhteiskuntaa vapaina, hallitsevien piirien holhouksesta riippumattomina yksilöinä."(Rytkönen 1940, 132.) Voiko sitä notkeammin enää sanoa?

6.2. KLUBIELÄMÄÄ JA KUMOUSHENKEÄ

1800-luvun lopun amerikkalaiset kauhistelivat vilkkaita ja kovaäänisiä reporttereita, jotka juoksivat saalista vainuten julkisten miesten perässä tai hyökkäsivät heidän kimppuunsa rautatieasemilla ja valtamerilaivoissa. Suomessa tätä pelkoa ei ollut. Uutiset joutuivat itse kävelemään toimituksiin, ja siksi toimituksen arvokkain huonekalu olikin vahva sohva. Juhani Aho kuvaa *Päivälehte*en 1893 kirjoittamassaan pakinassa sanomalehtimiesuransa alkua vanhasuomalaisessa *Uusi Suometar* -lehdessä vuonna 1882:

"Tuo jatkuva edusmiesten tulva olisi voinut panna kovahermoisemmankin miehen kärsivällisyyden koetukselle, kuin mitä oli "Suuren Suomalaisen" toimittaja. Ja täytyi minun ihmetellä, kuinka kärsivällisesti hän (päätoimittaja Teotori) osasi tätä yleisöään palvella. Oven käydessä ja raskaiden askelien junnahdella etuhuoneessa

hän kimmahti tuoiltaan, raastoi tukkaansa ja huokasi epätoivoisena: "Jo taas!" Mutta kun tulija seisoj selän takana, millä hellyydellä, millä sydämellisyydellä hän osasikaan ottaa hänet vastaan ja millä maltilla kuunnella loppumattomia laverruksia! Ja tuskin oli yksi poistunut ja hän saanut kuivuneen kynänsä taas käymään, kun tuli toinen ja kolmas ja samat jutut alkoivat uudelleen."(Aho 1952, 301.)

Ahon mukaan *Uuden Suomettaren* joukkoon kuuluivat "kaikki meidän suuret miehemme". He olivat politiikan ja yhteiskunnan eliittiä: valtiopäivämiehiä, pankki- ja yliopistomiehiä, olipa joukossa kenraalikin. He tulivat kerta päivässä toimitukseen kuulemaan uutisia ja keskustelemaan, ja "useimmiten heillä oli käsikirjoitustakin mukanaan", kuten Aho toteaa. Poliittinen eliitti kirjoitti itse myös lehden pääartikkelit. (Aho 1919, 114.) Sanomalehtien side puolueisiin oli siis vahva samaan tapaan kuin Yhdysvalloissa ennen 1800-luvun loppupuolta.

Julkista debatointia toimittajat ja yhteiskunnan eliitti kävivät klubeilla englantilaisen kahvilaperinteen mukaisesti. Julkisten miesten klubiksi muodostuu Suomalainen klubi, jonne kokoontuu suomalaismielisten valtiopäivämiesten lisäksi joukko maistereita, virkamiehiä ja ylioppilaita. Säädetyt istuvat vielä omissa pöydissään, talonpojat "talonpoikain kanssa, porvarit porvarien ja papit pappien. Välistä, kun oikein hyvin sattuu, ei yhden pöydän ympärillä istu muita kuin hengen miehiä", kuten Juhani Aho kuvaa klubielämää pakinassaan vuodelta 1888. (Aho 1952, 369.) Klubille houkuttaa paitsi poliittinen keskustelu, myös kansainväliset sanomalehdet ja suomalaisen "kahvilaperinteen" erikoisuus: viinapöytä. Luonnollisesti kaikki klubilaiset ovat miehiä.²⁷

Naisia oli julkisen sfäärin ja julkisuuden alueella hyvin vähän. Ensimmäinen naispuolinen sanomalehtitoimittaja²⁸ oli Adelaide Ehrnrooth, joka tuli *Helsingfors Dagbladin* palvelukseen 1869 ja kirjoitti 1880-luvulla lehtikuvauksia valtiopäiviltä. Ensimmäinen naispuolinen päätoimittaja oli Maria Ramstedt, joka toimitti miehensä kuoleman jälkeen *Savonlinna-* lehteä vuosina 1889–1894. Ensimmäinen vakinainen naistoimittaja oli Tekla Hultin, jonka vapaamielinen Eero Erkko palkkasi

²⁷ Maissi Erkko, Tekla Hultin ja Hedvig Ståhlberg perustivat vuonna 1902 Nuorsuomalaisen Naisklubin, jonka tehtävänä oli "työskennellä valtiollisen valistuksen levittämiseksi ja nuorsuomalaisen Perustuslaillis-suomenmielisen puolueen ohjelman toteuttamiseksi". Tekla Hultin oli klubin ensimmäinen puheenjohtaja. Hultin mm. esitelmöi Suomen valtiollisesta asemasta ja naisten äänioikeudesta. Hultin oli liittynyt 1901 myös vuonna 1892 perustetun Unioni Naisasiainliitto Suomessa -yhdistyksen jäseneksi. Näyttää siis siltä, että naiset yrittivät vastoin hegeliläis-snellamanilaisen aatetta sekaantua myös julkisen sfäärin kysymyksiin, sen sijaan että olisivat eheyttäneet yhteiskuntaa vain kodin hengettärinä. (Kiiski 1978, 121-122, 112.)

²⁸ Ensimmäiset naistoimittajat toimivat aikakauslehdissä jo 1700-luvulla. Ks. esim. Töyry (2005), Zilliacus-Tikkanen (2003)

*Päivälehd*en ulkomaanuutisten hoitajaksi jo vuonna 1893. Kovin merkittäviä tehtäviä - verrattuna nimekkäisiin kollegoihinsa - Hultinille ei ilmeisesti annettu: itse hän kuvasi kirjeessään 1898 työtään "tusinatyöksi"(Kiiski 1978, 91). Tuolloin naisen palkkaaminen oli jo sinänsä sensaatio²⁹. Pelko tuntuu liittyneen nimenomaan, siihen, miten naisen sukupuolinen siveys säilyisi miesten joukossa³⁰. Hultinia itseään häiritsi eniten miesten tupakanpolto - itse hän ei siihen ryhtynyt, koska "semmonen teko olisi siihen aikaan useimpien silmissä hävittänyt viimeisenkin rahtusen sovinnasta naisellisuutta ja - kun jo ylioppilastutkinnon suorittaminen oli pahasti mainettani vikuuttanut - näytti minusta viisaimmalta säilyttää se rahtunen"(Hultin 1929, 55). Vuoden 1899 jälkeen Hultin kirjoitti lehteen artikkeleita yhteiskunnallisista ja taloudellisista aiheista. (Keränen 1984, 95-96.)

Päivälehteläiset perustivat oman klubinsa, jonka tupakansavusta siis Tekla Hultinkin sai oikeuden miesten rinnalla kärsiä. Klubilaiset olivat sanomalehtimiehiä, joista monet entisiä opettajia, kirjailijoita, kuvataiteilijoita, käsityöläisiä ja kauppiaita, mutta myös heillä oli vaikutusvaltaisia ystäviä. Vanhoilliset klubilaiset muodostuivat selvästi pikemminkin vanhojen säätyjen miehistä, kun taas nuoret vapaamieliset edustivat uutta, nousevaa humanistista säätyä. Ero oli myös ideologinen: modernit nuoret miehet puolustivat yhteiskunnallisia reformeja, vapaamielistä ajattelua, valistusta ja realistisia romaaneja; sen sijaan vanhat puolustivat kirkkoa, vastustivat kehitysoppia, Minna Canthia ja kaikenlaista kumoushenkeä, kuten vaatimuksia naisten äänioikeudesta. Juhani Aho kannustikin nuoria "repimään niitä verhoja, jotka tiheänä moninkertaisena esirippuna roikkuvat niiden aukkojen edessä, joista valo tunkee kansan keskuuteen" (Rytönen 1940, 168).

*Päivälehd*en ja koko 1800-luvun toimituksellinen ilmapiiri muistuttaakin enemmän Habermasin kuvaamaa 1700-luvun lopun Lontoon yhteiskunnallista ilmapiiriä kuin 1800-luvun Yhdysvaltoja. Porvarillinen eliitti kävi yhteiskunnallista debattia keskenään suljetuissa piireissä, joihin kansan enemmistöllä ei ollut pääsyä. Nuorsuomalaisten klubi poikkesi tästä perinteestä vain vähän: eliitin edustajat edustivat taustaltaan selkeämmin humanistista kuin valtiollista eliittiä, työväen edustajia ei oppineiden joukossa ollut.

²⁹ Lehden taloudenhoitaja Erkki Reijonen kirjoitti (vielä) vuonna 1929: "--Tekla Hultin, jonka tulo vakinaiseksi toimittajaksi oli alussa outoa ja tavallaan vähän niinkuin pelottavaakin, mutta joka osoittautui piankin yhtä hyväksi ja ymmärtäväiseksi työtoveriksi kuin miehisetkin" (Reijonen 1929, 113).

³⁰ Hultin muisteli itse yli 30 vuotta myöhemmin: "Skandaalia vainuaville tuotti ehkä pettymystä vakuutukseni, ettei minulla Nuoren Suomen miesseurassa ollut vähintäkään valittamisen aihetta, niin usein kuin olinkin istunut ainoana naisena N.S. klubin iltatunneissa.--Yhden ainoan kerran muistan seurasta kesken poistuneeni, kun eräs satunnainen vieras puheessaan kosketteli sukupuoliäasiaa vähemmän hienotunteisella tavalla"(Hultin 1929, 55).

*Päivälehd*en toimituksellinen materiaali koostui pääkirjoituksesta, kotimaan ja ulkomaan uutisista, rikosuutisista, reportaaseista tai pikemminkin selostuksista, viikkokronikoista, taidearvosteluista, pakinoista ja urheilu-uutisia. Lähteinä olivat pääasiassa viralliset dokumentit, joihin tutustuttiin valtiopäivien kansliassa tai poliisilaitoksella. Rikosuutisissa, joista nimenomaan Juhani Aho raportoi, käytettiin myös silminnäkijöiden ja asianosaisten kertomuksia taustamateriaalina (Rytkönen 1946, 121).

Yhdysvalloissa rikosuutisista tuli pennin papereiden yleistyessä 1800-luvun lopulla oma journalistinen genrensä. Suomessa yksityiskohtiin meneviin rikosuutisiin suhtauduttiin paheksuvasti. Vuonna 1890 *Päivälehde*lle esitettiin vastalause "huonon sanomalehtimoraalin" ilmaisusta. Ilmeisesti vastalause kohdistui nimenomaan tapaan, jolla *Päivälehti* uutisoi rikoksia. Aineiston hankinnassa käytettiin poikkeuksellisia journalistisia tiedonhankintamenetelmiä, joiden pohjalta syntyivät Juhani Ahon murhamies Haapojan jutun kuvaukset sekä pankinjohtaja Lindrothin petoksen ja pakoyrityksen selostukset. (Mt. 121) 1894 järjestettiin jopa keskustelutilaisuus aiheesta "Sanomalehdistön suhde yleisöön", ja tilaisuudessa päädyttiin vaatimaan, että sanomalehdet jatkossa olisivat siivosanisempia ja totuudenmukaisempia. Tässä tilaisuudessa *Päivälehd*en edustaja vastasi hyvin modernin sanomalehtimiehen tyyliin: "Mielestämme ei ole sanomalehdistön ainoastaan oikeus vaan myöskin velvollisuus valvoa ja arvostella kaikkea mitä julkisen elämän alalla tapahtuu" (Mt.121)

Aavistuksen amerikkalaisen ja suomalaisen lehdistön eriaikaisuudesta antoi *Siirtolainen*-lehden päätoimittaja Akseli Järnefelt, joka kritisoi suomalaislehdistöä siitä, että täällä merkittävätkin tapahtumat kuitattiin vain pikku-uutisina muka sanomalehtimoraalin nimissä. Järnefeltin mukaan "Amerikassa jännittävät mieliä samat jutut useita päiviä, jopa viikkoja". (Mt.121) Tämä kahden maan sanomalehdistön aikalaisvertailu osoittaa, että kaupallinen ajattelu ei vielä Suomessa ollut juurtunut Suomeen.

Eero Erkon usein mainittu "modernihenkisyys", pyrkimys kohottaa lehden sisältö eurooppalaiselle tasolle, näkyi paitsi kiisteltyjen aiheiden nostamisessa esiin lehdessä (naiskysymys, uskonnonvapaus) myös taiteiden suosimisessa. Journalistisen sisällön puolella oli ilmeisesti pyrkimys lyhyempään ja iskevämpään muotoon kuin mitä kilpailevat lehdet edustivat. Erottautuminen ei ollut kovinkaan vaikeaa. Juhani Aho kuvasi aiemman työnantajansa, *Uuden Suomettaren*, sisältöä 1800-luvun lopulla yksityiskohtaisesti:

Kuinka vakavaa se sentään oli tuo vanha aika ja kuinka vakavia silloiset pääkirjoitukset! Lehden ensimmäinen sivu oli kuin kirkon pääty, josta sisään astuessaan teki melkein mieli hattunsa päästä reväistä. Pääkirjoituksessa oli harvoin mitään otsikkoa, ja jos mieli saada sen sisällöstä aavistusta, täytyi lukea se alusta loppuun. Se sisälsi tavallisimmasti kieliasioita, käsitteli sitä eri kannoilta, raskaasti, harvoin pisteliäästi. Taikka keskusteltiin kouluasioista, latinan tarpeellisuudesta, eri oppiaineista y.m.s. Oli myöskin pitkiä esitelmää rautatierakennuksista, elinkeino-asioista, kaskenpoltosta ja muista sellaisista, joita melkein kaikkia jatkettiin seuraavassa ja sitä seuraavassa numerossa. Uskonnollisiakin asioita kosketeltiin, mutta rauhallisesti ja intohimottomasti, sillä kukaan ei ollut vielä keksinyt ruveta epäilemään tunnustuskirjain oppia. Raittiuksia ei vielä nostanut päätäänkään ja naiskysymys oli tuntematon suuruus. Puuttui siis melkein kaikki päivän polttavat kysymykset eivätkä sanomalehtimiehet vielä olleet keksineet ruveta niitä itse keksimään. (Aho 1919, 120-121.)

Ei ole ihme, että reportaasi ja haastattelu tässä ympäristössä koettiin radikaaleiksi keksinnöiksi. Niiden tapa katsella maailmaa reportterin/haastattelijan omien silmien tasolta edusti paitsi muutosta journalismin käytännöissä myös eliitin, toimittajan ja kansan valtasuhteissa. Eliitin kannalta muutos tarkoitti konkreettisesti päätäntävällän kaventumista.

6.3. SATTUMUS ON LUONUT SANOMALEHTIMIEHEN

Haastattelun synnyn yksi edellytys onkin journalistisen profession vahvistuminen ja itse profession irrottautuminen poliittisista instituutioista. 1800-luvun lopun Suomessa journalismi ei ole vielä professio eikä useimmille edes missio. Toimittajaksi ryhdytään sattumalta, kun ei paremmastakaan tulonlähteestä ole tietoa. Juhani Aho kuvaa 1800-luvun sanomalehtimiehen ajautumista ammattiin pakinassaan *Päivälehdessä* 2. marraskuuta 1893:

Sattumus se on, joka on luonut sanomalehtimiehemme. Mikä on sille alalle joutunut varojen puutteesta, kun ei ole voinut jatkaa lukujaan ja tutkintojaan, mikä on onnistumatonna runoilijana tai kaunokirjailijana katsonut paremmaksi päästä arvostelemaan kuin olla arvosteltuna, mikä ihailmansa suurten miesten kehoituksesta saanut päähänsä, että hänen täytyy "uhrautua", s.o. panna aikansa ja varansa yhteisen hyvän pyhälle alttarille." (Aho 1952, 289.)

Käsitys ammatin vaatimista ja tarjoamista tiedoista, taidoista ja mahdollisuuksista oli sekin sattumanvarainen. Kuultuaan tulleen valituksi sanomalehtimiehen virkaan Juhani Aho valvoi epätoivoissaan koko seuraavan yön. Aamulla hän haki käsiinsä vanhan sanomalehden ja yritti saada siitä vinkkiä, miten uutinen olisi kirjoitettava.

"Naapurikylässä oli äskettäin hukkunut lapsi huonoon jäähän. Minä tartun kynään ja alan kirjoittaa koetteeksi. Saan siitä näin kuuluvan uutisen: "Tämän kuun 30 p:nä hukkui Latvalan kylässä työmies Pekka Hartikaisen 5:nnessä oleva poika huonoon jäähän." Pitäisihän sen riittää, mutta ei se minua kuitenkaan oikein tyydyttänyt--Aloin etsiä lehdestä, eikö siellä olisi jotakin samantapaista kertomusta, josta voisin ottaa oppia.--- Ja aivan oikein, tuossa se jo onkin, siinä sanotaan: "Surkea onnettomuus":(Ka niin, "surkeaksi onnettomuudeksi olisi Latvalan lapsenkin hukkumista voinut sanoa.) "Tämän kuun 20 päivänä, kun useat Heikkilän lapset olivat menneet laskemaan kylän alla olevan lammen jäälle, sattui surkea onnettomuus, että yksi heistä toisten huomaamatta oli juossut yksiöiselle riitalle, jossa hän melkein samassa upposi ja joutui ahtolan saaliiksi, ennen kuin hänen apuunsa jouduttiin. Vainaja oli vanhempainsa ainoa lapsi, jotka jäivät häntä kauheasti suremaan. Tässä siis taaskin yksi varoittava esimerkki, etteivät lasten vanhemmat tai heidän holhoojansa jättäisi pienokaisia peräänkatsantoa vaille, niinkuin valitettavasti kovinkin usein tapahtuu."

Aivan samat asiat kuin minunkin uutisessani. Mutta siinä oli ollut toinen mies kirjoittamassa. Samasta asiasta, mistä minä en saanut kuin kolme riviä, teki hän yksitoista, ja oli osannut lisätä pienen yleishyödyllisen neuvonkin. Milloinka minä voisin sellaisen kätevyuden saavuttaa? Minusta näytti, etten voisi milloinkaan.

--- Mutta sitten tuli minulle avukseni luonteen ominaisuus, joka sanomalehtimiehille on hyvin suuriarvoinen ja joka pelastaa heidät kaikista pulmista. Me saamme kirjoittaa ja totummekin kirjoittamaan asioista, joita emme ollenkaan ymmärrä ja joista meillä ei ole etäisintäkään käsitystä." (Aho 1952, 291-292.)

Ahon kuvailema "toimittajakoulu" on ollut Suomessa yleinen aina 1940-luvulle asti. Suurin osa varhaisista suomalaistoimittajista ei kouluttautunut ammattiin vaan oppi työtä tekemällä. Toimittamisen taito on siirtynyt sukupolvelta toiselle. (Keränen 1984, 89-91.) 1800-luvun puoliväliin saakka tyypillinen toimittaja oli sanomalehtityötä oman työnsä ohessa tekevä oppikoulunopettaja. Vuosisadan loppupuolella lehtiin alettiin palkata kokopäivätoimisia toimittajia, ja etusijalla olivat yliopistokoulutusta saaneet miehet, "maisteri-toimittajat". Hyvää koulutustasoa

vaadittiin nimenomaan siksi, että toimittajan tehtävänä oli kansan herättäminen ja sen sivistystason kohottaminen. (Mt.88).

Schudsonin kuvailemaa amerikkalaistoimittajien itsereflektiota journalistisista keinoista ja niiden tavoitteista en ole löytänyt sanomalehtimiesten muistelmista. Suomalaistoimittajaa tuntuu 1800–1900 -lukujen vaihteessa kiinnostaneen se, mitä sanotaan eikä se, miten sanotaan. Mistä ensimmäiset haastattelijat siis oppivat haastattelun perusteet? Tutkimustietoa asiasta ei löydy, mutta todennäköistä on, että metodi oli sama kuin Juhani Aholla: lukemalla muiden haastatteluja. *Päivälehd*en ja *Aftonbladet*in yhteistyö oli jo 1800-luvun lopulla vilkasta, ja *Päivälehd*en uutisosastoilla seurattiin muutenkin tarkkaan ulkomaisia lehtiä, myös ulkomaankirjeenvaihtajien -omien tai lainattujen - verkosto *Päivälehd*essä ja sen seuraajassa *Helsingin Sanomissa* on yllättävän kattava (ks. Tuura, 1946).

Sanomalehtimiesten liitto alkoi järjestää toimittajille kursseja vasta 1920-luvulla. Työnantaja ei maksanut kurssiajalta palkkaa ehkä muun muassa siksi, että vielä 1920-luvulla uskottiin, että toimittajan ammattitaito perustui pelkästään synnynnäiseen lahjakkuuteen, koulutus teki pelkkiä teoreetikkoja. Yliopistollista koulutusta toimittajat alkoivat saada Kansalaiskorkeakoulussa vuodesta 1925 alkaen. Vuonna 1930 se muutti nimensä Yhteiskunnalliseksi korkeakouluksi, joka puolestaan vuonna 1965 muuttui Tampereen yliopistoksi. (Keränen 1984, 92.)

Sanomalehtimiehen opaskirjat antoivat yksityiskohtaisempia ohjeita haastattelijalle Yhdysvalloissakin vasta 1920–30 -luvuilla, jolloin haastattelu oli vakiintunut jo journalistiseksi käytännöksi. Suomessa ensimmäinen sanomalehtimiehen varsinainen opaskirja, Akseli Routavaaran *Minusta tulee toimittaja*, syntyi vasta vuonna 1944. Neljäkymmentä vuotta *Päivälehd*en lakkauttamisen jälkeen ilmestynyt opas tuskin kertoo vuosisadan alun toimittajien ammatillisesta asenteesta haastatteluun, mutta antaa kuvan siitä, miten vähän problematisoitu journalistinen laji haastattelu oli vielä puoli vuosisataa myöhemminkin. Routavaara itse viittaa usein ilmeisesti ulkomaisiin lähteisiin ja tutkimuksiin, mutta ei tekstissä mainitse läheskään aina lähettä nimellä. Sen takia on vaikea arvioida, mistä kulttuurista ja traditiosta hän ohjeensa suomalaistoimittajille suodattaa.

Routavaara ymmärtää haastattelun laajasti. Hän pitää haastatteluina kaikkia keskusteluja, joita toimittaja käy toimituksen ulkopuolella olevien henkilöiden kanssa, mutta vasta jos ne sisältävät tietojen antajan omia mielipiteitä, syntyy varsinainen haastattelu "tämän journalistisen käsitteen

puhtaimmassa muodossa" (Routavaara 1944, 123) Myös taustahaastattelut, jotka eivät valmiissa tekstissä näy sitaatteina, täyttävät siis haastattelun vaatimukset, mikäli - niin kuin useimmiten käytännössä - niiden antaja esittää muutakin kuin pelkkiä faktoja.

Haastattelemineen vaatii toimittajalta tiettyjä henkilökohtaisia ominaisuuksia, "kuten ennen muuta kainostelematonta rohkeutta, sitkeyttä, kohteliaisuutta, houkutuskykyä, tahdikkuutta, älykkyyttä, muistia, nokkeluutta, psykologista vaistoa, arvostelukykyä, huumorintajua jne"(mt. 124).

Routavaara korostaa taustatyön merkitystä. Koska haastateltavia on kolmea tyyppiä: "ihmisiä, jotka puhuvat paljon, ihmisiä, jotka puhuvat liian vähän ja lopuksi ihmisiä, jotka eivät tahdo puhua ollenkaan"(mt. 124-125), haastattelijan on varauduttava mahdollisuuksien mukaan sopivin kysymyksin jo etukäteen. "Jos ala on outo, niin siihen olisi hyvä myös etukäteen perehtyä. -- Jos haastateltava on outo, on paikallaan myös tutustua häntä koskeviin henkilötietoihin, hänen harrastuksiinsa ja mielipiteisiinsä" - tämä siksi, että "se huojentaa henkilökohtaista kosketusta-- ja antaa lehtimiehelle mahdollisuuksia psykologisesti oikeisiin otteisiin, sikäli kun hänellä on siihen tarvittavaa vaistoa ja taitoa"(mt. 125).

Routavaara viittaa nimettömään tanskalaiseen ammattiveljeen, joka väittää, että haastattelijat tekevät "aivan liian usein saman virheen kuin monet papit, jotka valmistavat vain puolet saarnastaan ja luottavat siihen, että meidän Herramme pitää kyllä huolen lopusta"(mt. 125). Toimittajan rooli on aktiivinen ja hän joutuu "johtamaan keskustelua saadakseen selville juuri sen, mitä toivoo"(mt. 125). Taitava kysymysten asettelu ja vastausten kriittinen punnitseminen helpottuu, kun haastattelijalla tuntuu paremmin henkilön taustoja. Routavaara ei siis tunnu kuuluvan siihen koulukuntaan, joka uskoo, että paras haastattelu syntyy spontaanisti.

Haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde ei vielä näyttäydä valtapelinä. Itse haastattelutilanteessa Routavaara kannustaa toimittajaa aktiiviseen tahdikkuuteen: tarkkuuteen, kiinnittämään huomiota ydinkohtiin ja valmiuteen esittää uusi kysymys heti, kun edellinen on käsitelty loppuun tai asia vaatii jatkokysymyksiä. Haastateltavaa ei Routavaaran mielestä pidä keskeyttää, paitsi jos hän on erityisen suulas kansalainen. Haastattelijan psykologinen silmä paljastaa pian, ovatko väliin heitetyt kysymykset ja keskeytykset häiritseviä ja ylipäänsä se auttaa "käsittelemään "uhriaan" oikealla tavalla". (Mt. 126-127)

Muistiinpanot tuntuvat olevan ajankohtainen asia vielä 1940-luvun Suomessa, vaikka samaan aikaan Yhdysvalloissa ne olivat jo itsestään selvä osa haastattelijan työtä. Routavaara toistaa samat argumentit, jotka Schudson on nostanut esiin samasta aiheesta Yhdysvalloissa käydystä keskustelusta lainaten ilmeisesti samoja lähteitä. Routavaara päätelee, että joissain tilanteissa voidaan tulla toimeen aivan ilmeisen muistiinpanoja, tosin se edellyttää, että haastattelijalla on jonkinlainen "muistinero". "Varminta ja turvallisinta on vahvistaa muistiaan merkinnöillä lehtiöön", ja suorilla sitaateilla voi elävöittää myös omaa tekstiään. Itsestään selvänä Routavaara pitää, että haastateltavan täytyy aina tietää, että kyse on haastattelusta - oli lehtiötä tai ei. Salahaastattelua ei saa julkaista. (Mt. 127-128)

Routavaara pohtii enemmän kuin amerikkalaiset kollegansa haastattelun dramaturgiaa. Olennaista on "mielenkiinnon herättäminen heti alkuriveiltä"(mt. 128). Jokin nerokas, yllättävä tai omintakeinen ajatus on esimerkki hyvästä alusta. Haastattelun rakenteen kannalta olennaista on selvyys, asiallisuus ja johdonmukaisuus. Mutta toisaalta haastattelun mielenkiintoisuutta lisääisi "jonkinlaisen näkökuvan synnyttäminen haastateltavasta, niin että hänen henkilöhahmonsa välittyä lukijan silmiin haastattelun rivien takaa"(mt. 130).

Verrattuna vanhempiin amerikkalaisiin oppikirjoihin uutta Routavaaran ohjeissa onkin haastateltavan persoonallisuuden korostaminen. Hän kehottaa käyttämään apuna elämäkerrallisia lähteitä ja toisaalta tekemään haastateltavan persoonaan liittyviä havaintoja haastattelutilanteessa. Routavaara selvästi erottaakin haastattelun reportaasista: haastattelu keskittyy henkilöön - puheeseen, ei toimintaan. (Mt. 128-130) Tärkeintä on taito koota ja yhdistää haastattelun eri osat, asettaa kysymykset oikeaan järjestykseen ja asentoon sekä kyky karsia olennainen epäolennaisesta. Tätä Routavaara kutsuu "tyylilliseksi muovailuksi". Haastattelukin pyrkii siis tietoisesti olemaan toimittajan luomus, ei autenttinen kuva haastateltavasta.(Mt. 132-133)

Routavaaran haastattelijalla ei ole aggressiivinen eikä hyökkäävä eikä pyri paljastamaan haastateltavan paskiaismsuutta. "Samoin kuin uutisessa ei liioin haastattelussakaan ole suotavaa haastattelijan tai lehden edustamien mielipiteiden esittäminen eikä olletikaan polemiikki haastateltavan kanssa"(mt. 133). Vain leikilliset väitteet, joiden tarkoituksena on yllätyttää haastateltavaa puhumaan, ovat sallittuja. Haastateltavan lausuntoja ei saa vääristellä, ei lisätä omia ajatuksia eikä jättää pois sellaista, mitä tämä itse on pitänyt tärkeänä. Siksi toimittajan on syytä tehdä tarkat muistiinpanot, jotta haastateltava ei jälkikäteen voisi syyttää häntä vääristelystä. Kunniallisen lehtimiehen ja kunniallisen lehden ei sovi tieten tahtoen vääristellä haastateltavan

sanoja. Routavaara suosittaleekin "tahattomien harhojen välttämiseksi", että haastateltava saa tarkistaa valmiin jutun ennen painoon menoa. (Mt. 133-134)

Routavaaran teos osoittaa, että 40 vuodessa paitsi haastattelusta on Suomessakin tullut vakiintunut journalistinen käytäntö, joka vaatii erityisiä ammatillisia taitoja. Haastattelun aatteellisesta tehtävästä Routavaara ei mainitse haastattelun yhteydessä sanaakaan - aatteellinen on saanut tehdä tilaa ammattimaiselle toimittamiselle tai ainakaan sitä ei eksplisiittisesti tuoda esiin. Syytä sille, miksi toimittajan ammatin professionalistuminen kestää Suomessa huomattavasti kauemmin, etsin myöhemmin siitä henkisestä ilmapiiristä, joka Suomessa vallitsi 1800-luvun lopulla, mutta on selvää, että sanomalehdistön hidas kaupallistuminen ja lehdistön ja puoluepolitiikan välinen kiinteä yhteys olivat omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, ettei toimittajien professio vielä 1800-luvulla ollut eriytynyt puoluepolitiikasta samassa määrin kuin Yhdysvalloissa.

6.4. NAISTOIMITTAJAN HAURAS JA KEPEÄ LUONTO

Schudson ei pohtinut journalistisia käytäntöjä ja journalistista työnjakoa sukupuolen näkökulmasta. Routavaara joutuu puuttumaan asiaan kirjan viimeisillä sivuilla, koska modernisaation eteneminen on vakiinnuttanut alalle uuden ilmiön - naistoimittajan. Vielä 1800–1900 -luvun vaihteessa pidettiin Tekla Hultinin palkkaamista *Päivälehd*en toimittajaksi sensaatiomaisena, olivathan julkinen sfääri ja julkisuus nimenomaan valistuneiden miesten työarkaa. Naisten tulo työelämään muuttikin vähitellen myös radikaalilla tavalla käsitystä yksityisen ja julkisen rajoista. (Beck-Beck-Gernsheim 1999, 27-31.)

Naisten määrä lisääntyi lehdissä vasta sotavuosina, kun miehet olivat rintamalla. Naisille ei kuitenkaan sodan jälkeenkään maksettu täyttä palkkaa. Vielä vuonna 1945 - Routavaaran oppaan jo ilmestyttyä - Sanomalehdenkustantajain liitto suositteli naisille 15 prosenttia pienempää palkkaa kuin miehille. 1950-luvulla Savo-lehden toimitusjohtaja sanoi suorat sanat SSL:n asiamiehelle: "Jos on kysymys naisten palkkojen nostamisesta minimiin, niin sanon heti, että ei tule mitään. Me emme voi käyttää naisia juuri missään, sillä he eivät pysty samaan kuin miehet ja maaseutulaiset eivät hyväksy heitä." (Keränen 1984, 96.)

Routavaara suhtautuu naistoimittajiin isällisen hämmentyneesti. Hän perustelee nais- ja miestoimittajien erilaista työnkuvaa naisten ja miesten biologisilla eroilla. Naisen biologiset

ominaisuudet määräävät hänen persoonallisuuttaan. Routavaara siteeraa saksalaista tutkijaa, jonka nimeä hän ei kuitenkaan mainitse, ja tämän laatimaa listaa niistä naissuvun ominaisuuksista, joista voisi olla hyötyä sanomalehtimiehen työssä. Näitä ominaisuuksia ovat muun muassa luontainen uteliaisuus, joka tosin aiheuttaa sen, että naisten on sanomalehtityössä vaikea suojella salaisuuksia. Nainen onkin luontainen uutistenhankkija ja reporteri. Positiivisia piirteitä ovat myös naisten henkinen joustavuus ja helppo ohjattavuus ja kyky takertua yksityiskohtiin, mistä seuraa, että nainen "on erittäin vastaanottavainen ja panee silloin merkille asioita, jotka voivat jäädä huomaamatta jopa terävänäköisimmältä ja kouliintuneimmilta miehiltä"(Routavaara 1944, 229). Toisaalta "nainen tosin huomioi ehkä vähemmän tarkasti kuin mies eikä varmastikaan niin tunnollisesti, koska hän väsyy helpommin"(mt. 229). Koska naiselta puuttuu tarkkuutta ja tunnollisuutta, Routavaara arvelee, että nainen kirjoittaa paremmin mielikuvituksen kuin tosiasioiden pohjalta.(Mt. 229)

Näiden positiivisten ominaisuuksien ja toisaalta puutteiden takia naiselle sopivat hyvin tietyt journalistin työt ja niissä he voivat pärjätä jopa yhtä hyvin kuin miehet. "On kuitenkin pantu merkille, että naiset, jotka omaavat journalistisia lahjoja, suoriutuvat *eräänlaisista* tehtävistä yhtä hyvin kuin miehet. Voidaanpa suorastaan väittää, että ensiksi mainitut ovat tuoneet sanomalehtien palstoille omalaatuista tyyllistä pirteyttä ja kepeyttä, joka ei ole vahingoksi meikäläisen raskassoutuisen journalistiikan virkeyttäjä. Kevyt reportaasi ja pakinointi tuntuvat erityisesti olevan heidän alaansa. Lisäksi on monissa toimituksissa sellaista miltei puhtaasti koneellista työtä kuin kokous- ym. uutisten ja tietotoimistojen aineiston vastaanottoa puhelimitse, jossa naistoimittajat täyttävät hyvin paikkansa".(Mt. 230)

Naisten fyysinen heikkous ja toisaalta heidän tunteellisuutensa vaikuttavat rajoittavasti naistoimittajan työhön. "Heikompi fyysillinen kestävyys miehiin verrattuna, jolla seikalla on rasittavan yötyön kannalta oma merkityksensä, samoin heidän tunnevoittoisempi suhtautumisensa asioihin ratkaisuihin, joissa vaaditaan kylmän objektiivista harkintaa, ovat kielteisiä puolia arvioitaessa naisten edellytyksiä sanomalehtialalle"(mt. 230).

Routavaara pohtii myös kepeään sävyyn naisen ulkonäön merkitystä toimittajan ammatissa. Hän vetoaa *New York Timesin* toimituksen "erääseen keskeisimmistä miehistä", joka ei pitänyt naisia sopivana toimitustyöhön ulkonäkösyistä. " Jos naistoimittaja on ruma, ei hänestä ole mihinkään, jos hän on kaunis, häärivät kaikki miehet hänen työpaikkansa ympärillä, niin ettei työstä tule mitään" (mt. 229).

Routavaara ei ollut mielipiteissään yksin. Kesällä 1940 Suomen Sanomalehdenkustantajain Liiton työvaliokunnassa pohdittiin alan työvoimapulaa ja joku rohkeni ehdottaa, että täydennystä etsittäisiin keskikoulun käyneistä naisista. Muuan valiokunnan jäsen vastusti ehdotusta jyrkästi ja vetosi siihen, että naisten hermot eivät kestäisi vaativassa toimittajan työssä. (Keränen 1984, 96.)

Kuten aiemmin olen tuonut esiin, Routavaaran esittämät sukupuolten biologisiin eroihin perustuvat väittämät olivat yleisiä 1800-luvun Yhdysvalloissakin ja niillä perusteltiin sitä, miksi naisten ei ollut sopivaa osallistua politiikkaan. (Schudson 1998, 158.). Samantyyppisiä kuvauksia naisen ja miehen välisistä "luonne-eroista" viljeltiin myös ensimmäisissä suomalaisissa naistenlehdissä, joista voi mainita esimerkiksi lehdet *Om Konsten att rätt behaga* (1782) ja *Aura* (1856). (Töyry, 2005) Näistä varhaisista naistenlehdistä käy myös ilmi, miksi naistoimittaja oli vielä *Päivälehdengin* aikana sensaatio: eliitin suosima ajatushan oli, että naisen paikka oli yksityisessä kodin piirissä, ei julkisessa ja poliittisessa sfäärissä.

On kiinnostavaa verrata myös Routavaaran oppikirjassa esittämiä väitteitä Minna Aslaman (1994) tutkimustuloksiin mieskatsojien esittämästä kritiikistä Mirja Pyykön ohjelmia kohtaan ja toisaalta Jane Shattucin (1997) näkemykseen, että amerikkalaiset laatulehdet ja monet tv-kriitikot pitävät pääasiassa naisten tekemiä talk show -ohjelmia uhkana julkiselle sfäärille ja sen rationaaliselle argumentoinnille ja arvottavat niitä aina negatiivisesti. Routavaaran oppikirja tuntuukin todistavan, että kritiikin taustalla on pitkä "journalistinen traditio", joka arvottaa negatiivisesti naisten tekemää journalismia nimenomaan sukupuoleen liitettyjen biologisten ominaisuuksien perusteella.

6.5. PÄIVÄLEHDEN HAASTATTELUT

Yhdysvalloissa haastattelun synty ja sen nopea vakiintuminen muutti osaltaan koko julkisen sfäärin valtasuhteita. Toimittaja otti ja sai paikan valtion ja kansan välissä. *Päivälehdessä*, jossa haastattelut olivat satunnaisia eivätkä koskaan ehtineet muuttua vakiintuneeksi journalistiseksi käytännöksi ennen lehden lakkauttamista, amerikkalainen muotivillitys jäikin vain villitykseksi. Haastattelusta ei tullut poliittisen vallan vaan pikemminkin viihteen väline.

Haastatteluja ei myöskään pidetty tärkeinä artikkeleina, sillä ne piilotettiin yleensä muun tekstin joukkoon painamalla ne petitillä. (Suomen lehdistön historia I 1988, 608) Haastattelua pidettiin

selvästi viihteellisenä aineistona, ja sen arvo ilmeisesti nähtiin juuri kyvyssä kepeyttää muuten jähmeänoloista lehteä (Rytkönen 1946, 132). Tätä todistavat myös *Päivälehd*en henkilövalinnat. Haastateltavina olivat pääasiassa kansainväliseen kuuluisuuteen nousseet naistaiteilijat: oopperalaulajattaret Aino Ackte (peräti kolme haastattelua muutaman vuoden aikana), Maikki Järnefelt ja Alma Fohström. Poikkeuksena haastateltavien joukossa on kenraalikuvernööri Bobrikoff. Haastattelua pidettiin kyllä "sensationalisena" keksintönä, mutta sen mahdollisuuksia horjuttaa julkisuuden konventioita ei ilmeisesti nähty lainkaan. Koska lehdistö Suomessa oli pikemminkin poliittista kuin kaupallista, haastattelun arvoa levikin kasvattajanakaan tuskin tosissaan pohdittiin.

Nimenomaan *Päivälehd*en historiikin vuonna 1946 kirjoittanut Alli Rytkönen painottaa haastattelujen viihteellistä arvoa: ne toivat "eräänlaista romantiikan tuntua kulissien takaisilla, vaikka viattomillakin paljastuksillaan ja erosivat hauskasti muotonsakin puolesta yleisestä uutis- ja artikkeliasusta"(mt. 132). Viittaako Rytkönen kulissien takaisella maailmalla yksityisyyden – yksityiskodin vai yksityisen persoonan - alueeseen, sitä hän ei tarkenna.

Haastattelun lailla reportaasi oli yhä harvinaisuus vapaamielisessä *Päivälehd*essäkin. Ensimmäinen löytämäni "lähes nykyaikainen" reportaasi on Eino Leinon kirjoittama suuri ja näyttävästi taitettu juttu suurlakosta marraskuussa 1905, mutta se ilmestyiikin vuonna 1904 lakkautetun *Päivälehd*en seuraajan, *Helsingin Sanomien*, sivuilla. Tässäkään reportaasissa ei vielä käytetty suoria sitaatteja vaan se koostui lähinnä Leinon omista, jopa runollisen ylevistä kuvauksista paikan päältä. Leino kuvailee kansanjoukkojen tuntoja, tunnelmaa kadunvarsilla ja toreilla ja selostaa vanhan senaatin eroa. (Helsingin Sanomat, 1905)

*Päivälehd*en toimittajat tekivät yleensä henkilöhaastattelut nimimerkillä eikä esimerkiksi omilla nimillään tai alkukirjaimillaan. Rytkösen mukaan tämä johtui haastattelumuodon sensaatioluonteesta. "Tehostaakseen haastattelun sensaatio-momenttia haastattelija tällöin jo kätkeytyi jonkun upo-oudon nimimerkin suojiin"(Rytkönen 1946, 132). Toisaalta nimimerkkien käyttö näyttäisi olleen yleinen tapa myös muiden juttutyyppeiden yhteydessä. Käytettyjä nimimerkkejä olivat mm. Kaukomieli, Tahvo Partio, Mauno, Hoppulainen ja Arja. Vaikea onkin kuvitella, millä tavalla esimerkiksi nimimerkki Hoppulainen lisäsi haastattelun sensaatioluonnetta lukijan silmissä.

Vaikka Routavaaran mukaan nainen on luontainen reportteri, jolle on ominaista tyyllinen kepeys ja pirteys, naiset eivät olleet enemmistö haastattelijoina. Kuudesta haastattelusta vain yksi oli naisavustajan tekemä.

6.5.1. Julkiset miehet

Ensimmäinen ja ainoa löytämäni poliitikkohaastattelu on yllättäen itse kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikoffin haastattelu 7.3.1899. *Päivälehtihän* oli jo tuolloin ollut monta vuotta kenraalikuvernöörin erityisessä tarkkailussa, ja sensuuri jopa lakkautti lehden kolmeksi kuukaudeksi samaisen vuoden 1899 elokuussa. Jos Bobrikoffin haastattelulla pyrittiin pehmittämään kenraalikuvernöörin asennetta *Päivälehteä* kohtaan suopeammaksi, siinä ei ilmeisesti onnistuttu.

Bobrikoffin haastattelu ei jostain syystä ollut kuitenkaan *Päivälehd*en omien toimittajien tekemä, vaan käänös *Aftonbladetin* (jonka kanssa lehti oli kiinteässä yhteistyössä) kirjeenvaihtajan Walfrid Spångbergin jutusta. Miksi lehden toimittajat eivät itse kävelleet Bobrikoffin residenssiin ja pyytäneet haastattelua, kertoo ehkä paitsi itse haastattelun outoudesta myös haastateltavan ja lehden välisestä suhteesta.

Spångberg antaa ymmärtää, että haastattelua ei ollut sovittu etukäteen. Amerikkalaistoimittajien haastattelemien brittiministerien lailla Bobrikoff tuntuu kuitenkin suorastaan iloisesti yllättyvän haastattelijan tulosta eikä tunnu suhtautuvan lainkaan epäluuloisesti lähes yksityiselle alueelleen saapuvaan tunkeilijaan. Spångberg selostaa spontaania tapaamista seuraavasti: "Tein tänään aamupäivällä käynnin kenraali Bobrikoffin luona, joka oli niin rakastettava, että otti minut heti vastaan ja lähes tunnin pituisessa keskustelussa täytti pyyntöni."

Bobrikoff puhui vain venäjää, jota Spångberg ei osannut, joten haastattelu käytiin tulkin välityksellä. "Sillä tavalla tosin menetin paljon, jolla kenties olisi ollut hauskuutensa, ja sen minkä sain mukaani ei ollut muuta kuin persoonaton sisällys hänen sanoistaan". Tulkki tuntuu siis varastaneen osan haastattelun autenttisuudesta ja vaikeuttaneen kommunikaatiotilannetta. Joutuiko Spångberg tarkistuttamaan juttunsa etukäteen kenraalikuvernöörillä ennen sen painatusta, ei jutusta täysin selvene, mutta "että tämän sisällyksen tulkki ja minä olimme oikein käsittäneet ja lausuneet, on h.y. myöhemmällä käynnilläni hänen luonaan, persoonallisesti vakuuttanut."

Kuvattuaan lyhyesti kuvernöörin talon "vaatimatonta" julkisivua ja huoneen sisustusta Spångberg pääsee asiaan, kysymys-vastaus -tyyliseen haastatteluun. Kysymykset koskettelevat kyllä ajankohtaan liittyviä tulenarkoja aiheita, mutta Spångberg on niissä hyvin myötäilevä ja varovainen. Välillä hän pehmentää liian rohkeaa kysymystä, kiistämällä sen itsekin kysymyksen lopulla. "Huhuja liikkuu, että tsaari olisi sairas ja ettei hän persoonallisesti olisi voinut ottaa täyttä osaa viimeisiin toimenpiteisiin. *Luonnollisesti ei asian laita ole niin?*"

Toisaalta Spångberg kätkee näennäisen varovaisiin kysymyksiin suomalaisen lukijakunnan pahimpia pelkoja. Meidän ajastamme arvioituna näennäisestä myötäilevyydestään huolimatta haastattelu tuntuisi pikemminkin vahvistavan kuvaa Bobrikoffista autoritaarisena vallankäyttäjänä ja Suomen venäläistäjänä. Spångberg ja *Päivälehtihän* olivat yhteistyössä, ja on vaikea kuvitella, että Spångbergin myötätunto olisi ollut kenraalikuvernöörin puolella.

Päivälehti lakkautettiin lopullisesti pian Bobrikoffin murhan jälkeen. Viimeinen numero ilmestyi sensuurin pahoin runtelemana 3. heinäkuuta 1904. Vasta *Päivälehd*en seuraajan *Helsingin Sanomien* sivuilla haastattelut alkavat ilmestyä oman otsakkeensa alla. 12.11.1905 - pian suurlakon jälkeen - tällä "Interjuuweja" -palstalla ilmestyy kaksikin viranomaishaastattelua peräkkäin. Virastaan eronneen entisen senaattori Sohlmanin ja suurlakon aikana kyseenalaistakin mainetta saaneen Kansalliskaartin johtajan, kapteeni Johan Kockin haastattelut³¹.

Tyyliltään ne poikkeavat toisistaan. Senaattorin haastattelu on puhdasta kysymys-vastaus -linjaa, kun sen sijaan kapteeni Kockin haastattelussa pääosan tilasta vievät kahden toimittajan pohdinnat kapteenin persoonasta ja siitä, onko hän yhtä huono kuin Suurlakon aikana saatu maine antaa olettaa. Jutun keskiosassa haastattelu muuttuu kysymys-vastaus -muotoiseksi, mutta päättyy lopulta toimittajien omiin persoonallisiin toteamuksiin lakkoviikon tapahtumista.

Kapteeni Kockin haastattelu on varmasti ensimmäisiä suomalaisia puffi-haastatteluja. Hän kertoo nimittäin kirjoittavansa kirjaa lakkoviikon tapahtumista eikä siksi halua vastata tarkemmin moniin haastattelijoiden kysymyksiin. Hän lupaa palata niihin kirjan ilmestymisen jälkeen, johon toimittajat ilmoittavat suostuvansa mielihyvin.

³¹ Kockilla oli selvästi hyvät suhteet sanomalehteen. *Päivälehti* harkitsi jopa Viipurin pataljoonan silloisen luutnantin Johan Kockin lähettämistä Chicagon kirjeenvaihtajaksi vuonna 1893. (Zetterberg 2001, 169.)

Ei liene ylipäänsä sattumaa, että lähes "vallankumouksellisen" suurlakkoviikon jälkeen toimittajat rohkenevat käydä suoraan haastattelemassa viranomaisia, sen sijaan että siteeraisivat vain virallisia lausuntoja. Suurlakko valoi selvästi myös toimittajiin rohkeutta asettua uhmaamaan poliittista valtaa journalistisinkin keinoin. Suurlakko mullisti yhteiskunnan valtasuhteita ja toimittajat käyttivät tilaisuutta hyväkseen kohentaakseen omia asemiaan.

6.5.2. Julkiset naiset

*Päivälehd*en jutuissa 1800-luvun lopulla julkinen ja yksityinen on selvästi eroteltu toisistaan. Kodin ja perheen maailmaan ei juuri viitata, puhumattakaan, että yksityishenkilöt tilittäisivät omia tuntojaan lehden sivuilla, runoilijoita ja heidän kaunokirjallisia tekstejään lukuun ottamatta. Tässä suhteessa naistaiteilijoiden haastattelut tekevät huomattavan poikkeuksen.

Ensimmäinen henkilöhaastattelu *Päivälehdessä* julkaistiin 7/9/1897, kun Aino Ackte palasi ulkomaiselta opintomatkaltaan kotiin. Samaisesta Aino Acktesta tehtiin myöhemmin vuosina myösainakin kaksi muuta haastattelua (joista viimeinen nimimerkin Visiteurin 10.6.1904 tekemä on kokonaan epäsuoraa kerrontaa, vaikka muuten muistuttaa henkilöhaastattelua). Muita haastateltuja taiteilijoita olivat 1800-luvun loppuvuosina *Päivälehdessä* myös kansainvälistä kuuluisuutta keränneet oopperalaulajattaret Maikki Järnefelt ja Alma Fohström.

Lähes jokainen *Päivälehdessä* valikoitu haastattelu alkaa selostuksella siitä, miten toimittaja on saanut yhteyden haastateltavaan. "Eos" eli E.O. Sjöberg kertoo haastattelussaan *Maikki Järnefeltiä intervjuuamassa* 21.6.1898 tavanneensa Armas ja Maikki Järnefeltin Kappelissa ("missäpä muualla ihmisiä kesäisessä Helsingissä tapaisi") eikä "malttanut olla kysymättä saisiko rva J:tä ruveta intervjuuamaan". Samassa yhteydessä Eos selittää lukijoille, mistä intervjuuamisessa on kyse: "tiedättehän, kyselemään häneltä kaikkea mitä mieleeni johtui hänestä itsestään, entisyydestä, nykyisyydestä, tulevaisuudesta, yleensä kaikesta taivaan ja maan välillä". Haastattelija ei siis tunnu vaativan itseltään kovin syvällisiä taustatietoja ennen ryhtymistään haastattelijaksi vaan luottaa amerikkalaisten sankaritoimittajien tapaan spontaaniin tyyliin.

Järnefeltit olivat Helsingissä läpikulkumatalla kohti Joensuuta. Kappelissa tuntuukin olleen aineksia samanlaiseksi bongauspaikaksi haastatteliijoille kuin olivat Chicagon rautatieasema tai parhaat hotellit 1800-luvun lopun Yhdysvalloissa, missä haastattelijat vaanivat kuuluisuuksia näiden vaihtaessa junaa matkalla Hollywoodista itärannikolle.

Kaukomieli pääsi haastattelemaan Aino Ackteta syyskuun alussa 1897 Päivälehdessä päätoimittajan pyynnöstä. Jutusta ei tarkemmin ilmene, oliko päätoimittaja sopinut haastattelusta etukäteen. Tosin tapaaminen tuntuu Kaukomielen kertomana spontaanilta: "Soitettuani kelloa riensi hän kuin vieno, lämmin tuulahdus vastaan ja kutsui minut tervetulleeksi. Kerron, mille asialle olen tullut. Hän, ystävällinen hymy huulillaan, kiittää kunniaa."

Aino Ackten luona oltiin taas elokuussa 1898. Nyt käynti on selvästi spontaani. "Mauno" törmäsi ovikelloa soitettuaan hattupäiseen laulajattareen ja "samalla ahdisteli minua ajatus, että hän pahastuisi kun vieras tuli viivyttämään hänen kaupungille lähtöään. Tiesinhän kotoisista kokemuksista, että eivät naiset ole hyvällä mielellä kun joku este ilmaantuu heidän kyläilyaikeilleen". A.N-n (Aili Nissinen) tuntuu sen sijaan sopineen tapaamisesta etukäteen Alma Fohströmin kanssa. Hän ojentaa käyntikorttinsa palvelijalle ja hetken kuluttua palvelija palaa takaisin ja toteaa: "Rouva Fohström odottaa teitä!".

Haastateltavat eivät tunnu pitävän outona sitä, että toimittajat tunkeutuvat heidän yksityisalueelleen eivätkä he muutenkaan tunnu asettaneen mitään ehtoja kysyjälle. Sensoriviranomainen tuntuukin olevan pikemmin haastattelijan omassa päässä. Ylipäänsä suomalaishaastattelijat tuntuvat jännittävän suuresti "kuuluisuuksien" tapaamisia. Amerikkalaisesta röyhkeydestä ei näy merkkiäkään. Mauno pyytelee anteeksi ja sopertelee Ackten edessä, mutta rohkenee lähestyä suurta tähteä, koska "sanomalehtimiesvelvollisuuteni sitä vaatii". A.N-n (Aili Nissinen) on matkalla Kämppeihin haastattelemaan Alma Fohströmiä ja kuvailee haastattelun aluksi tunteitaan: "Kyllä voisitte arvata, että pelkäsin. Pelkäsin niin hirvittävästi!--Voi hirveätä! Kaduin melkein, että olin tullut. Joko kääntyisin takaisin? --- Huulet ja kädet vapisevina lähetin minä käyntikorttini sisään. Odotin vastausta..."

Samalla kun haastattelijat pelkäävät tapaamista, heidän haltioituu haastateltavan viehätysvoimasta, "ystävällisestä katseesta ja lempeästä hymystä" niin että on "kuin lumottu". Tähtien ihailu, jopa suoranainen rakastumisen kokemus, tuntuvat lähes aina nostavan esiin myös eräänlaisen isänmaallisen päätöksen.

Ei liene sattumaa, että tähtihaastatteluihin valikoituivat nimenomaan kansainväliset tähdet - kuten oopperalaulajat, sillä heidän haastattelunsa epäilemättä palvelivat myös kansallista projektia ja isänmaan asiaa: Venäjän sorron alle yhä tiukemmin puristuvan Suomi-neidon kansallista itsetuntoa.

Alma Fohström lausuu haastattelussaan kuin Topelius: "Vaikka olen matkustanut monissa maissa ja nähnyt paljon ihanaa ja jaloa, niin Suomeen aina palajaa mieleni. Siellä ovat hellimmät muistoni. Näitä rantoja minä rakastan, tämän meren sininen väri on ikipäiviksi painunut sydämeeni. Täällä tahdon myöskin kuoltuani levätä. Olen sanonut miehelleni: jos kuolen vaikka kuinka etäällä Suomesta, niin vie minun ruumiini isänmaani poveen." Isänmaallinen puhe on selvästi osoitettu lukijalle, sorretulle Suomen kansalle. Ilmeisesti tämäntapainen isänmaallinen puhe kätkeytyä henkilöhaastatteluun vältti myös helpommin painoylihallituksen punakynän.

Haastattelujen sisältö on varsin yksiulotteinen. Haastattelut ovat selvästi uutishaastatteluja siinä mielessä, että keskeisenä aiheena ovat laulajattaren viimeisimmät kansainväliset roolit ja esiintymiset. Henkilöhistoriasta, puhumattakaan laulajattaren työn tai hengenelämän analyysistä, ei juuri kirjoiteta. Sen sijaan ihaillaan yhdessä suomalaisia pöytäliinoja (*Käynti Aino Ackten luona*) tai katsotaan kuolleen tyttären ja aviomiehen kuvia (*Käynti Alma Fohströmin luona*). Pääpaino on kuitenkin haastateltavan kokemuksissa kansainvälisiltä estradeilta.

Ainoastaan Alma Fohströmin haastattelussa mennään harvinaisen yksityiselle alueelle. Laulajattaren tytär on kuollut, ja taiteilija vuodattaa "reportterille"(kuten toimittaja Alli Nissinen itseään nimittää) omaa suruaan. Tällainen yksityinen tunnustus poikkeaa selvästi muusta *Päivälehd*en materiaalista, rikosjutuissakin sävy on varsin asiallinen. Bobrikoffin haastattelun yhteydessä tällainen tunteilu tuskin olisi ollut edes mahdollista, ja tuskin Spångbergille olisi tullut mieleenkään poiketa julkisen alueelta utelemaan yksityishenkilö-Bobrikoffin tunnetiloja. Onko sattumaa, että juuri Alma Fohströmin haastattelun tekijä on nainen?

Alli Rytönen arvostelee ankarasti Alli Nissisen, ainoan naishaastattelijan tekemää juttua. Allin mielestä toisen Allin juttu on muita, miesten tekemiä, haastatteluja pintapuolisempi. Haastateltava on temmannut keskustelun ohjat haastateltavan käsistä ja tästä on kärsinyt esityksen asiallisuus ja johdonmukaisuus. Tämän ainoan naisen *Päiväleht*een tekemän haastattelun perusteella Rytönen päätyykin erittelemään mies- ja naishaastattelijan "luonnollista" eroa: naishaastattelihoissa "esiintyvät liiaksikin kehittyneinä sentimentaalisuuteen taipuva pikku tarkkuus ja pintapuolinen liioittelu", kun taas mieshaastattelijan "puutteina on kylmä, persoonaton asiallisuus ja yksivakaisuus" (Rytönen 1946, 134). Ilmeisesti Akseli Routavaaran oppikirja (1944) on vastikään luettu ja sisäistetty. Nainen on tunteen ja mies kylmän järjen edustaja - jopa haastattelijan roolissa.

Haastattelu ei ollut yhteiskuntaa ja sanomalehdistön journalistista kulttuuria mullistava käytäntö vielä 1800-luvun Suomessa. *Päivälehd*en toimittajien mielenkiinto kohdistui toiseen suuntaan: naturalistiseen ja psykologiseen romaaniin. Nimenomaan psykologisen romaanin synnyhän Habermas koki tärkeäksi osaksi porvarin identiteetin vahvistumista.

6.6. KANSALLINEN TERAPIAPROJEKTI JA EERO ERKKO

Suomi oli 1800-luvun lopulla aivan toisenlaisessa historiallisessa kehitysvaiheessa kuin Yhdysvallat, josta haastattelu sai alkunsa. Yhdysvalloissa politiikka, media ja kansalaiset alkoivat eriytyä toisistaan, ja yhteiskunta alkoi siirtyä kohti asiantuntijavaltaa, jota toimittajatkin osaltaan edustivat. Suomessa poliittinen ja henkinen ilmapiiri, jotka vaikuttivat käsityksiin julkisen ja yksityisen sfäärin ja kansalaisyhteiskunnan rajoista ja tehtävistä, oli erilainen. Tarkasteluni pohjautuu pääosin Juha Siltalan (1999) psykohistorialliseen tutkimukseen ja toisaalta jo aiemmin esittelemääni Janne Kivivuoren (1996) psykokulttuuriseen analyysiin. Molemmat perustavat tutkimuksensa aikalaisten omiin teksteihin.

1800-luvun lopun Suomella oli yksi tehtävä ylitse muiden: sinnitellä hengissä Venäjän sortovallan alla. Tämän tavoitteen takia yhteiskunnan eliitillä oli selkeänä tavoitteenaan kansallisen hengen vahvistaminen, ja keino, jolla se tähän tavoitteeseen pyrki, oli kansan valistaminen. Vaikka vanha ja nuorsuomalaisilla oli näkemuseroja siinä, miten asia käytännössä toteutetaan, molemmat olisivat ehkä allekirjoittaneet *Päivälehd*en tilausilmoituksessa asetetun tavoitteen, "että suomalainen kansa saatetaan tilaisuuteen vapaasti kehittää henkisiä ja aineellisia voimiaan, että se pääsee osallisuuteen suurten sivistyskansain henkisistä aarteista, voidakseen kehittää niitä oman luonteensa mukaisesti"(Rytkönen 1940, 226). Lähestymiskulma ja keinot olivat kuitenkin erilaiset.

Kun *Päivälehti* perustettiin, se asetti kielikysymystä olennaisemmaksi tavoitteekseen kansan sisällisen vapauden. Lehden näytenuumerossa 16.11.1889 lehden tekijät määrittelivät auttavansa kansan täysi-ikäisyyteen erotuksena vanhasuomalaisista, jotka pyrkivät ylhäältäpäin holhoamaan kansaa. (Siltala 1999, 302.). Rytkönen samaistuu *Päivälehd*en tekijöiden sielunmaisemaan ja tulkitsee, että he ovat itse omakohtaisessa kehityksessään tulleet siihen kokemukseen, että "hankkimalla tarpeellisia tietoja ja taitoja ihminen pystyy rakentamaan oman henkisen maailmansa omine pysyvine arvoineen ja niitä kannattavine katsantokantoineen. Näin varustettuna hän voi

vapautua ympäristön harjoittamasta vaikutusvallasta, mikä on kaiken todellisen kehityksen ja edistymisen - sekä yksilöllisen että yhteiskunnallisen - tärkein ehto"(Rytkönen 1940, 230).

Tämä tietoisuus omasta minuudesta, yksilön autonomiasta ja sen avulla tapahtuvasta julkisesta rakennustehtävästä muistuttaa yllättävän paljon Habermasin käsitystä minuuden rakentamisesta, jonka hän yhdistää porvarillisen julkisuuden syntyyn ja joka hänen mukaansa sikiää patriarkaalisessa ydinperheessä psykologisen romaanin ja kirjeharrastuksen myötä.

Kivivuori näkee 1800-luvun poliittisessa ajattelussa myös psykologisoivia piirteitä mutta nimenomaan negatiivisessa mielessä. Hän kutsuu Snellmanin ajatteluun pohjautuvaa humanistisen säädyn kansan valistus- ja herätystehtävää "kansalliseksi terapiaprojektiksi". Se perustui snellmanilaiseen ajatukseen, että valtiollinen kehitys edellyttää yksilön psykologista kehitystä. Kansasta tuli eliitin psykologisen kasvatuksen kohde, ja humanistinen oppisääty alkoi olettaa, että se osasi määritellä, mikä on se "aito ja oikea persoonallisuus", jota kansallinen kehitys vaati. (Kivivuori 1996, 17-18.) Kääntäen: eliitin ajattelusta poikkeavan poliittisen maailmankuvan voitiin selittää johtuvan ”väärästä” tai ”sairaasta” persoonallisuudesta.

Kivivuori kutsuu tätä kansallista terapiaprojektia vahvaksi psykopolitiikaksi. Hän näkee sen räikeimmän ilmentymän kansalaissodan jälkeisissä valkoisten yhteiskunta-analyyseissä, joissa punaisten kapinaa selitettiin sellaisilla termeillä kuin sairaus, tartuttava joukkomielipuolisuus, sielullinen sairaus ja hysteria. Lars Ringbom kuvasi vuonna 1918 ilmestyneessä teoksessaan kapinallisten sieluntilaa ja kansalaissodan syitä seuraavasti: "Kyseinen massapsykoosi muistuttaa paranoiaa siinäkin, että sairaat eivät piittaa järkisyistä ja ovat kyvyttömiä ymmärtämään omaa epänormaalia sieluntilaansa" (mt. 19-23).

Kivivuoren mielestä modernin politiikan synty tapahtui Suomessa tämän aatteellisen strategian kautta ja jätti siihen pysyvät jäljet. Toisin kuin anglosaksisten maiden perinteessä, politiikan teko yhdistettiin lujasti "totuuteen" ja "edistykseen" aina siinä suhteessa, miten poliittinen eliitti ne kulloinkin määritteli. (Kivivuori 1996, 17.) Kansanvalistus ei johtanut Suomessa yhteiskunnan ja yksilöiden emansipaatioon vaan poliittiseen vallankäyttöön, joka sieti huonosti eliitin kannoista poikkeavia poliittisia mielipiteitä. Psykologia ei siis näytä aina vapauttavan ihmistä, vaikka se vapauttaisikin porvarin.

Siltala tulee varsin erilaisiin johtopäätöksiin tutkiessaan 1800-luvun lopun ”kansallista terapiaprojektia” ja sen psykologisia ulottuvuuksia. Hän näkee ajan aatemaailmassa pyrkimyksen yhdistää toisiinsa psykologiset ilmiöt ja kansalaiskompetenssi, yksilöllisen minuuden rakentaminen ja toisaalta minän ja yhteiskunnan välinen vuorovaikutus. Siltalan mielestä näiden kahden ilmiön välille on suotta luotu binaarinen kahtiajako. Yksilöityminen ja kollektivismi kiertyvät Suomen 1800-luvun lopun historiassa luontevasti yhteen. Hän jopa uskaltaa epäillä, että ”identiteetin rakentaminen verrattuna aikaisempaan sekä samastuminen joihinkin ryhmiin enemmän kuin toisiin kuuluvat väistämättä yleisempään teoriaan ihmisen ja yhteiskunnan kehityksestä”(Siltala 1999, 700-703).

Siltala ei ymmärrä sellaista yhteiskuntatutkimuksen suuntausta, joka pyrkii jatkuvasti erottamaan poliittisen toiminnan ja psyykkisen autonomiapyrkimyksen toisistaan ja antaa lisäksi ymmärtää, että minuuden rakentaminen tai psyykkinen sisäisyys vääjäämättä johtaa yksilön vieraantumiseen poliittisesta toiminnasta. Nimenomaan 1800-luvun lopulla alkanut suomalaisten kasvu alamaisista kansalaisiksi todisti täysin päinvastaista: mitä paremmin tunteiden yhteen sovittelu ja erittely onnistui yksilötasolla, sitä tarmokkaammin parannettiin myös ulkoista maailmaa. (Mt. 702)

Kiinnostavalla tavalla Siltalan näkemys 1800-luvun lopun Suomesta tuntuu tiivistävän ajatuksen, joka on tämänkin tutkimuksen perustana: onko psykologisen/yksilöllisen identiteetin rakentamisen ja poliittisen/yhteiskunnallisen ajattelun erottaminen toisistaan yhteiskunnan kannalta mahdollisuus vai uhka? Onko se keinotekoinen kahtiajako, josta olisi nimenomaan pyrittävä eroon sen sijaan että jakoa vahvistettaisiin?

Kivivuori ei tee eroa vanha- ja nuorsuomalaisten poliittisten lähtökohtien välillä, ja siksi en ole varma, tekeekö Kivivuoren tulkinta täyttä oikeutta *Päivälehd*en miesten pyrkimyksille. Jo *Päivälehd*en näytenumeron pääkirjoitus tähdensi erityisesti toisella tavalla ajattelevien suvaitsemisen tärkeyttä ja ilmoitti lehden antavan eri ajatussuuntien vapaasti kilpailla lukijoittensa edessä. Nimenomaan tätä se piti vapaamielisyytensä perustana. (Zetterberg 2001, 162.) ”Me tahdomme ottaa selvän vieraistakin aatevirtauksista, esitellä ne kansallemme, sen valittavaksi mitä niissä hyvää ja kelpavaa voisi olla, sellaista, jonka voisi tuohon omaan, suomalaiseen rakennukseen sovittaa”, kuten Erkko *Päivälehd*en joulualbumissa vuonna 1891 toteaa.(Rytönen 1946, 182.) Autonominen, kriittiseen ajatteluun kykenevä yksilö tuntuu olevan Erkon toiminnan idealistinen lähtökohta.

Rytkönen korostaa muuallakin tekstissä Eero Erkon ja hänen veljensä Elias Erkon liberalismia: ”Kumpikaan heistä ei tahdo nähdä kansassaan eri yhteiskuntaluokkia, vaan yksilöitä, ihmisiä, joiden tarpeista, toiveista ja kaikinpuolisesta kehityksestä on pidettävä huolta yhteisetua silmälläpitäen” (Rytkönen 1940, 95). Rytkönen korostaa myös toisaalla Eero Erkon erityisen myönteistä ”suhdetta toisinajatteleviin”(Rytkönen 1946, 108).

Myös Eino Leino kritisoi vanhasuomalaisten kollektiivista ajattelua, jonka vastapariksi nousee nuorten yksilöllisyyttä kunnioittava eetos. Leino kuvailee ironisesti ”vanhojen” päämiestä Agathon Meurmania seuraavassa:

Talo, missä meidän isoisämme asuu, ei voi olla mikään tavallinen talo, yhtä vähän kuin hän itse on mikään yksityinen mies. Hän on tuhat ja satatuhatta. Jos hän hymyilee, niin se suinkaan ei ole mitään halpaa yksityistä hymyä: se on kansallista hymyä. Jos hän iloitsee, niin se ei koskaan ole sellaista pientä persoonallista iloa, kuten useimpain muiden kuolevaisten: se on isänmaallista iloa. (Siltala 1999, 304.)

Mahtuvatko Eero Erkko ja *Päivälehti* Kivivuoren ”kansalliseen terapiaprojektiin” vai poikkeako Päivälehdessä poliittinen ajattelutapa keskeisellä tavalla vanhasuomalaisesta valistusprojektista, johon paremmin tuntuisivat istuvan Kivivuoren käsitykset poliittisesta vallankäytöstä? Ehkä nuorsuomalaisten yhteiskunnallisen näkemyksen erilaisuutta kuvastaa käytännössä se, että Eero Erkko innostuu ensimmäisenä ”amerikkalaisesta muotivillityksestä”, joka myöhemmin opitaan tuntemaan haastatteluna. *Uuden Suomettaren* tai muiden vanhasuomalaisten lehtien sivuilta sitä olisikin vaikea kuvitella löytävänsä 1800-luvulla. Haastattelun ja artikkelin, joksi *Uuden Suomettaren* pitkiä kirjoituksia voisi kenties lähinnä kutsua, ero on paitsi journalistinen myös maailmankatsomuksellinen.

Kaj Häggman (1994) toteaa perheen asemaa 1800-luvun Suomessa käsittelevässä tutkimuksessaan, että konservatiivien ja radikaalien ajattelutavoissa on kyse nationalistisen yhteisöllisyyden ja liberaalin yksilönvapauden välisestä ristiriidasta ja toisaalta tämän ristiriidan yhteensovittamisesta, mistä teemasta muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa oli käyty ideologista taistoa jo 1700-luvun lopulta alkaen. 1800-luvun lopun Suomessa, toisin kuin saman ajan Euroopassa, liberaalin yksilönvapauden kannattajat olivat marginaalinen ryhmä verrattuna nationalistista yhteisöllisyyttä korostavien suureen enemmistöön. (Mt. 221-222).

Eero Erkon omakin perhe arvosteli häntä idealismin – snellmanilaisen kansallishengen ja siveellisyyden - puutteesta. *Päivälehd*en päätoimittajana Erkko (1860–1927) olikin poikkeus aikalaistensa keskuudessa: häntä kiinnosti pragmaattisesti myös asioiden toteutettavuus, ei vain niiden idealistinen arvo. (Siltala 1999, 328.) Tuskin Erkko kiinnostui haastattelusta, uudesta ”amerikkalaisesta muotivillityksestä” yksinomaan sen liberalistisen pohjavirityksen takia, vaan pikemminkin siksi, että hän oli uusia muotoja etsivä journalisti ja kaupallista menestystä vaaniva lehdenkustantaja. Haastattelu ja reportaasi eivät edustaneet uhkaa vaan mahdollisuutta: toisenlaista tapaa katsoa todellisuutta ja - ajatuksen hieman kypsyttyä - toisenlaista tapaa myydä sanomalehteä.

Ehkä syytä sille, miksi haastattelu ei vakiintunut journalistiseksi käytännöksi 1800–1900 -lukujen lopulla suomalaislehdissä toisin kuin Yhdysvalloissa, onkin syytä hakea noiden kahden yhteiskunnan eri tavalla järjestyneistä yhteiskuntaelämän valtasuhteista. Yhdysvalloissa kansalaisyhteiskunta oli vuosisadan loppupuolella jo selvästi pidemmällä kuin Suomessa, jossa puolestaan laajasti kansalaisten elämää kontrolloimaan pyrkivä valtiokoneisto ja toisaalta hyvin valtiosidonnainen humanistinen oppisääty pitivät lujasti vallasta kiinni. Schudsonin mukaan haastattelu journalistisena käytäntönä korosti uudella tavalla toimittajan asemaa hallituksen ja kansalaisen välissä ja rikkoi ajatuksen toimittajasta puoluepolitiikan puhtaaksikirjoittajana. (Schudson 1998, 180-182.) Näin radikaali ajatus maailmasta monien äänien keskustelukerhona oli 1800-luvun suomalaiselle sivistyneistölle vielä vieras.

Kiinnostavaa on, että päivälehteläiset korostivat voimakkaasti taiteen ja erityisesti naturalistisen ja psykologisen romaanin merkitystä ihmisen sisälliselle vapautumiselle ja kävivät myös innokasta keskinäistä omia tunteita ja tunteita analysoivaa kirjeenvaihtoa. Naturalistinen romaani sai paljon tilaa *Päivälehd*essä mutta herätti paheksuntaa vanhan koulukunnan jäsenten keskuudessa.

Snellamanin mielestä taiteella oli arvoa vain siveellisyyden edistäjänä ja terveen kansallishengen tulkkinä. (Siltala 1999, 308.) Myös estetisoivat kaunotaiteet olivat arveluttavia, koska ne veivät kiinnostuksen pois isänmaallisista harrastuksista omaan persoonaan ja passiiviseen, kulutusluonteiseen nautiskeluun. Snellmanin mukaan totuutta ei löydetäisi "multaläjistä ja läjän vierestä", kuten hän evästi ylioppilaita naturalismin vaaroista. Taiteen oli tavoitettava eettisten syiden ja seurausten ketju, ylevöitettävä tunteita eikä kuvattava niiden hetkellistä ailahtelua ympäristötekijöiden mukaan. Lähes samoin perustein Agathon Meurman arvosteli Emile Zolaa, Aleksis Kiveä, Minna Canthia ja Juhani Ahoa. Meurmanin mielestä nämä eivät seuloneet riittävässä

määrin esiin ihannetotuutta kuvatessaan yksityistapauksia ja selittäessään kaiken yksilön kärsimyksistä tai sukuvietistä käsin. (Mt. 309)

Yllättävää kyllä, vanhasuomalaisten kriittinen asenne naturalistiseen romaaniin tuo mieleen perusteluidensa puolesta monet notkeaa modernia ja yksilöllistymiskehitystä kritisoineet sosiologit. Ajatus romaanista tai televisio-ohjelmasta, joka vie kiinnostuksen pois isänmaallisista/poliittisista harrastuksista omaan persoonaan ja kulutusluonteiseen nautiskeluun voisi mainiosti olla kritiikkiä tämän päivän televisio-ohjelmasta.

6.7. NAINEN KANSAKUNNAN EHEYTTÄJÄNÄ

Tämän tutkimuksen yhtenä ”punaisena lankana” on ollut pyrkimys tarkastella feminiinisen ja maskuliinisen välistä kahtiajakoa modernissa yhteiskunnassa ja tämän binaarisen koodin vaikutuksia sekä haastattelun perinteeseen kuin myös haastatteluohjelmien arvottamiseen myöhemmissä tutkimuksissa ja kritiikeissä. Kun muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa alettiin 1800-luvun lopulla kritisoida laajemmin edellisellä vuosisadalla vahvistunutta kahtiajakoa, joka liitti lujin sitein feminiinisen yksityiseen ja maskuliinisen julkiseen sfääriin, Suomessa tultiin alkumatka jälkijunassa.

1800-luvun puolivälissä perhe ja sitä kautta naisen ja miehen roolit olivat keskeinen puheenaihe sekä lehtien palstoilla että valtiopäivillä. Poliitikot, kirjailijat, kirkonmiehet ja filosofit kirjoittivat imeväisten hoito-oppaita, kasvatusoppaita ja avioliitto-oppaita. (Häggman 1994, 215.) Koti ja kodin merkitys, yksityinen ja feminiiniseksi määritelty aihe, oli jatkuvan poliittisen keskustelun vakioiteema. Huvittavaa kyllä aihetta puitiin nimenomaan ”miehissä”, koska naisia ei pidetty kyvykkäinä osallistumaan julkiseen keskusteluun, oman asiansa käsittelyyn. (Mt. 215-216)

Samaan aikaan kun sääty-yhteiskunta mureni, yksityinen ja julkinen ja samalla feminiininen ja maskuliininen alkoivat selkeästi eriytyä toisistaan. Tätä eriytymistä vallassa oleva eliitti pyrki tietoisesti vahvistamaan.

Yksityisen ja julkisen raja määrittyi nimenomaan sukupuolen kautta. Peruslähtökohtana vanhasuomalaisten näkemyksissä oli, että keskiluokkainen³² koti ja perhe olivat naisen siveellinen valtakunta, julkisuus miehen taistelukenttä. Tämän työnjaon katsottiin perustuvan luonnollisiin eroihin: jako tunteelliseen, uhrautuvaan ja hoivaavaan naiseen ja toimivaan, järkevään, luonnon ja ruumiin rajoja ylittävään mieheen vahvistui 1800-luvulla. Järki oli myös valtion ominaisuus, tunne kuului kotijoukoille.

Tunne oli ailahteleva, järki ja velvollisuus pysyviä, kuten Agathon Meurman toteaa: ”Vankkaa pohjaa ihmiselämälle eivät voi tunteet muodostaa, ei uskonnolliset eivätkä niin sanoakseni maalliset. Molemmista voi päinvastoin olla vaaraa; sillä toisella tai toisella tavalla muuttuvat ne, ja jos silloin ei ole perustuksena velvollisuus, vakaumuksen tunne, niin vaara pyörii, että ihminen luulee pettyneensä, vaikka hän ainoastaan on väärin käsittänyt, mitä elämässä sopii ja saa vaatia.”(Siltala 1999, 557.). Loogisesti päätellen, myös tunteellinen nainen oli siis ailahteleva ja ailahtelevuudessaan vaarallinen, jollei häntä velvollisuuteen vetoamalla saatu jäykistetyksi.

Naisen ja miehen erot perusteltiin biologialla. Naisen erotti miehestä ensinnäkin hänen haurautensa, jota pidettiin myös esteenä hänen osallistumiselleen julkisen alueen toimiin. Hauraus oli luonteeltaan fysiologista: naisen suvunjatkamistehtävä alituisine kuukautiskiertoineen heikensi naisen "hermovoimaa"(mt. 558), niin että nainen ei voinut toimia määrätietoisesti julkisella alueella.

Toisaalta naisen viettitalous oli miestä heikompi ja siksi nainen äitinä oli sopivampi myös kontrolloimaan ja hillitsemään miehen uhkaavia viettejä. Naiset, jotka olivat sukupuolisesti aktiivisia, olivat 1800-luvun lääketieteen mukaan hermostoltaan epätasapainossa. Siksi naisen omaksi parhaaksi olikin, jos hän pystyi suuntamaan viettinsä toisten hoivaamiseen "luonnollisella" tavalla, mikä parhaiten toteutui ydinperheen yksityisessä tilassa. Naisista tuli tunnehuollon ammattilaisia, joiden tehtävänä oli paitsi jälkikasvun siveellinen ja moraalinen vahvistaminen, myös julkisissa taisteluissa väsyneen miehen ja koko yhteiskunnan tunnehuolto. (Mt. 558-560)

Naisten hyveellisyys ja toisaalta miesten alttius taipua viettiensä vietäviin näkyivät selkeästi myös 1800-luvun lopun fennomaanisessa kasvatopedagogiassa (Uno Cygnaeus) mutta myös

³² Naisen ja miehen välinen työnjako yksityisessä ja julkisessa sfäärissä syntyi ja vahvistui vasta, kun työn ja perhe-elämän yhteys agraarisissa suurperheissä hajosi ja tuotantoelämä siirtyi kodin ulkopuolelle. Vasta tässä vaiheessa alkoi voimistua keskiluokkainen tunnesuhteita korostava malli. Suomen oloissa "agraarinen malli" säilyi verraten pitkään käytännössä, ja siksi kansanvalistajien ylhäältä antama malli uudesta perhemallista törmäsi epäilemättä ristiriitoihin arjen käytännöissä eikä toteutunut laajoissa kansankerroksissa puhtaana, vaan sekoittuneena versiona.

raittiustyössä käytetyissä kieli- ja mielikuvissa (juoppo miespeto ja kotia sekä yhteiskuntaa ylläpitävä naisenkeli) ja terveystaloustuksessa (emäntien "sylkyrimiehiä" vastaan kohdistunut hyökkäys). (Mt. 561) Sen sijaan naisen kykyä asettua välittömien kokemustensa yläpuolelle ja hahmottaa ilmiöitä abstraktisti pidettiin epätodennäköisenä.

Nykyajasta katsoen vaikuttaisi siltä, että nainen ylennettiin alistamalla eli samalla kun naiselta vietiin oikeus osallistua julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon, hänelle annettiin yksityisyydessä hoidettavaksi merkittävä yhteiskunnallinen tehtävä. Julkisen elämän kannalta vajavaisesti yksilöitynyt Äiti kodin siveellisenä hengettärenä loi välittömään tunteeseen eikä itsestään tietoiseen ajatteluun perustuvassa kodissaan pohjan itsenäisille, julkisen sfäärin toimijoille eli siis pojilleen. (Mt. 554) Naisella oli tärkeä rooli yhteiskunnan siveyden, moraalin ja kansalaiskunnan ylläpitäjänä. Ristiriitaisella tavalla nainen kykeni siis ”yhteiskunnalliseen tuotantoon” yksityisen alueella mutta ei täyttänyt silti ”julkisen tuotannon” vaatimuksia.

Toisaalta kaikki 1800-luvun yhteiskunnalliset kysymykset - työväenkysymys, raittius, sukupuolimoraali, suomalainen kulttuuri - kytkeytyivät kysymykseen sukupuolten välisestä erosta. Nimenomaan perheen ja naisen kautta sekä säilytettiin että kritisoitiin yhteiskuntaa. Yhteiskunnallisten ongelmien syitä haettiin yksityisestä: vapaasta rakkaudesta, naisemansipaatiosta ja kristillisten arvojen unohtamisesta. (Mt. 557) Vaikka yksityinen ja julkinen pyrittiin toisaalta erottamaan tiukasti toisistaan, ne samanaikaisesti jatkuvasti sekoittuivat toisiinsa.

Naisen rooliksi tulikin yhteiskunnan eheyttäjän rooli: naisen oli yksityisyydessä eheyttävä se, minkä moderni talous ja kulttuuri julkisesti repivät. Olipa ongelma mikä tahansa - köyhyys, kurjuus, sukupuolitaudit, juoppous, epärehellisyys, henkisesti repivät (kumoukselliset) virtaukset tai rahvaan kiinnostumattomuus yhteiskunnallisista harrastuksista - naisella siveellisyyden vartijana ja sen siirtäjänä sukupolvelta toiselle oli velvollisuus puhdistaa nämä yhteiskunnalliset mätähaavat. Yhteiskunnallisen taistelun olikin vanhasuomalaisten mielestä alettava kodeista. (Mt. 577) Naista tarvittiin yhteiskunnan "itsen" säätelijäksi, julkisen ja yksityisen rajamailla toimivaksi terapeutiksi.

Yrjö-Koskinen ja Meurman, vanhasuomalaisten johtomiehet, pitivät naisliikettä yhteiskunnan itsekkäänä hajottamisena. Nainen ei heidän mielestään kuulunut opilliselle uralle eikä virkamieheksi luomisjärjestyksessä. Naisen kutsumus oli rakentaa yhteistä hyvää ja yhteiskuntaa kotoa käsin ja luopua yhteisen onnen nimissä yksityisestä onnestaan ja omaisuudestaan. (Mt. 563-565) Pohjimmiltaan taustalla oli ajatus, että nainen ei luontonsa takia täyttänyt kansalaisuudelle

asetettuja vaatimuksia, jotka vasta antoivat ihmiselle oikeuden päättää itse omasta elämästään. (vrt. Häggman 1994, 221.)

Kun naisen yhteiskunnallinen tehtävä oli näin ideologisesti sidottu yksityisen alueelle, vanhasuomalaisetkin alkoivat suhtautua myönteisemmin naisten vaatimuksiin koulutustason kohentamisesta ja valtiollisen sananvallan lisäämisestä. Naiset saattoivat ryhtyä harjoittamaan "yhteiskunnallista äitiyttä" naisille luonteviksi katsotuissa hoiva- ja kasvatuserämissä, mutta tämä koski lähinnä ylä- ja keskiluokan naisia ja useimmiten vain naimattomia naisia. (Siltala 1999, 585.)

Kiinnostavaa on, että myös naisasianaiset, muun muassa Lucina Hagman, jotka vaativat naisille yhteiskunnallisia oikeuksia, näkivät samalla naisen velvollisuudeksi tuoda myös julkiselle alueelle sopusointua ja lämpöä. Repivä puoluepolitiikka ei sopinut naisille, vaan naisten toivottiin vielä äänioikeuden saavutettuaankin sovittelevan yhteiskunnallisia ristiriitoja. (Mt. 586)

Julkisen naisen rooliin eivät siis alusta pitäenkään kuuluneet ristiriitojen rakentaminen tai osallistuminen "repivään" poliittiseen valtapeliin. Julkinen nainen oli eheyttäjä, joka rakensi kansakuntaa sisältäpäin, hän konkreettisesti muokkasi "minuuksia" lapsia kasvattaessaan: yksityisin keinoin ja yksityisistä teemoista. Kun miehet rakensivat yhteiskuntaa, naiset kasvattivat autonomisia kansalaisia.

Tämä sukupuolittunut kuva todellisuudesta ei ollut koko kansan eikä edes koko eliitin näkemys, mutta todennäköisesti hyvin pitkään hallitseva käsitys. Aiemmin esittelemässäni Akseli Routavaaran 1940-luvulla julkaistussa sanomalehtimiehen oppaassahan näkyy selkeästi 1800-luvulla luodun "sukupuoliteorian" vaikutus.

Epäilemättä tällä "sukupuoliteorialla" on ollut ja on yhä edelleen vaikutusta siihen, miten nais- ja miestoimittajien työnkuvat ovat eriytyneet, miten nais/miestoimittajat ovat rakentaneet omaa toimittajan identiteettiään ja myös siihen minkä arvoisiksi ja millä kriteereillä naisten ja miesten "journalistiset urosteot" on arvioitu.

7 TOIMITTAJAN PROFESSIO YLEISRADION HISTORIASSA

Olen edellä käsitellyt haastattelun, uuden journalistisen käytännön, syntyhistoriaa sekä Yhdysvaltain että Suomen näkökulmasta. Olen myös pyrkinyt tuomaan esiin erilaisten kahtiajakojen, binaaristen koodien kulttuurisia juuria, niiden keskinäisiä törmäyksiä ja uudenslaisiakin rajanvetoja sekä näiden koodien ilmenemistä journalistisissa käytännöissä.

Tutkielmani viimeisessä osiossa pyrin tutkiskelemaan omaa rooliani keskusteluohjelmien naispuolisena tekijänä ja pohtimaan, millä tavoin oma intentioni, haastattelun historiallinen traditio, yhteiskunnallinen ja kulttuurinen muutos sekä journalistiset sukupuoliroolit ovat vaikuttaneet omaan tekemiseni tapaan.

Koska olen työskennellyt suurimman osan aktiivisista työvuosistani Yleisradiossa, olen tämän osion alkuun koonnut lyhyen katsauksen Yleisradion historiasta hahmottaakseni selkeämmin, miten yksityisen ja julkisen rajan hahmottaminen on 60 vuoden aikana muuttunut yhtiön sisällä. En ole pyrkinytkään käsittelemään jokaista vuosikymmentä tai vaihtuvien johtajien kausia kronologisesti, vaan olen valinnut Yleisradion historiasta vain sellaiset käännekohdat, jolloin nimenomaan käytännön ohjelmapolitiikassa tapahtui muutoksia, joiden voi katsoa tukevan toisaalta irtautumista puoluepolitiikasta ja toisaalta journalistisen profession vahvistumista. Nämä molemmat tekijäthän Yhdysvaltain historiassa tuntuivat edeltävän sekä journalististen käytäntöjen muuttumista ja koko individualisointiprosessia.

Yleisradion historiaa käsittelevä osa on luonteeltaan suppea, mutta valinta on tietoinen. Koko Yleisradion ohjelmapolitiikan ja yksittäisten ohjelmien yksityiskohtaisempi tarkastelu olisi jo toisen tutkielman aihe.

7.1. HELLA WUOLIJONEN AIKA

Yleisradion tärkeä rooli kansallisen taistelutahdon rakennustyössä talvi- ja jatkosodan aikana rikasti journalistisia käytäntöjä. Haastattelu ja reportaasi yleistyivät nopeasti, kun tarvittiin uusia tapoja vaikuttaa kansalaisten mielialoihin. Suuri muutos tapahtui myös sodan jälkeen, kun puoluepoliittinen asetelma muuttui hävityn sodan seurauksena.

"Niin, se sivistyksen ja tiedon tarpeellisuus! Jos me olisimme tienneet, että Hitler tapatti miljoonia ihmisiä, ei meistä olisi tullut Hitlerin liittolaisia, jos olisimme tienneet, miten voimakas Neuvostoliitto on, emme olisi yhtyneet sotaan", totesi Yleisradion pääjohtaja Hella Wuolijoki Puhuvassa radiolehdessä 14.9. 1947. (Vihavainen 1996, 300.)

Vaikka Hella Wuolijokea pidettiin aikanaan persoonana, joka oli ohjelmapoliittisissa linjauksissaan niin vaarallinen ja radikaali, että hänet lopulta erotettiin radion pääjohtajan virasta kesällä 1949, hänen peruslähtökohtansa tuntuu pikemminkin olevan jatkoa 1800-luvun loppupuolella syntyneelle ajattelutavalle. Kansaa oli sivistettävä, sillä sivistys oli ainoa tie kansakunnan menestykseen. Sivistys oli suomalaisen yhteiskunnan eliitin, siis myös ja ensisijaisesti Yleisradion, tehtävä. Erona aiempiin Yleisradion johtajiin, Wuolijoki poliittisen taustansa takia korosti luonnollisesti, että sivistäjien oli edustettava puoluepoliittisesti koko kansaa, myös "sodan voittanutta" vasemmistoa. Mutta pohjalla oli optimistinen käsitys, että sivistyksen ja tiedon tuottaminen ylhäältä alaspäin muuttaisi paitsi yksilön myös poliittisen ajattelun suuntaa.

Niinpä "Yleisradio pyrkii kasvattamaan ja lohduttamaan ja virkistämään kansaamme auttaakseen valtiovaltaa ja niitä voimia maassamme, jotka tahtovat kasvattaa kansaamme todelliseen demokratiaan, etsiä totuutta ja repiä pimennysverhoja kansamme silmiltä", kuten Wuolijoki totesi puheessaan 25.11.1947 (mt. 300).

Wuolijoen ”pimennysverho” rinnastuu kiinnostavalla tavalla poliittisen haastattelun siihen historialliseen perinteeseen, joka olettaa, että journalistin tehtävänä on paljastaa poliitikon/politiikan perimmäinen valheellisuus. Wuolijoki uskoo, että repimällä pimennysverho kansan silmiltä, kansa saa omin silmin nähdä totuuden, autenttisen todellisuuden. Ja jos siinä urakassa onnistuttaisiin, tapahtuisi sellainen kansakunnan minuuden uudelleen rakentuminen, joka johtaisi poliittisiin tekoihin, jopa siinä määrin, että sodatkin jäisivät käymättä ja keskitysleirit rakentamatta. Ajatus ”vääärstä tietoisuudesta” kivivuorelaisessa merkityksessä näkyy Wuolijoen ajattelussa selkeästi.

Wuolijoen yleisradiopolitiikassa pimennysverhoa eivät vielä vetäneet auki yksittäiset sankaritoimittajat vaan puolueet, jotka vielä raskaan moderniin tyyliin edustivat varsin selkeästi rajautuvia yhteiskuntaluokkia. Tämä näkyi myös ohjelmistopolitiikassa.

Wuolijoen aikana syntyivätkin paitsi *Työmiehen* ja *Maamiehen tunti* myös *Pienoisparlamentti*, ensimmäinen ajankohtaisiin aiheisiin pureutuva keskusteluohjelma, jonka vakiojäseninä olivat pitkään mm. oikeusministeri Urho Kekkonen ja joukko eri puolueiden kansanedustajia. Yleisradio myös paljasti sellaisia ”todellisuuksia”, joita aiemmin ei ollut tehty julkisesti näkyviksi: köyhyyttä ja huono-osaisuutta. Wuolijoen taloon palkkaama kommunisti, toimittaja Unto Miettinen toteuttikin tätä ”tunkeilevan katseen” politiikkaa monissa sosiaalireportaaseissa, joissa hän käytti myös paljon haastattelua amerikkalaisten esikuvien tapaan.

Wuolijoen aika edusti kuitenkin pääosin raskaan modernin ideaaleja eikä se siinä mielessä poikennut sitä edeltävästä ajasta. Yksilö ei vielä noussut yhteiskunnan perusyksiköksi, identiteetit ja luokat, joihin yksilöt kiinnittyivät, olivat vielä varsin pysyviä. Ajatus autenttisuudesta kytkeytyi puolueiden väliseen valtataisteluun - ei niinkään yksittäisten poliitikkojen paskiaismaisuuden paljastamiseen. Sen aika tuli vasta hieman myöhemmin. Vasta koko yhteiskunnan notkistuessa vanhat kollektiiviset rakenteet alkoivat murtua.

7.2. KYLLÄ KANSA TIETÄÄ - REPORADION NOUSU JA UHO

Eino S. Revon aikana alkunsa saanut ja pitkään Yleisradiossa vahvana elänyt ajatus informatiivisuudesta ei ensi silmäyksellä poikennut siitä Hella Wuolijoen käsityksestä, jonka mukaan Yleisradion tehtävänä oli avata pimennysverhot kansalaisten silmien edestä. ”Katsoimme, yksinkertaisesti sanoen, että ihmisillä on oikeus saada tietää minkälaisessa maailmassa he elävät ja että tietojen salaamisen aika on ohi demokratiassa” (Repo 1975, 216-217), kuten Repo muistelmissaan toteaa. Poliitikot pyrkivät vielä hänenkin kaudellaan, muun muassa hallintoneuvoston avulla, ahkerasti vaikuttamaan siihen, mistä asioista ja kenen näkökulmasta televisiossa keskusteltiin. Puolueet tekivät yleisradiopolitiikkaa.

Reporadion teoreetikolla, älyllisen aktiivisuuden isällä Yrjö Ahmavaaralla, oli kuitenkin selkeä näkemys siitä, että yleisradiotoiminnan tulisi olla selkeästi riippumatonta puoluepoliittisista intressiryhmistä. Toisaalta Ahmavaara uskoi, että informatiivinen yleisradiotoiminta koituu seurauksiltaan ”edistyksellisten näkökantojen hyväksi, ketkä niitä sitten edustavatkaan”(Ahmavaara 1970, 158-159). Mitä hän edistyksellä tarkoittaa ja keitä nämä edistykselliset tahot olivat, sitä hän ei konkreettisesti nimeä, mutta vastarinnasta päätellen oikeistopuolueissa Ahmavaaran toivomaa edistystä oli vähemmän kuin vasemmistossa.

Ahmavaara puhuu jo yksilöistä, ei kansasta. Älyllisellä aktivoinnilla hän tarkoitti nimenomaan yksilön "herättämistä" ajattelemaan todellisuutta, "toisin sanoen muodostamaan todellisuutta koskevia johtopäätöksiä saamansa evidenssin pohjalta"(mt. 147). Yleisradion tehtävänä onkin tarjota sellaista informaatiota, joka "muuttaa kansalaisten keskuudessa vallitsevia keskimääräisiä uskomuksia entistä todellisuuspohjaisemmiksi"(mt. 157). Yleisradion toimittajien on siis pyrittävä muuttamaan kansalaisten väärää tietopohjaa tarjoamalla objektiivista todistusaineistoa todellisuudesta.

Kiinnostava on painopisteen siirtyminen puolueista toimittajan professioon. Wuolijoki uskoi vääristyneen todellisuuskuvan muuttuvan, kun paitsiossa olleet vasemmistopuolueetkin saivat äänensä kuuluville. Ahmavaaran ajattelussa sen sijaan toimittajasta tulee aktiivinen kansalaisten maailmankuvan muokkaaja ja muuttaja. Kansalaisten älyllinen aktivointi ei ole (vain) puolueen vaan toimittajan velvollisuus.

Ahmavaara pohtii hyvin konkreettisella tasolla älyllisen aktivoinnin reseptiä: perillemenon ja vaikuttamisen keinoja ja journalismin käytäntöjä. Hän nostaa esiin muun muassa "dramatisoinnin ja emotionaalisen sävytyksen"(mt. 165) mutta varoittaa, että emotioiden kanssa on oltava tarkkana. Sävytyksen on oltava määrältään ja laadultaan tismalleen oikea, jotta informaatio vaikuttaa katsojaan oikealla tavalla. Katsojan pitää samaistua mutta liika samaistuminen on toisaalta torjuttava vieraannuttamalla. Jotta älyllistä aktivoitumista tapahtuisi, toimittajan on säädeltävä katsojan tunteita säätelemällä omaa tunneilmaisuaan.

Ideologiapolitiittisen ajattelun synty Yhdysvalloissa on selvästi vaikuttanut Ahmavaaraan, kun hän toteaa, että omaehtoinen, kriittinen tiedostaminen tapahtuu usein aluksi jonkin vähemmistön piirissä. Tätä joukkoa hän kutsuu tiedostavaksi etujoukoksi. Toiset yksilöt ovat otollisempia tiedostajia siksi, että he ovat itse ristiriidassa vallitsevan ajattelutavan kanssa. Edellytyksenä on kuitenkin riittävä älyllinen kyky tuon ristiriidan selittämiseksi. Vaikka naisasialiike oli yksi ideologiapolitiikan "tiedostavista etujoukoista" Yhdysvalloissa, Ahmavaara ei mainitse naisia listatessaan ryhmiä, joilla on riittävästi älyllistä kapasiteettia ja tarpeeksi ristiriitoja, jotta he kykenisivät kipuamaan tiedostavien etujoukkoon. Ahmavaara ei myöskään pohdi, kumpi kriittisen tiedostamisen edellytys naisilta puuttuu. Listalleen Ahmavaara sen sijaan kelpuuttaa proletariaatin, poikkeavasti käyttäytyvät yksilöt ja älymystön. (Mt. 173-174)

Reino Paasilinna, jonka vakuutusohjelmaa on pidetty hyvänä esimerkkinä Reporadion kriittisestä journalismista, pohtii tiedostamisen ongelmaa pamfletissaan *Ruutu on valttia* (1970). Hänen maalaamansa historiikki antaa kuvan yhtiöstä, jossa "älyllistä aktivointia" todella tarvitaan.

Paasilinna korostaa Ahmavaaraakin enemmän toimittajan roolia todellisuuden tulkitsijana. Hän ei usko, että toimittaja pystyisi jäljentämään todellisuutta - edes uutisten totuus ei ole objektiivinen, tasapuolinen eikä rehellinen. Sen sijaan hän vaatii toimittajalle oikeutta esittää rehellisesti ja avoimesti omat näkemyksensä asiasta ja myös rohkaista haastateltaviaan siihen. Paasilinnan mielestä toimittajan missio on selvä: "Meidän velvollisuutemme on välittää ihmisen hätä mahdollisimman rehellisesti auttamaan pystyvien kuultavaksi"(mt. 210).

Paasilinna haluaa tehdä kuitenkin selvän eron oman ja toisten samalla apajalla kalastavien medioiden välille. Toimittaja ei saa irrottaa ongelmia yhteyksistään, kuten Paasilinnan mielestä *Hymy*-lehti tekee. Yleisradion tuottamaa *Jatkoaikaa* Paasilinna kritisoi siitä, että se marssitti studioon vaikeuksiin joutuneita ihmisiä: "haluttiin asettaa kuriositeetti-ihminen vetonaulaksi aivan kuin jättiläislihava nainen tai kaksipäinen vasikka sirkuksessa"(Mt. 212-213).

Paasilinna, josta itsestään tuli oman aikansa parjattu mutta myös ihailtu sankaritoimittaja, asettuu suhteessa poliitikkoihin siihen "rähisevien ja röyhkeiden" haastattelijoiden traditioon, joka syntyi jo yli 150 vuotta sitten Yhdysvalloissa. Paasilinnan käsitys poliitikoista tuo mieleen BBC:n Jeremy Paxmanin, kun hän korostaa sitä, miten valtaa pitävä haastateltava yrittää pimittää asioita. Silloin on "tartuttava lujasti kiinni ja pyrittävä puristamaan tieto ulos"(mt. 213).

Paasilinna hyökkää paitsi puoluevaltaa myös puolueiden hallitsemaa Yleisradion ohjelmaneuvostoa vastaan, joka tähän asti oli tiukasti puuttunut myös ohjelmapoliittisiin linjoihin ja jopa yksittäisten ohjelmien sisältöihin. "Kun ongelmista keskustellaan, se tapahtuu tavallisesti vallankäyttäjien kesken. Tärkeä mielipiteenvaihto aidataan johtokuntien kerroksiin" (mt. 238). Television tehtävänä on laajentaa keskustelijoiden joukkoa mutta jos vallanpitäjät eivät anna television paljastaa, toimittajien on lähdettävä "toreille ja työpaikoille kertomaan elokuvin ja puhein siitä, mikä ei pääse kansalaisten tietoon yleisradiosuodattimen läpi" (mt.239). Paasilinnan "vallankumous" tarkoitti siis käytännössä toimittajavallan kasvua: toimittajan asettumista poliittisen eliitin ja kansan väliin.

Ei ihme, että Reporadio synnytti kuohuntaa ja hämmennystä poliitikkojen keskuudessa. Reaktiona syntyneet Suomen kotien radio- ja televisioliitto ja Kristillisen radio- ja televisioliitto (1973)

katsoivat, että Yleisradion uusi suunta uhkasi sananvapautta. Paasilinnan vakuutusohjelma *Vakuutusasia on sydämen asia* (1966) herättikin paitsi katsojat myös vakuutusyhtiöt ja niiden taustaryhmät. Uuden Suomen pääkirjoitus 20.12.1966 totesi Paasilinnan ohjelman innoittamana: "Tämän päivän Suomessa on kehittymässä laitos joka elävästi muistuttaa kansantribuunijärjestelmää kolmattatuhatta vuotta sitten Roomassa. Radiossa ja televisiossa esiintyy nykyisin joukko erehtymättömyyteensä luottavia nuoria miehiä, jotka uskovat olevansa kutsuttuja lausumaan viimeisen sanan ei ainoastaan kotimaan vaan myös ulkomaiden asioista." (Hemanus 1972, 92-98.)

Uuden Suomen huoli oli ymmärrettävä, sillä ilmassa oli selvästi merkkejä siitä, että puolueiden, toimittajien ja kansalaisten keskinäiset suhteet olivat järjestäytymässä uudelleen, samaan aikaan kun koko läntinen poliittinen kulttuuri oli muuttamassa muotoaan. Amerikkalaisen ideologiapolitiikan mukana tulivat uudet aiheet ja näkökulmat: rotumellakoiden ja Vietnamin sodan vastaisten mielenosoitusten lisäksi televisiossakin alettiin keskustella kirkon ja armeijan roolista, alkoholipolitiikasta, koulusta ja seksuaalisista ongelmista. Individualisoituminen oli alkamassa, ja raskas moderni oli uhkaavalla tavalla notkistumassa. Se näkyi myös toimittajien professiossa. Mutta alkoiko Poliitikka isolla P:llä rapautua jo vuonna 1966, kun julkinen alkoi tunkeutua yksityisen alueelle?

Ajan tunnetuimmat ”sankaritoimittajat” olivat nuoria, usein parrakkaita ja ärsyttävän näköisiä miehiä, kuten Hemanus heidät määrittelee. Naisia ei joukkoon ilmeisesti luettu kuuluvaksi, vaikka Päivi Istala *Ristivetoa* -ohjelmallaan saikin ohjelmaneuvoston hermoromahduksen partaalle.

60-luvulla haastattelu yleistyi televisio-ohjelmissa nopeasti. Tämä oli loogista, koska toimittajan katseen suunta oli muuttunut. Toimittaja ei enää etsinyt liittolaista poliittisen eliitin joukosta vaan kurotti kansaa kohti. Haastattelun yleistyminen kertoo omalla tavallaan siitä, miten demokratian käsite 60-luvun Suomessa alkoi muuttua.

7.3. ISÄNNÄT LÄHTIVÄT, SOPULIT TULIVAT

Toimittajien valankumousta yritettiin saada nopeasti aisoihin. Reporadion jälkeen Yleisradiossa alkoi "normalisoinnin aika", jota Erkki Raatikainen kutsui myös restauraation eli ennalleen palauttamisen ajaksi. Tavoitteena oli, kuten Raatikainen toteaa muistelmissaan, että radio ja televisio piti irrottaa siitä hyökkäävästä ilmapiiristä, joka oli alkanut muodostua Yleisradion ympärille. (Salokangas 1996, 270.). Lähtökohdaksi tuli parlamentaarinen tasapuolisuus ja käytännössä tavoitteena oli palauttaa valta takaisin puolueille.

Raatikainen myönsi, ettei tietoa ja asenteita oli mahdoton erottaa toisistaan, mutta siksi Yleisradion tehtävänä olikin tarjota katsojille monenlaisia asenteita, jotta he voisivat muodostaa oman käsityksensä vapaasti "moniarvoisessa, myös sisäisiä ristiriitoja sisältävässä yhteiskunnassa"(mt. 271). Raatikaisen korosti ihmisseläisyyttä, jonka hän halusi näkyvän siten, että Yleisradio siirtäisi toimintaansa alueelliselle ja paikalliselle tasolle. Aiheiden tasolla hän kehotti menemään kohti jokapäiväistä elämää ja jättämään maailman syleily vähemmälle. "Kun viime aikoina niin usein minulta on kysytty --- mitä se normalisointi on, niin eiköhän juuri tämänkaltaista ohjelmatoimintaa. Hiukan pienempiä asioita hiukan pienemmillä kirjaimilla, lähempänä tavallisten ihmisten jokapäiväistä elämää, arkielämän realismia ja vähemmän vaateliaita pyrkimyksiä yhteiskunnan ja korkeakulttuurin alalla." (mt. 273)

Hyvän käsityksen 1970-luvun ohjelmapoliittisesta keskustelusta tarjoavat ohjelmaneuvostojen ja hallintoneuvoston kokouspöytäkirjat. Yksittäisten ohjelmien hyvyyttä ja huonoutta arvioitiin nimenomaan puoluepoliittisin ja jopa ulkopoliittisin kriteerein. Hyvinkin pienistä ohjelmien yksityiskohdista äänestettiin moneen kertaan ja esiintyjää vaihdettiin puoluepoliittisten kantojen perusteella. (mt. 275-290)

Normalisointi onnistui liiankin hyvin, sillä jopa ohjelmaneuvoston puheenjohtaja kokoomuksen Jarmo Virmavirta huolestui ohjelmatoiminnan kaavoittumisesta ja harmaudesta. Virmavirta kritisoikin puoluepolitiikan valtaa Yleisradiossa: politiikka on tullut isännäksi taloon, jossa sen pitäisi olla vahtikoira. (mt. 296-297)

1980–1990 -luvulla Yleisradion ohjelmapoliittikkaan vaikuttivat ainakin yhtä lailla television ja radion toimintaympäristöjen muutokset ja tekninen kehitys kuin yhteiskunnan poliittinen ja taloudellinen murros. (Mt. 343) MTV:n uutiset, paikallisradiot, ylikansalliset kaapelikanavat,

MTV:n oma toimilupa ja myöhemmin 1990-luvulla digi-televisio pakottivat uudenlaiseen pragmaattiseen ohjelmapolitiikkaan. Tämä kehitys näkyy myös Yleisradion toimintakertomuksissa: ohjelmapolitiikan sijasta televisiojohtajat pohtivat ensi sijassa teknisen kehityksen haasteita. (Ks. Ylen toimintakertomukset vv. 1979 - 2000)

Myös poliittisten puolueiden intohimot Yleisradion ohjelmia kohtaan vähenivät. Perinteinen vasemmisto-oikeisto -jako menetti merkitystään viimeistään siinä vaiheessa, kun Neuvostoliitto hajosi. Myös sekä hallintoneuvoston kuin myös ohjelmaneuvostojen poliittinen rooli pieneni, ja lopulta ohjelmaneuvostot lakkautettiin kokonaan. Yleisradio oli lakannut olemasta poliittisten puolueiden taistelukenttä, poikkeuksen tekivät enää johtajavalinnat. (Mt. 344-353)

Toimittajilta ei enää 90-luvulla ”kysytty” poliittista jäsenkirjaa.³³ Uusilla taloon tulevilla toimittajilla ei ollut enää välttämättä poliittista menneisyyttä ja vanhatkin "partaradikaalit" olivat alkaneet kyseenalaistaa toimittajien ja puolueiden välisiä riippuvuussuhteita. Toimittajat alkoivat ymmärtää roolinsa puolueista riippumattomana valtiomahtina. Vai oliko kyse sittenkin vain siitä, että "(M)e (suomalaiset journalistit) olemme tehneet poliittisen johdon ja talouselämän johdon kanssa yhteiskuntasopimuksen--- Sopimukseen sisältyy etiketti: poliittisia aiheita käsitellään arvokkaasti, aiheen edellyttämällä tavalla. --- Me olemme sisäistäneet tämän sopimuksen niin hyvin, että vain harvoin toisen sopijapuolen, establishmentin, tarvitsee huomauttaa, että on olemassa eräs etiketti", kuten Ajankohtaisen kakkosen Vesa Toijonen ironisesti totesi vuonna 1981. (Toijonen 1981, 45-47.)

Poliitikoissa toimittajien vallan kasvu ja riippumattomuus puolueista herätti hämmennystä. Tätä "historiallista" asennemuutosta vasten voi ymmärtää myös Kalevi Sorsan vuonna 1984 pitämän infokatiapuheen. "Lehdistö ei tiedosta sitä, että siitä on tullut tavattoman vahva valtainstituutio. Lehdistö ja lehtimiehet käyttävät yhä tiedostetummin tätä valtaa. He luovat kuvan ihmisille todellisuudesta, koska ihmiset eivät voi sitä tämäntyypisessä yhteiskunnassa suoraan saada. Sen, minkä ihmiset uskovat todellisuudeksi, he ovat saaneet julkiselta sanalta."(Salokangas, 1996, 358) Sorsan, pitkänlinjan poliitikon, näkemys toimittajien kyvyistä suorittaa tätä uutta tehtäväänsä olivat varsin epäilevät: "Sille näyttää olevan ominaista suuri epä-älyllisyys, yhteiskunnallisten ja

³³Tämän tutkimuksen tekijän tullessa Yleisradioon 1988 hän joutui ennen vakinaistamista yksikön johtajan epäviralliseen tenttiin, jossa tiedusteltiin hänen yhteyksiään toimituksen vasemmistolaisiksi miellettyihin toimittajakollegoihin ja kysyttiin myös suoraan, mitä mieltä nuori toimittaja oli kommunismista. Toimittajan suhteita muihin puolueisiin ei tiedusteltu.

muidenkin ongelmien pohdiskelun välttely, poliittisten kysymysten kääntäminen henkilökysymyksiksi sekä omaan toimintaansa kohdistuva täydellinen kritiikittömyys"(mt. 358).

Notkea moderni oli luikertelemassa siis jo 1980-luvulla suomalaiseen yhteiskuntaan. Poliitikon kannalta se merkitsi julkisen vallan kapenemista mutta entä kansalaisen kannalta: oliko kyseessä voitto vai tappio?

7.4. ANKARA ISÄ TEKEE TILAA VIISAALLE ÄIDILLE

1980-luvun lopussa Yleisradion strateginen ajattelu saa virallisestikin uuden suunnan. TV2:n ohjelmastrategian ensimmäinen lause vuonna 1988 kuuluu: " Ohjelmapoliittisen ajattelun perustaksi on otettava ohjelmien ja yleisön suhde."(Siikala 1989, 34.) Samaan aikaan, kun yhteiskunnassa tapahtui taloudellinen murros, Yleisradiosta aletaan puhua palvelulaitoksena. Yhtiö tarvitsee kulttuurin muutosta. "Vanha filosofia, jonka mukaan yleisön tarpeet voidaan määritellä omaehtoisesti Yleisradion journalistisen prosessin sisällä"(mt. 34), on vaihdettava uuteen. Pääjohtaja Sakari Kiurun aikana lähettäjakeskeinen informatiivinen katsomus muuttui yleisökeskeisyydeksi. (Kiuru 1990, 36.)

Kovin kauan ei siis journalistinen "riippumattomuus" saanut Yleisradiossa kukoistaa. Poliittisten puolueiden tilalle, ohjelmapolitiikan suunnannäyttäjäksi, nousi yleisö. Voimakkaimmin tähän ajattelun muutokseen vaikutti toki kiristynvä kilpailu katsojista Yleisradion ja kaupallisten television ja radioiden välillä, mutta osansa oli myös "elämänpolitiikalla", joka oli tunkeutunut 1980-luvulla myös yhteiskuntatieteisiin. Sen taustalla oli laajemmin ideologiapolitiikan vahvistuminen: kansa ei enää ollut kansa vaan siitä alkoi erottua erilaisia ryhmiä, joita ei yhdistänyt niinkään poliittinen vakaumus vaan sukupuoli, ihonväri, seksuaalinen suuntautuminen tai ikä. Sosiaalitieteissä syvähaastattelut ja haastattelututkimukset alkoivat yleistyä. Tutkijan, tv-haastattelijan ja sosiaalisen reportaasin tekijän toimenkuvat alkoivat lähestyä toisiaan. Kansaa ei haluttu enää määritellä ylhäältä käsin vaan sen haluttiin antaa määritellä itse itsensä.

Samaan aikaan talouselämässä suljetut markkinat avautuivat kansainväliselle kilpailulle. Kuluttajasta tuli kuningas paitsi televisiossa myös yhteiskunnassa, ainakin virallisissa juhlapuheissa.

Reino Paasilinnakin tarkensi mielipidettään informatiivisesta ohjelmapolitiikasta tultuaan valituksi pääjohtajaksi vuonna 1989. "Informatiivinen ohjelmapolitiikka kai olisi ollut jotenkin ulkoa tuotua aktivoimista, kun itse taas lähdin sisälähtöisestä aktivoitumisesta"(Hemanus 1990,69). Tarkoittaako sisälähtöinen aktivointi jonkinlaista minuuden rakentamista, jonka rakennuspuina ovat televisiosta saadut maailmankuvan ainekset, sitä Paasilinna ei täsmennä. Pääjohtajan katsauksessaan hän viittaa tähän suuntaan: "Yleisradiolta vaaditaan kykyä sekä hankkia että jäsentää tietoa. Näin tulisi päästä tietämättömyyden holhouksesta yksilöllisen ajattelun vapauteen, manipulaatiosta omaan harkintaan"(mt. 71). Kansa näyttäisi muuttuneen joukoksi yksilöitä myös vanhan reporadiolaisen ajattelussa.

Kulttuurinen muutos alkoi näkyä myös televisiojohtajien kielenkäytössä. Ihmisläheisyys, tunteet, ydinperhe ja jopa nainen muuttuvat käyttökelpoisiksi kielikuviksi uudessa yleisradiopoliittisessa ajattelussa. "TV1 muistutti aikaisemmin ankaraa isää, mutta tänään se on kuin viisas äiti, jonka silmäkulmassa vilkkuu myös huumorinpilkettä. TV2 on tuttu ja turvallinen kuin veli, sisar tai entuudestaan tuttu katsojan ystävä"(Lehmusto 1998, 10).

2000-luvulle tultaessa Yleisradion ohjelmapolitiikka on sekä ruudussa että juhlapuheissa yksilöllistynyt, emotionalisoitunut ja saanut feminiinisiä piirteitä. Naistoimittajien fysiologia samoin kuin hermostokin tuntuu vuosien varrella vahvistuneen, sillä heitä on nyt toimittajan raskaassa työssä yhä enemmän. Mutta ennen muuta kilpailu katsojista on kiristynyt ja toisaalta katsojien oma käsitys omasta identiteetistään on muuttunut: yhä useampi kansalainen katsoo televisiota pikemminkin kuluttajan kuin kansalaisen roolissa. Informoidun kansalaisen ihanne on väistynyt kuluttajakansalaisuuden tieltä – myös vastaanottajan päässä. Uusi ”autonominen kansalainen” perustuu yhä enemmän kuluttamisen kuin osallistuvan kansalaisuuden filosofialle.(Hujanen 1993, 70.)

8 YHDENILLAN PYSÄKILTÄ PUNAISELLE LANGALLE

8.1. VOIKO YKSITYINEN MUUTTUA POLIITTISEKSI?

"Spekulatiivisena teesinä voisikin ehdottaa, että psykokulttuurin suhteellinen taantumavaihe päättyi, kun uuden peruskoulun kasvattamat ikäluokat saavuttivat ensin murrosiän ja sitten aikuisuuden ottaen asemia haltuun julkisuuden kuluttajina ja tuottajina. Psykokulttuurin "toisen syntymän" alkuvaiheessa nuorisovalistajien (esim. Tempakka, Aaltonen) rooli olikin keskeinen". (Kivivuori 1996,69.)

Kuulun ikäni puolesta juuri tuohon Kivivuoren mainitsemaan yhteiskunnallisesti arveluttavaan ryhmään: olen peruskoulun käynyt Tempakka-sukupolven edustaja ja edustan siis ikäluokkani puolesta psykokulttuurin ”toista syntymää”. Epäilemättä juuri siksi tämän tutkimuksen alkuperäinen lähtökohta, Baumanin väite, että television puheohjelmat ovat rapauttaneet Poliitiikan isolla P:llä, osuu arkaan kohtaan.

Tulin vakinaiseksi toimittajaksi Yleisradioon vuonna 1988. Ennen päätoimiseksi keskusteluohjelmien tekijäksi ryhtymistä tein *Ajankohtaisen kakkosen* kotimaan ja ulkomaan inserttejä ja pidempiä reportaaseja, *Jälkilölyt* -nimistä 20 minuutin haastatteluohjelmaa, *Ajankohtaisen kakkosen* teemailtoja ja olin mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa Ajankohtaistoimituksen *Kuvia Suomesta* -reportaasisarjaa. Varsinaisia keskusteluohjelmia kaksikymmentävuotisella Yleisradio-urallani edustavat ohjelmasarjat *Yhdenillan pysäkki* (1993-1994), *Pikku Jättiläinen – nykyaikaa etsimässä* (1996), *Yöleno* (1998) ja *Punainen lanka* (1999-2008).

Yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde tai ristiriita oli alun perinkin teema, josta toimittajana olin kiinnostunut. Omaan journalistiseen asenteeseeni vaikutti myös 1970- ja osin vielä 1980-luvunkin ylipolitisoituneen Yleisradion tapa nähdä politiikka puoluepoliittisena valtapelinä, jossa arkielämällä ja inhimillisellä kokemuksella ei ollut sijaa eikä näkyvyyttä. Ehkä juuri siksi kuulun siihen kansalaisten enemmistöön, joka ei koskaan ole ollut minkään puolueen jäsen.

Yhteiskunnalliset ja poliittiset kysymykset ovat sen sijaan aina kiinnostaneet minua toimittajana. Lähtökohtana haastatteluohjelmilleni on pikemminkin ollut se, miten yhteiskuntaa ja toisaalta

yksilöä sen perusyksikkönä voisi analysoida ja kuvata television haastatteluohjelmagenren kautta. Olen tietoisesti etsinyt perinteisestä poliittisesta haastattelusta poikkeavaa ilmaisua ja lähestymiskulmaa poliittisiksi mieltämiini ongelmiin. Mutta olenko pyrkimyksessäni sittenkin ajautunut hakoteille? Ovatko Baumanin listan kuolemansynnit nimenomaan minun ja minun sukupolveni syntejä? Olemmeko halussamme katsoa politiikkaa toisin vahingossa myös tuhonneet sen?

Koska kyseessä ei ole journalistinen gradu, en pyrikään analysoimaan ohjelmiani tässä yhteydessä yksityiskohtaisesti sen paremmin rakenteen, kielen kuin sisällönkään puolesta. Sen sijaan käyn läpi kursorisesti ohjelmieni vieraita ja aihepiirejä ja pyrin sen jälkeen tutkimaan tarkemmin Baumanin kuolemansyntejä suhteessa omiin ohjelmiini.

Edellä mainituissa keskusteluohjelmissä on nähtävissä hieman toisistaan poikkeavia painotuksia. *Yhdenillan pysäkki* edustaa kenties puhtaimmin yksilön omista kokemuksista lähtevää henkilöhaastattelua, vaikka ohjelmissä on ollut selkeästi myös asia-aiheita (poliitikkojen imagot, Jugoslavian sota, islamilainen kulttuuri).

Yhdenillan pysäkin aiheet ja henkilövalinnat voisikin karkeasti luokitella kolmeen alaluokkaan:

1. Henkilökuvat - usein elämäkerrallisia – viulisti Heimo Haitto; kirjailija Helvi Hämäläinen; teatteriohjaaja Raila Leppäkoski; Pelastusarmeijan upseeri Minna Karlström
2. Asialähtöiset - poliitikkojen imagot; lääkärin ja potilaan väliset valtasuhteet; islamilainen kulttuuri; Jugoslavian sota
3. Henkilökuvan ja sosiaalipoliittisen teeman risteytys - Yrsa Stenius: Valta ja naiseus; Seija Järvinen: mielenterveyspotilaiden hoito; Timo K.: huumekauppiaan ura ja huumemaailman sisäiset lait; Tapaus Niko: sosiaaliviranomaiset, insesti ja vanhempien asema.

Yhdenillan pysäkin jälkeen syntynyt *Pikku jättiläinen - Nykyaikaa etsimässä* (1996) kulki alussa työnimellä "suomalaista mentaalihistoriaa". Inspiraatio ohjelmalle tuli tieteen puolelta, mikro- ja mentaalihistorian tutkimuksesta.

Ajatuksena oli hyödyntää Yleisradion laajoja, kansakunnan arkea ja juhlaa tallentaneita tv-arkistoja, joita tuossa vaiheessa ei ollut paljonkaan hyödynnetty. Tarkoituksena oli yhden ihmisen haastattelun kautta tarkastella yhteiskunnan arjessa tapahtunutta murrosta, arvojen ja elämäntapojen

muutosta. Vieraina olivat mm. arkkiatri Risto Pelkonen, kirjailija Kaari Utrio, rouva Brita Kekkonen ja entinen Yleisradion pääjohtaja Eino S. Repo. Ylipäätään huomattava osa haastateltavista oli tutkijoita.

Ohjelman rakenne oli kaksitahoinen. Toisaalta haastateltava kertoi oman tai historian merkkihenkilön elämänsis historian ja toisaalta haastateltavan tarina keskeytettiin ja keskustelun kulkua ohjattiin arkistoista valituilla historiallisilla arkistomateriaaleilla. Tällä rakenteella pyrittiin nimenomaan yhdistämään yksityinen ja julkinen, yksilön ja kansakunnan historia. Lähestymistapansa perusteella ohjelmat voisi jakaa ainakin kahteen luokkaan:

1. Kansakunnan ikonit (Eino Leino, Olavi Paavolainen, Miina Sillanpää, Unto Mononen, Erno Paasilinna, Aila Meriluoto, Hannu Salama, Yrjö Kallinen, Johannes ja Kyllikki Virolainen)

2. Arjen historia (perheen, naisen, tekniikan, suomalaisen jumalan, elokuvan, urheilun, arkkitehtuurin, tangon, suomalaisen naisliikkeen, lähetystyön ja rasismin, hiljaisuuden ja vaikenemisen kulttuurin, vaihtoehtoliikkeen, rikollisuuden ja lääketieteen historia)

Vielä kunnanhimoisempi yritys yksilön ja yhteiskunnan tarinoiden yhteensovittamiseksi syntyi pian tämän jälkeen. Kun maailma ympärillä globalisoitui, toimittajalle ei riittänyt enää pieni Suomi vaan oli avattava ikkunat koko maailmaan. *Yölento* (1998) lähti komeasti lentämään kohti koko maailman mentaalihistoriaa - mutta teki yhtä nopeasti myös pakkolaskun. Resurssit - sekä taloudelliset mutta erityisesti henkiset - olivat reilusti alimitoitettut.

Ohjelman kaikki kuusi suunniteltua osaa saatiin lopulta tehtyä, mutta alkuperäisestä haastateltavien listasta mukana oli vain yksi. Haastatteluja tehtiin Moskovassa, Pariisissa, Lontoossa, Belgradissa ja Helsingissä. Haastateltavina olivat muusikko, näyttelijä Harry Belafonte, historioitsija Edward Radzinsky, kirjailija Zoe Valdes, elokuvaohjaajat Woody Allen ja Emir Kusturica sekä kirjailija Stephen Kuusisto.

Yölennon tavoitteena oli siis jälleen kerran yhdistää yksilön ja hänen oman yhteiskuntansa tarinat toisiinsa, ja muutamissa ohjelmissa tavoite toteutuikin. Harry Belafonten haastattelussa perusteena oli hänen oma elämäkertansa yhdistettynä Yhdysvaltain kansalaisoikeusliikkeeseen ja rotukysymykseen.

Historiotsija, kirjailija Edward Radzinskyn haastattelun teemana oli Stalin mutta samalla myös Stalinin Neuvostoliiton valtakoneisto. Kuubalaisen naiskirjailijan Zoe Valdesin haastattelussa Kuuban vallankumousta ja Castron vallankäyttöä tarkasteltiin puolestaan maanpakoon lähteneen kirjailijan omien kokemusten kautta.

Punainen lanka (1999-2008) pyrki olemaan ohjelmasarja, joka pysyisi ruudussa pidempään kuin edeltäjänsä. Siksi ohjelman muotoa ja haastateltavien joukkoa ei haluttu rajata liian kapeaksi. Ohjelma koostui yhden henkilön haastatteluista ja lyhyistä kuva- ja musiikki-inserteistä, joilla pyrittiin pikemminkin visuaaliseen ja emotionaaliseen kuin informatiiviseen vaikutukseen.

Kun tarkastelee lähes 150 valmista ohjelmaa, haastateltavien ja aiheiden valinnassa voi erottaa tiettyjä toistuvia henkilöluokkia:

1. Taiteilijat
2. Talouselämän vaikuttajat
3. Poliitikot
4. Psykiatrit, psykologit
5. Urheilijat
6. Sosiaalipoliittisten ongelmien pohdiskelijat
7. Papit, ex-papit
8. Yhteiskuntafilosofit
9. Lääketieteen edustajat
10. Luonnontieteilijät
11. Kehitysyhteistyön tekijät

Vaikka joukossa on myös ns. tavallisia ihmisiä, suurin osa haastateltavista on tieteen, kulttuurin, politiikan ja talouden asiantuntija- ja eliittijoukkoa. Tähän haastateltavien koostumuksen kapeuteen olivat syynä ensi sijassa ohjelman pitkä kesto ja haastateltavalle asetettu kova vaatimus: hänen oli kyettävä asettamaan oma kokemus ja asiantuntijuus yhteiskunnallisiin raameihin.

Perinteisen politiikan edustajasta mukana olivat mm. Paavo Lipponen, Eva Biaudet, Osmo Soininvaara, Harri Holkeri ja Martti Ahtisaari. Talouselämän vaikuttajista tunnetuin oli Nokian silloinen pääjohtaja Jorma Ollila. Yhteiskuntafilosofeista mukana olivat mm. Maija-Riitta Ollila ja Anu Kantola. Muita asiantuntijoita edustivat mm. kirurgi, KRP:n johtaja, sosiaalityöntekijä,

tähtitieteilijä, eläintieteilijä, lastenpsykiatri, psykologian professori ja Lääkäriliiton puheenjohtaja. Punaisen langan muusta linjasta poiketen tehtiin myös kaksien vaalien yhteydessä presidenttiehdokkaiden haastattelut. Haastateltavina olivat Tarja Halonen, Esko Aho ja Sauli Niinistö.

Monissa ohjelmissa näkyy myös selkeästi sekä Baumanin paheksuma ideologiapolitiikka kuin myös yksityisen tunkeutuminen julkiseen sfääriin. Monet aiheet eivät olisi kelvanneet julkisen keskustelun aiheeksi raskaan modernin aikana: perheväkivalta (Lasse Reijonmaa), naisten väkivalta (Hannele Törrönen), alkoholistiperhe (Katja Furman, Kreetta Onkeli), homoseksuaalien historia (Pentti Holappa), mustasukkaisuus ja väkivalta (Gustav Schulman), lasten neurologiset ongelmat (Pirkko Hämäläinen, Sirpa Syvänen), mielenterveysongelmat (Melina Voipio, Tellervo Koivisto), ja alkoholisoituneet pitkäaikaistyöttömät (Juhani Kortelainen). Toisaalta tuskin 50 vuotta sitten olisi keskusteltu myöskään Punaisen langan tapaan Afrikan HIV/AIDS-ongelmasta, uskonsa menettäneestä papista tai venäläisestä talousrikollisuudesta. Luultavasti nekään eivät olisi kelvanneet aiheiksi sen ajan julkiselle sfäärille.

Toisaalta notkean modernin kynnyksellä perustetun Yleisradion PTS- toimikunnan asiantuntija totesi vuonna 1967: "Yhtenä tärkeänä tehtävänä radion ja television tulisi pitää sitä menettelyä, että se tuo julkisuuteen, kansan ja päätöksentekijöiden tietoisuuteen, niiden heikkojen poikkeavien osaryhmien mielipiteet ja toivomukset, joiden ääntä - niiden poliittisen merkityksettömyyden vuoksi - ei esimerkiksi mikään poliittinen puolue kuuntele. Tarkoitan sellaisia ryhmiä kuin irtolaiset, pulioukot, mielisairaat, laitoshoidokit, mustalaiset, juutalaiset, uskonnolliset lahkot, ateistit, pasifistit, homoseksualistit, uudentyypiset pienet protestiliikkeet ja yleensä kaikki pienet ja jollakin tavoin poikkeavat ryhmät, joita vallassaolijat yleensä kaikkina aikoina ja kaikissa maissa ovat vihanneet ja potkineet päähän. -- Tärkeää ei ole ainoastaan, että tällaisten ryhmien ongelmia käsitellään, vaan että niitä käsitellään näiden ryhmien omasta maailmasta eikä vallanpitäjien näkökulmasta käsin." (Repo-Ilmonen-Stormbom-Tamminen-Zilliacus 1967, 71-72.)

Yleisradion pitkän tähtäimen suunnitelma tuntuu siis toteutuneen viiveellä 1990- ja 2000 -luvulla. Mutta onko nimenomaan tämä alun perin hyvää tarkoittava, demokraattinen lähtökohta käytännössä trivialisoinut koko politiikan?

Palataanpa kuolemansynteihin.

8.2 KESKUSTELUOHJELMIEN KUOLEMANSYNNIT JA NIIDEN TUNNUSTUS

Tämän tutkielman alkupuolella jaoin Baumanin television puheohjelmiin kohdistuneen kritiikin viideksi kuolemansyyniksi. Nyt tutkielman loppumetreillä pyrin arvioimaan näitä kuolemansyntejä ensinnäkin sen uuden ymmärryksen pohjalta, jota matka haastattelun ja samalla binaaristen koodien alkulähteille on synnyttänyt, ja toisaalta oman ohjelmahistoriani kautta. Peruskysymys siis on, missä määrin Punainen lanka -ohjelmasarja on syyllistynyt synnintekoon ja osallistunut aktiivisesti politiikan tuhotyöhön?

A. Koska yksilöt notkeassa modernissa pohjimmiltaan pelkäävät kuollakseen valinnan vapautta epävarmassa ja alati muuttuvassa maailmassa, he haluavat neuvonantajia, eivät johtajia. Olennainen ero näiden kahden välillä on se, että neuvonantajat toimivat vain yksityisen alueella, kun johtajilla oli – ainakin periaatteessa – pyrkimys risteillä yhteisen hyvän ja yksilön hyvän välimaastossa. Neuvonantajat toimivat elämänpolitiikan, eivät politiikan alueella. He antavat yksityisiä neuvoja sairauksien, terapian ja elämäntaidon alueella. Neuvonantajien menestys ei perustu asemaan, vaan heidän hankkimaansa suosioon yleisön keskuudessa. Kuuluisuus lisää neuvonantajan auktoriteettia, ja siksi neuvonantajat tarvitsevat mediaa, tarkemmin sanottuna television keskusteluohjelmia. (Bauman 2002, 80-83.) Toisin sanoen, televisio ryhtyy siis terapeutin divaaniksi ja lisätessään elämäntapagurujen ja kallonkutistajien valtaa lisää myös yksilön riippuvuutta asiantuntija-avusta.

Punainen lanka poikkeaa ilmeisesti olennaisella tavalla Baumanin tuntemista puheohjelmista syystä, että koko ohjelman lähtökohtana on risteillä yhteisen hyvän ja yksilön hyvän välimaastossa. Verrattuna perinteisempään poliittiseen journalismiin painotus on kuitenkin ollut toinen: pyrkimyksenä on mieluummin tehdä yksityisestä poliittista, edetä konkreettisesta abstraktiin.

Mutta kuka on neuvonantaja, johon Bauman viittaa? Oletukseni on, että hän on kauneuden, terveyden ja hyvinvoinnin alueella toimiva valmentaja, joista eittämättä on viimeisen vuosikymmenen aikana syntynyt oma ammattikuntansa. Heitä Punaisessa langassa ei ole haastateltu. Jo se, että Punainen lanka perustuu pitkälle klassiseen dramaturgiaan, tekisi neuvojen antamisesta hankalaa, koska neuvontatyö sopii ohjelman dramaturgiseen rakenteeseen yhtä huonosti kuin se sopisi moderniin romaaniin.

Mitä Punainen lanka sitten on jakanut, jollei neuvoja? Kokemuksellista tietoa, havaintoja, mielipiteitä, maailmankuvia. Ajatuksena on ollut pikemminkin tuoda poliittiseen keskusteluun uusia ”todistajalausuntoja”, joiden pohjalta katsoja (tai ohjelmaa katsova asiantuntija) voi joko vahvistaa omaa maailmanselitystään tai muuttaa sitä, parhaassa tapauksessa ryhtyä itse politikoimaan asialla.

Onko ohjelma ollut terapeutin, onko sen tarkoituksena ollut tarjota yksilölle yksityinen divaani? Ei ainakaan lähtökohdiltaan. Toisaalta ohjelmassa on haastateltu paljon useitakin psykologeja ja psykiatreja, jotka hekin ovat osoittaneet halua ja kykyä asettaa oma erityinen tietonsa yhteiskunnalliseen kehykseen. Ehkäpä Baumanin käsitys terapeuttien ammattikunnasta onkin hieman yksiulotteinen. Psykologinen tietämyshän on sekin yksi hyvä apuväline yhteiskunnan ymmärtämisessä.

Negatiivinen asenne ihmisen psykologiseen ymmärtämiseen tuntuu olevan tässä tutkielmassa lähes jokaisen (mies)utkijan peruslähtökohta. Olen taustalta aistivinani vanhan binaarisen koodin: yksilön ja yhteiskunnan mutta myös psykologisen ja sosiologisen tiedon vastakkainasettelun, joka ajattelutapana on nimenomaan raskaan modernin kovaa ydintä. Pelko yksilöllisen, sosiaalisen ja arkisen tunkeutumisesta julkiselle alueelle tuntuu nousevan syvältä kumpujen yöstä. Toisaalta yksilön kasvu autonomiseksi kansalaiseksi ja hänen minuutensa rakentuminen on ymmärretty edellytykseksi kansalaisyhteiskunnan synnylle mutta se, miten tämä prosessi käytännössä tapahtuu, ei tunnu olleen kiinnostava tutkimusaihe. Ehkä aihe on nimenomaan koettu liian psykologiseksi ja siksi myös epäkiinnostavaksi.

B. Baumanin mukaan keskusteluohjelmat vahvistavat käsitystä, että hyvä elämä on kiinni vain minusta itsestäni ja minun taidoistani.

Kuten edellä olen esittänyt, Punaisen langan intentiona on ollut nimenomaan yhteiskunnallisen ja yksilöllisen näkökulman yhdistäminen. Miten tuo intentio on käytännössä toteutunut, vaatisi syvällisempää diskurssianalyysiä ja reseptiotutkimusta. Oman käsitykseni mukaan suomalaisyleisö ei ole yksinäinen vaan jokainen kantaa mukanaan omaa, usein jo raskaan modernin aikana syntyntä yhteiskunnallista identiteettiään eikä siksi ole helposti mediankaan manipuloitavissa.

Bauman myös olettaa, että toimittajat ja mediayhtiöt heidän takanaan olisivat yksiselitteisesti omaksuneet ääri-liberalistisen näkemyksen yksilöstä oman onnensa seppänä ja pyrkisivät toteuttamaan sitä yksissä tuumin. Yksi tutkielmani tarkoituksista on ollut osoittaa, miten hitaasti

meihin iskostetut binaariset koodit muuttuvat ja miten syvässä ne meissä istuvat. Tästä näkökulmasta ajatus toimittajaprofession nopeasta muutoksesta yhteiskunnan arvojen muuttuessa ovat ylioptimistisia. Sen sijaan käynnissä on jatkuva vuoropuhelu tradition ja ympäröivän yhteiskunnan välillä, jolle kaupallinen, mediayhtiöiden välinen kiristynvä kilpailu asettaa omat vaatimuksensa. Miten kiristynvä kilpailu muuttaa journalistisia käytäntöjä ja miten se sitä kautta vaikuttaa journalistisiin sisältöihin, olisikin oivallinen tutkimusaihe kepeän mediakritiikin sijasta.

C. Television keskusteluohjelmat tunnustavat julkisesti likaisia salaisuuksia, jotka eivät muutu julkisiksi, koska jokainen haastateltava tietää, että vastuu ongelmista on minulla, ei yhteiskunnalla. Keskusteluohjelmat tarjoavat vain synninpäästön tuomaa lohtua, eivät aktivoi kansalaisia tai poliitikkoja muuttamaan yhteiskunnan rakenteita.

Monet tekemieni keskusteluohjelmien teemat edustavat juuri niitä ”likaisia salaisuuksia”, jotka useimpien tässä kirjassa esiintyvien tutkijoiden mielestä kuuluisivat yksityisen alueelle. Tällaisia aihepiirejä ovat olleet mm. perheväkivalta, lasten asema perheessä, mielenterveysongelmat, homoseksuaalisuus ja perheyriksen konkurssi ja sen seuraukset perheen jäsenten elämään.

Bauman väittää, ettei näillä ”likaisten salaisuuksien” tunnustamisella ole yhteiskunnallista merkitystä vaan ne toimivat vain lohtuna, etsivät ja tarjoavat vain sosiaalista hyväksyntää.

Yhdenillan pysäkillä käsiteltiin yhtä likaisista likaisimpaa salaisuutta: inestistä. Studiossa olivat inestistä syytetyt vanhemmat ja silloinen Hesperian sairaalan johtaja. Ohjelman inserteissä haastateltiin inestisytytteen nostaneita sosiaaliviranomaisia ja muita alan ammattilaisia. Ohjelma pyrki rekonstruoimaan tapahtumaketjun, joka johti syytteeseen vanhempia vastaan. Toimittajana käytössäni oli vanhempien luovuttama kaikki heitä ja lasta koskeva tutkintamateriaali, joista paljastuivat myös viranomaisten tekemät virheet tutkinnan aikana.

Ohjelma synnytti laajan keskustelun inestiepäilyn tutkimis- ja todistamismetodeista sosiaaliviranomaisten keskuudessa. Ohjelman jälkeen toimintakulttuureja tarkistettiin ja niille laadittiin uudet eettiset säännöt. Ohjelmassa esiintyneen perheen poika palautettiin lastenkodista takaisin perheeseen. Vanhemmat ryhtyivät vuosia kestäneeseen oikeudenkäyntiin viranomaisia vastaan. Osallistuin myös itse moniin sosiaalialan tilaisuuksiin, joissa jouduin perustelemaan omaa rooliani tämän ns. yksityisen ongelman julkistamisessa.

Olisiko yksityinen ongelma pitänyt jättää yksityiseksi? Oliko sillä yhteiskunnallista merkitystä?

Oman käsitykseni mukaan tämä ”Tapaus Niko” on selkeä esimerkki siitä, että notkeassa modernissa yksityinen on jo muuttunut poliittiseksi siinä vaiheessa, kun (sosiaali)politiikka on tunkeutunut yksityisen alueelle. Perheensisäiset asiat ovat muuttuneet yhteiskunnallisiksi kysymyksiksi myös siksi, että naisten työssäkäynnin ja koko yhteiskuntarakenteen murroksen myötä käsitys perheestä ei enää vastaa 1800-luvun lopulla eliitin ylhäältäpäin synnyttämää perhekuva, jossa sukupuolilla oli omat tiukasti rajatut, ideologiset tehtävänsä.

Toinen kysymys on se, miksi lohdun ja hyväksynnän tarjoaminen median kautta olisi yksi kuolemansynneistä. Autonomista kansalaista kasvatettaessa se voi olla hyvinkin merkittävä tukijalka, jonka ansiosta yksilöistä kasvaa aktiivisia, yhteiskunnan rakenteita muuttavia kansalaisia. 1800-luvun lopussa tämä ”tunnetalouden” hoito koettiin yhteiskunnallisesti merkittävänä tehtävänä ja osana autonomisen kansalaisen rakentumista ja tehtävä määrättiin naisten ja perheiden velvollisuudeksi.

D. Keskusteluohjelmat, erityisesti syvähaastattelut, harhauttavat yksilöt kuvittelemaan, että yksilön syvyyksissä lymyää sittenkin autenttinen, pysyvä identiteetti, vaikka se on täydellisessä ristiriidassa löyhän ja shoppailevan kulutusyhteiskunnan identiteetin kanssa.

Ihmisen identiteetti ja sen pysyvyys on kiperä kysymys. Sitä on tutkittu paljon mutta tässä tutkielmassa näihin tutkimuksiin ei ole tietoisesti viitattu. Sen sijaan tämä tutkielma on toivottavasti osoittanut, että ajatus ihmisen – ja ennen muuta poliitikon - varsin muuttumattomasta ominaislaadusta elää vahvana myös poliittisen haastattelun perinteessä ja aiheuttaa ehkä suurempaa vahinkoa poliittiselle keskustelulle kuin naisten tekemät ns. tunnustukselliset puheohjelmat.

Toisaalta, asian voisi hahmottaa myös toisin päin. Kertooko television puheohjelmien suosio – olettaen että ne todella tietoisesti rakentavat pysyviä ja autenttisia identiteettejä – myös ihmisten tarpeesta etsiä vastapainoa löyhille ja shoppaileville kulutusyhteiskunnan identiteeteille?

E. Television puheohjelmat ovat heittäneet politiikan yli laidan, kun julkiseksi eduksi mediassa on nostettu velvollisuus näytellä yksityiset draamat julkisella näyttämöllä ja yleisön oikeutta seurata esitystä.

Tästä kuolemansynnistä olen Baumanin kanssa lähes samaa mieltä. Tätä kirjoittaessani Suomi toipuu edelleen pääministeri Matti Vanhasen ja Susan Kurosen rakkaustarinan jälkinäytöksestä ja sulattelee sekavin ajatuksin ulkoministeri Ilkka Kanervan eroamista virastaan tekstiviestikohun takia. Poliitikkojen yksityiselämän tarkka raportointi on vienyt paljon toimittajakunnan voimia ja palstatilaa mutta pikemminkin iltapäivälehdissä kuin television puheohjelmissa.

Baumanin mielestä median perustehtävä suhteessa politiikkaan tiivistyy perinteisessä kysymyksessä: ”Miten hyödyllistä tai haitallista on julkisuuden henkilöiden tapa harjoittaa julkisia velvollisuuksiaan kannattajiensa/valitsijoidensa henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseksi?” (Bauman 2002, 88). Nimenomaan tämä kysymys on hänen mielestään notkeassa modernissa heitetty yli laidan.

Toisaalta myös poliitikot itse ovat osin syyllisiä politiikan rapautumiseen. Punaisen langan presidenttihaastatteluja tehdessäni roolit kääntyivät eräiden ehdokkaiden kohdalla toisin päin. Poliitikon avustajakunta lobbasi aktiivisesti sen puolesta, että ehdokkaan värikäs yksityiselämä olisi päässyt näyttävästi esiin ohjelmassa. Joskus myös toimittajan täytyy suojella politiikkaa isolla P:llä poliitikon henkilökohtaisilta markkinointistrategioilta.

Yhteiskunnan muutos on siirtänyt yksityisen ja julkisen rajoja. Notkeassa modernissa vanhat rajat eivät enää päde, koska itse yhteiskunta on sadassa vuodessa muuttunut ratkaisevalla tavalla. Uudenlainen rajan määrittely vaatii paljon työtä eikä tehtävä ole helppo yhteiskunnassa, jossa taloudellisen voiton tavoittelu korostuu yhteiskunnan ideologisena lähtökohtana.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman johtopäätöksiä kypsytellessäni luin *Helsingin Sanomien* (HS 5.5.2008) Kanavalla-palstalta arvion omasta haastattelustani Paavo Lipposen kanssa. Toimittaja Jyrki Räikkä kritisoi tv-toimittajaa tiukkojen jatkokysymysten puutteesta, jotka olisivat paljastaneet, missä asioissa poliitikko on uransa aikana ”puhunut palturia”. Mieleeni nousivat välittömästi Jeremy Paxmanin luonnehdinnat poliitikon perimmäisestä luonteesta ja toimittajan tehtävästä paljastaa se.

Räikän analyysi jatkui mielenkiintoisena, kun hän totesi ymmärtäväisesti, että ”tivaaminen ei ehkä sovi *Punaisen langan* empaattiseen brändiin”. Taas kerran huomasin törmääväni tuohon maagiseen sanaan *empatia*, joka oli alusta pitäen tämän tutkielman yhtenä tärkeänä johtolankana. Tällä kertaa osasin paikantaa sanan historialliseen yhteyteensä: naisen ja miehen eri tavalla konstruoituihin yhteiskunnallisiin tehtäviin, jotka heijastuvat myös nais- ja miestoimittajan rooleissa läpi raskaan ja notkean modernin.

Lopuksi Räikkä toi julki huolensa, että poliitikot pääsevät ylipäänsä television puheohjelmissa liian helpolla: ”Vaalien välilläkin tarvittaisiin vaalitentin tapaan toteutettua politiikan piinapenkkiä, joka toisi säännöllisesti päättäjän tai kaksi kerrallaan tiukkaan, mutta asialliseen ja tasapuoliseen syyniin.” Siis enemmän tunnustuksellisia ohjelmia: piinapenkkejä, inkvisitiota, julkisia rippejä? Mutta eikö Baumanin ja monen muunkin tässä tutkielmassa siteeraamani sosiologin mukaan juuri tunnustuksellisuus ollut vakava ja varoittava merkki psykokulttuurista, joka rapauttaa koko politiikan?

Tämä pika-analyysi satunnaisesta tv-kriitikistä paljastakoon, että tutkielmani on opettanut ainakin tekijää itseään problematisoimaan sekä haastattelun kuin myös koko journalistisen profession historiallista viitekehystä uudesta näkökulmasta.

Vaikka olen paljon kritisoinut Zygmunt Baumanin näkemystä television puheohjelmien roolista politiikan rapauttajana, jaan silti hänen yleisen huolensa politiikan merkityksen ja arvostuksen vähenemisestä notkeassa modernissa. Myöskään median roolia tässä tietoisessa tai tiedostamattomassa tihutyössä en kiistä, päinvastoin. Keskittyessään liiketaloudellisista syistä yhä kapeammin poliitikkojen persoonaan ja heidän työnsä kannalta epärelevantteihin, yksityiselämän ”likaisiin saloihin” media osallistuu eräänlaiseen vallankaappaukseen, jossa demokratia on suurin

häviäjä. Poliittinen valta pakenee – kenties takaisin kabinetteihin ja klubeihin, joista haastattelu journalistisena genrenä sen aikoinaan ahdisti esiin tunkeilevan katseensa avulla.

Olisiko nimenomaan poliittisen journalismin syytä tarkistaa metodejaan ja luopua poliitikon perimmäisen luonteen paljastusyrityksistä erilaisissa piinapenkeissä? Piirun verran asiajournalismin suuntaan: yksilöä mitätöimättä, politiikkaa väheksymättä.

LÄHDELUETTELO

- Ahmavaara, Yrjö (1970) Informaatio. Tutkimus tiedotuksen logiikasta. Toinen täydennetty painos. Helsinki: Weilin+Göös.
- Aho, Juhani (1919) Muistelmia Uuden Suomettaren toimittajana olo ajoiltani. Teoksessa Uuden Suomettaren muistojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen kirjall. seuran kirjapaino osakeyhtiö, 109-128.
- Aho, Juhani (1952) Kootut teokset X. Kahdeksas painos. Porvoo: WSOY
- Aslama, Minna (2004) Jääkö asia viihteen jalkoihin?: tarkastelussa television journalistiset ohjelmatyypit syksyllä 2003. Helsinki: Yle, Audience Research
- Aslama, Minna (1994) Privaatti Pyykkö eli keskusteluohjelmat ja yksityisen alue televisiossa. Teoksessa Radio- ja tv -tutkimuksen vuosikirja 1994. Helsinki: Yleisradio Oy, Tutkimus- ja kehitysosasto, 87-100.
- Atkinson, Paul & Silverman, David (1997) Kundera` s Immortality. The Interview Society and the Invention of Self. Qualitative Inquiry, September/3, 304-325
- Bauman, Zygmunt (2002) Notkea moderni. Suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino
- Bauman, Zygmunt (2002) Individually, together. Esipuhe teoksessa Beck, Ulrich- Beck-Gernsheim, Elisabeth: Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences. Lontoo: Sage Publications, XIV-XIX
- Bauman, Zygmunt (2001) The Individualized Society. Cambridge: Polity Press
- Bauman, Zygmunt (1996) Postmodernin lumo. Suomentanut Jyrki Vainonen. Toimittaneet Pirkkoliisa Ahponen& Timo Cantell. Tampere: Vastapaino
- Beck, Ulrich-Beck-Gernsheim, Elisabeth (1999) The Normal Chaos of Love.
- Beck, Ulrich - Giddens, Anthony - Lash, Scott (1995) Nykyajan jäljillä. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino
- Berg, Maarit (2001) Vallan vahtikoira haukkuu mutta ei pure. Teoksessa Ruusuvuori-Haakana-Raevuori (toim.) Institutionaalinen vuorovaikutus. Helsinki: SKS, 121-137
- Clayman, Steven& Heritage, John (2002) The News Interview. Journalists and Public Figures on the Air. Cambridge: Cambridge University Press
- Fraser, Nancy (1990) Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. Social Text 25/26:XX, 56-80
- Foucault, Michel (1998) Seksuaalisuuden historia. Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus

- Furedi, Frank (2004) *Therapy Culture. Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age*. London: Routledge
- Habermas, Jürgen (2004): *Julkisuuden rakennemuutos: tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suomentanut Veikko Pietilä. Tampere: Vastapaino
- Hemanus, Pertti (1990) *Reino Paasilinna: Ei ole demokratiaa ilman valistuneita kansalaisia*. Tiedotustutkimus 2/90, 68-71
- Hemanus, Pertti (1972) *Reporadion nousu ja tuho*. Helsinki: Otava
- Hujanen, Taisto (1993) *Ajankohtainen kakkonen kohtaa historiansa*. Tutkimusraportti 9/1993. Yleisradio: Helsinki
- Hultin, Tekla (1929) *Me ja meidän ystävämme*. Teoksessa *Päivälehdien muisto 1889-1929*. Helsinki: Helsingin uusi kirjapaino Oy. , 52-60
- Häggman, Kai (1994) *Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura
- Isotalus, Pekka (1997) *Häpeällinen televisioesiintyminen*. Tiedotustutkimus 20, 83-85
- Jallinoja, Riitta (1997) *Moderni säädyllisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Gaudeamus
- Keränen, Esko (1984) *Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä*. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 24. Helsinki
- Kettunen, Laura Maria (2005) *Televisiokeskustelun empaattinen maailma. Terapiatyypinen keskusteluohjelma julkisen tunnustamisen foorumina*. Teoksessa *Karkulehto, Sanna & Valjus, Kati (toim.): Valtamedia/vastamedia. Kirjoituksia mediakulttuurista*. Oulu: Oulun yliopisto, 71-80
- Kiiski, Venla (1978) *Tekla Hultin, poliitikko*. *Studia Historica Jyväskyläänsä* 15. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Kiuru, Sakari (1990) *Puhetta tuulta vastaan: Yleisradion ohjelmapolitiikan pohdintaa suurten muutosten vuosina*. Helsinki: Yleisradio
- Kivivuori, Janne (1996) *Psykopolitiikka. Paljastava psykologia suomalaisen yhteiskunnallisen keskustelun perinteenä*. Helsinki: Hanki ja jää
- Koski, Markku (2002) *Haastattelun kadonnut taide?* *Journalisti* 8/2002.
- Landes, Joan B. (1988) *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*. Ithaca: Cornell University Press
- Landes, Joan B. (1998) *The Public and the Private Sphere: A Feminist Reconsideration*. Teoksessa *Feminism, the Public and the Private*. Toimittanut Joan B.Landes. Oxford: Oxford University Press, 135-163
- Lehmusto, Heikki (1998) *Yleisradion vuosikertomus 1997*. Helsinki: Yleisradio

- Lieberman, Trudy (2004) Answer the &%\$#* Question! Cultural Journalism Review (January/February), 40-44
- Lupton, Deborah (1998) The Emotional Self: a Sociocultural Exploration. London: Sage
- N-a, E. (1919) Uusi Suometar 1869-1918. Teoksessa Uuden Suomettaren muistojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen kirjall. seuran kirjapaino osakeyhtiö, 1-4
- Ollila, Maija-Riitta (2005) Persoonan valta. Helsinki: WSOY
- Paasilinna, Reino (1970) Ruutu on valttia. Teoksessa Reino Paasilinna & Pentti Tuovinen: Näkeekö silmä kuuleeko korva. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto osakeyhtiö, 87-217.
- Reijonen, Erkki (1929) Muisteloita Päivälehden ensi vuosikymmeneltä. Teoksessa Päivälehden muisto 1889-1929. Helsinki: Helsingin uusi kirjapaino Oy., 106-134
- Repo, Eino S. - Ilmonen, Kari – Stormbom, N.B.- Tamminen, Mauno – Zilliacus, Ville (1967) Yleisradion suunta. Yleisradiotoiminnan tehtävät ja tavoitteet. Helsinki: Weilin+Göös
- Repo, Eino S. (1975) Pihlajanmarjat. Muistelua vuosilta 1939-1969. Helsinki: Weilin+Göös
- Riesman, David (1950) The Lonely Crowd: the Study of the Changing American Character. New Haven: Yale University Press
- Rosen, Jay (1992) Discourse: November/December 1992, Columbia Journalism Review , 34-35
- Rotkirch, Anna (1998) Reflektiivisyys, toiminta ja sukupuoli. Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Tommi Hoikkala: Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 169-172
- Routavaara, Akseli (1944) Minusta tulee toimittaja. Alkeistietoa sanomalehtialalta. Jyväskylä: Gummerus
- Ruoho, Iris (2006) Julkisuudet, naiset ja journalismi. Teoksessa Mäkelä, Anna - Puustinen Liina – Ruoho Iris: Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus, 171-192
- Rytkönen, Alli (1940) Päivälehden historia I. Helsinki: Sanoma Oy
- Rytkönen, Alli (1946) Päivälehden historia II. Helsinki: Sanoma Oy
- Rytkönen, Alli (1949) Poliittinen Päivälehti. Päivälehden historia III. Helsinki: Sanoma Oy
- Räikkä, Jyrki (2008) Vaalimaan vartijat. Kolumni. Helsingin Sanomat 5.5.2008
- Salokangas, Raimo (1996) Aikansa oloinen. Yleisradion historia 2 1949-1996. Helsinki: Yleisradio
- Shattuc, Jane (1997) Talking Cure: TV Talk Shows and Women. New York: Routledge

- Schudson, Michael (1998) *The Good Citizen. A History of American Civic Life*. New York: The Free Press
- Schudson, Michael (1995) *The Power of News*. Harvard : Harvard University Press
- Sennett, Richard (1977) *The Fall of Public Man*. New York: Random House
- Shevelov, Kathryn (1989) *Women and Print Culture: the Construction of Femininity in the Early Periodical*. London New York: Routledge
- Siikala, Tapio (1989) *Yleisradion toimintakertomus 1987-88*. Helsinki: Yleisradio.
- Siltala, Juha (1999) *Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Helsinki : Otava
- Sumiala-Seppänen, Johanna (2001) *Nomadit rippituolissa. Medioidun uskonnon moraalisen järjestyksen dynamiikka (post)modernin television ja kulttuurin kontekstissa*. Jyväskylä : University of Jyväskylä
- Suomen lehdistön historia 1 (1988) *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio : Kustannuskiila
- Thompson, John B. (1995) *The Media and Modernity. A Social Theory of the Media*. Cambridge: Polity Press
- Toijonen, Vesa (1981) *Istuva istuva eli miten rikkaa etikettiä. Teemalinkki/huhtikuu*. Helsinki: Yleisradio, 45-47.
- Tuura, J.W. (1946) *Titanicin tuho – Ludwiginkadulla*. Teoksessa *Me neekerit: alastonta totuutta lehtimiehistä ja toimitustyön piiristä*. Helsinki: Helsingin sanomalehtimiesyhdistys/WSOY, 76-88
- Töyry, Maija (2005) *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat: neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto, viestinnän laitos
- White, Mimi (1997) *Televisio, terapia, lääketiede. Sosiaalisen subjektiviteetin teorioista*. Tampere: Tiedotustutkimus 2/1997, 54-71, 120
- Zetterberg, Seppo (2001) *Eero Erkko*. Helsinki: Otava
- Zilliacus-Tikkanen, Henrika (2003) *Vem var redaktör för Om Konsten att rätt behaga?* Historisk Tidskrift 3/2003, 321-331
- Vihavainen, Timo (1996) *Sodan ja vaaran vuodet*. Teoksessa *Yleisradion historia 1 1926-1949*. Helsinki: Yleisradio, 129-302

MUUT LÄHTEET:

Päivälehdien ja Helsingin Sanomien artikkelit:

Päivälehti 7.9.1897: Aino Ackten haastattelu

Päivälehti 21.6.1898: Maikki Järnefeltiä intervjuuamassa

Päivälehti elokuu 20.8.1898: Aino Ackten haastattelu

Päivälehti 7.3.1899: Nikolai Bobrikoffin haastattelu

Päivälehti 2.10.1900: Käynti Alma Fohströmin luona.

Päivälehti 10.6.1904: Aino Ackten haastattelu Pariisissa.

Helsingin Sanomat marraskuu/ 1905: Eino Leinon reportaasi suurlakosta

Helsingin Sanomat 12.11.1905: Senaattori Sohlmanin ja kapteeni Kockin haastattelu